

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

INTERETNICKÉ KONFLIKTY

(jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond)

Odpovědná řešitelka: PhDr. Markéta Štěchová

**Řešitelé dílčích úkolů:
Mgr. Kateřina Danielová
Mgr. Lucie Jarkovská
Mgr. Petr Kotulán
Ondřej Štěch
Mgr. Lukáš Urban
Mgr. Lada Veverková, PhD.**

**Technická spolupráce: Marie Kuntová
Matěj Urban**

Tento text neprošel jazykovou korekturou
a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2004

Autoři jednotlivých kapitol:

PhDr. Markéta Štěchová (úvod, kap. 1, 2, 4, 6, 7, závěr)

Mgr. Kateřina Danielová (kap. 2)

Mgr. Lucie Jarkovská (kap. 5)

Mgr. Petr Kotulan (kap. 3)

Ondřej Štěch (kap. 1)

Mgr. Lukáš Urban (kap. 7)

Mgr. Lada Veverková, PhD. (kap. 1, 4, 6)

Statistické podklady ke kap. 7: Matěj Urban

Překlad Summary: Marta Holeková

ISBN 80-7338-028-5

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

www.kriminologie.cz

OBSAH:	1.
Úvod	5
1. Teoretické přístupy k objasnění interetnického napětí a konfliktů	7
1.1. Obecné teorie	7
1.1.1. Studie o předsudcích a autoritářská osobnost	7
1.1.2. Erich Fromm	10
1.1.3. Axel Honneth a teorie uznání	12
1.2. Zjištění z empirických výzkumů	13
1.2.1. Politická socializace	13
1.2.2. Nezaměstnanost a teorie poškození	15
1.2.3. Procesy skupinové dynamiky	17
1.2.4. Typologie pachatelů	19
2. Analýza rasově motivovaných činů	6.
2.1. Použité statistické metody	22
2.2. Výsledky analýzy	23
2.3. Podmíněnost rasově motivované činnosti	33
3. Poznátky o projednání a rozhodování interetnických konfliktů získané z trestních spisů	35
3.1. Soudní spisy zapůjčené k provedení výzkumu	
3.2. Sledované skutky	38
3.3. Charakteristiky skutků	38
3.3.1. Typy útoků	40
3.3.2. Škodlivé následky činů	42
3.3.3. Místo spáchání skutků	43
3.4. Soudní procesy	44
3.4.1. Uložené tresty	44
3.4.2. Odvolání a odpor proti rozsudku	49
3.4.3. Forma a délka procesu	51
3.5. Charakteristiky pachatelů	56
3.6. Charakteristiky obětí	60
3.7. Shrnutí a závěry	62
4. Psychologická vyšetření ve věznicích	65
4.1. Kazuistiky	65
4.2. Psychiatrické posudky z trestních spisů	77
4.3. Závěry	77
5. Obraz a reflexe interetnických konfliktů v médiích	79

5.1.	Metodologie kvalitativní analýzy tisku	79
5.1.1	Výběr zkoumaných článků	80
5.2.	Analýza mediální reflexe internetnických konfliktů v průběhu roku 2002	81
5.2.1.	Kauzy roku 2002	81
5.3.	Charakteristiky mediálního obrazu internetnických konfliktů	82
5.3.1.	Jak události nazývat pravým jménem?	82
5.3.2.	Zlehčování rasově motivovaných trestných činů	82
5.3.3.	Pachatelé: spekulace o rasové motivaci	83
5.3.4.	Pachatelé nebo oběti? : „Reaktivní rasismus“	89
5.3.5.	Oběti: naznačování souvislosti romské kriminality a problémovosti s útoky na ně	90
5.4.1.	Problematizovaná témata	92
5.4.2.	Veřejně činné osoby jako pachatelé nebo podezřelí z rasově motivovaných	92
5.4.3.	Práce policie	93
5.4.4.	Práce soudů a státních zastupitelství	96
5.4.5.	Oběti a svědci	98
5.5.	Závěry	101
6.	Rozhovory s Romy – expertní sonda	104
6.1.	Výsledky – shrnutí jednotlivých témat	104
6.1.1.	Reakce na výsledky analýzy záznamů Policie ČR	104
6.1.2.	Obecné zkušenosti Romů s policisty	104
6.1.3.	Rasismus a policie	105
6.1.4.	Pocity diskriminace	105
6.1.5.	Média	106
6.1.6.	Důvody emigrace	106
6.1.7.	Preventivní opatření – návrhy	107
6.1.8.	Závěr	108
7.	Dotazníkové šetření prováděné na Policejní akademii ČR v Praze	109
7.1.	Úvod a hypotéza výzkumu	109
7.2.	Metodika výzkumu	110
7.3.	Rozbor vybraných otázek	115
7.4.	Osobní úvaha a zamyšlení na závěr	131
8.	Shrnutí a závěr k jednotlivým kapitolám	135
	Použitá literatura a zdroje dat	137
	Resumé	140
	Summary	141

ÚVOD

Interetnické konflikty lze považovat za důsledek narušených vztahů mezi etnickými skupinami ve společnosti. Je to ten nejviditelnější projev napětí mezi jedinci odlišného etnického původu. Kořeny tohoto typu konfliktů spočívají pravděpodobně v samotné podstatě člověka - v odporu proti čemukoliv, co je neznámé a tudíž může být nebezpečné, v tzv. ochranné „přirozené“ xenofobii a ochraně „svého“ teritoria, majetku apod.

V české populaci jsou netolerantní přístupy ke všemu odlišnému a neznámému a celkové xenofobní naladění - jak plyne z výzkumů veřejného mínění¹ - poměrně rozšířeny. Naše země však není žádnou výjimkou. Interetnické násilí a konflikty jako projev napětí mezi rozdílnými etniky jsou přítomny patrně všude, kde společné území sdílejí etnicky odlišné kultury. Vedle zmíněných xenofobních nálad zde hrají roli ještě další faktory, které byly v základní podobě zmapovány nejnověji ve dvou výzkumech IKSP a v dalších materiálech IKSP.²

Prezentovaná studie navazuje na předchozí materiál³ k tomuto tématu a rozšiřuje jej o další úhly pohledu. Zatímco úvodní studie byla zaměřena na objasnění základních pojmů a přehled situace v České republice a ve světě, tato práce je zaměřena dalšími směry:

- větší pozornost je věnována reakcím orgánů ochrany práva na interetnické konflikty (formou rozboru soudních spisů)
- byly doplněny a podrobněji zpracovány časové řady z policejních pramenů⁴ do r. 2001
- větší pozornost byla věnována osobnosti pachatele tohoto typu trestných činů (vypracování několika kazuistik na základě psychologických vyšetření pachatelů ve věznicích)
- nově byla zařazena část zkoumající obraz interetnických konfliktů v médiích
- byl proveden průzkum názorů a postojů policistů - studentů Policejní akademie ČR týkající se problematiky související s danou tematikou.

V naší zemi tvoří dlouhodobě rasově motivované interetnické konflikty necelé 1% ze všech pravomocně odsouzených trestních případů, ale současně z reprezentativního výzkumu veřejného mínění⁵ plyne, že 15% (!) respondentů starších 15 let se již setkala s rasově motivovanými delikty. Z toho jasně plyne, že naše společnost a její právní praxe má problémy s identifikací a posléze s dokazováním této skupiny deliktů a že jejich nebezpečí je vyšší než by se mohlo zdát ze soudních statistik. Je nepochybné, že i v této oblasti je vysoká latence, která může znamenat nebezpečí do budoucna, zvláště v situaci, kdy se ČR stává stále častěji cílovou zemí uprchlíků a azylantů.

¹ Institut pro výzkum veřejného mínění zkoumá uvedenou problematiku pravidelně. Viz např. webové stránky IVVM.cz.

² např. Novák, K., Holas, J.: Extremismus mládeže v České republice, Praha, IKSP, 1996., Marešová, A.: Kriminologické a právní aspekty extremismu. Praha, IKSP 1999, Štěchová, M.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti. Praha, IKSP 2001., Kotulan, P.: Poznatky získané z trestních spisů. In: kol. autorů: Právní ochrana etnických menšin před projevy rasové diskriminace v ČR. Praha, IKSP 2002. a další.

³ Štěchová, M.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti. Praha, IKSP 2001.

⁴ Každoročně vydávané Zprávy o problematice extremismu na území České republiky. Od r. 1996 vydává Ministerstvo vnitra ČR.

⁵ Výzkum IVVM z r. 1998, viz www.ivvm.cz.

Zabývání se interetnickými konflikty a s tím souvisejícími ideologickými schématy není zábavou znuřených badatelů, ale snahou porozumět něčemu, co může rozbít celou Evropu. V této jednotící linii se nachází i naše studie.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Tato studie je předkládána na úvod výzkumu interetnických konfliktů v České republice. Je pokusem o nástin některých teorií vztáhnutelných k danému problému. Zároveň tyto teorie umožňují zakotvení výzkumu do širšího společenského rámce.

Jádro diskuse netvoří jednotlivé, byť zásadní momenty ovlivňující interetnické konflikty, jako nezaměstnanost, skupinová dynamika a jiné, i když to je do úvahy vzato. Cílem této části je ukázat, jak se v celku společenských vztahů může utvářet zralý subjekt, tedy svobodný člověk schopný právě i respektu ke svobodě druhých, a jak tyto vztahy mohou tomuto rozvoji bránit. Dále, zejména po druhé světové válce, roste důraz na teorii demokracie a na podmínky demokratické participace.

Při tomto pohledu se lze ptát, kde konkrétní zkoumané (tzn. „zachycené“ právním systémem) konflikty mohou pramenit, jaká je celková situace, která jim nahrává, a následně jak tato situace může ohrožovat demokratický stát.

Intelektuálními zdroji těchto teorií je na jedné straně sociální psychologie a na druhé sociální filosofie.

1.1. Obecné teorie

1.1.1. Studie o předsudcích a autoritářská osobnost

V roce 1950 vydal Institut pro sociální výzkum v USA několik studií zabývajících se předsudky. Jedním z pěti svazků byla i Autoritářská osobnost vzniklá pod vedením Theodora W. Adorna.⁶ Práce vznikala už od 2. světové války, a jejím hlavním záměrem bylo demonstrovat s pomocí empirického výzkumu existenci nového antropologického typu, tedy autoritářské osobnosti.

Metodologický postup nezačal u vytvoření nějakého souboru hypotéz, a lze nalézt v rámci kritické teorie vymezení tohoto typu jen volně závislé na samotném výzkumu: „(autoritářská osobnost se vyznačuje) mechanickým odevzdáním konvenčním hodnotám; slepou podřízeností autoritě zároveň se slepou nenávisť vůči protivníkům a outsiderům; odporem k introspektivitě; rigidním stereotypním myšlením; sklonem k pověře; napůl moralistickým a napůl cynickým znevažováním lidské přirozenosti; projektivitou.“⁷

Teoretickým předpokladem je existence latentní psychické dynamiky, která jedinci umožňuje přijímat ideologické předsudky a postoje, a při vhodné situaci se podle nich chovat. Prvním metodologickým cílem tedy bylo vytvořit jednoduchý výzkumný nástroj pro měření této dynamiky. Vznikly nejdříve tři škály k měření názorů – postojů vůči antisemitismu (A–S škála), etnocentrismu (E–škála) a politickému a ekonomickému konzervatismu (PEC–škála).

⁶ Adorno, T.W., Frenkel–Brunswik, E., Levinson, D.J., Nevitt Sanford, R.: The Authoritarian Personality. New York, 1950

⁷ Horkheimer, Max: The Lessons of Fascism. cit. z.: Jay, Martin: The Dialectical Imagination. London 1973, s. 240. I další citace v tomto oddíle jsou z tohoto zdroje.

Dalším krokem bylo vyabstrahování klíčových položek těchto tří škál a sestavení poměrně známé F–škály, která měla měřit náchylnost jednotlivých lidí k přijímání fašistických postojů.⁸ Tato škála projevila vysokou korelaci s E–škálou, slabší s PEC–škálou.

Obsah pojmu autoritářské osobnosti byl vyjádřen devíti proměnnými:

„Konvencionalismus: rigidní oddanost konvenčním hodnotám středních tříd.

Autoritářské podřízení: podřídívý, nekritický postoj k idealizovaným morálním autoritám vlastní skupiny.

Autoritářská agrese: tendence být na stráži a odsuzovat, odmítat a trestat lidi porušující konvenční hodnoty.

Odpor k niternosti: opozice vůči subjektivnímu, imaginativnímu, nejistému.

Pověřivost a stereotypnost: víra v mystickou determinaci individuálního osudu; dispozice k myšlení v tuhých kategoriích.

Síla a „tvrdost“: zaměření na dimenze dominance–podřízení, silný–slabý, vůdce–následovník; ztotožnění s mocnými postavami; nadměrný důraz na konvenční atributy ega; přehnané zdůrazňování síly a tvrdosti.

Destruktivita a cynismus: zobecněné nepřátelství, znevažování člověka.

Projektivita: sklon věřit, že ve světě se dějí divoké a nebezpečné věci; promítání nevědomých emocionálních impulsů navenek.

Sex: přehnané zabývání se pohlavními „ohavnostmi“.⁹

Výstupem z tohoto výzkumu nebyla žádná generalizace, neboť vzorek nebyl sestaven statisticky reprezentativně. Autoři nicméně došli k závěru, že typ autoritářské osobnosti se v populaci vyskytuje a má určitou masovou základnu, většina populace je ale ve středu mezi autoritářskou a demokratickou osobností. Určitou pozornost věnovali analýze rodin těch, kteří měli vysoké skóre na F–škále.¹⁰ Jedním znakem bylo velice striktní zastávání konvenční morálky, která ale nebyla zvnitřněná – tudíž jí i dítě vnímalo jako pouze vnější a donucující, a tedy v zásadě nepochopitelnou a nezměnitelnou. Dalším rysem byla krize rodičovské identity, zejména matky. Ta by v ideálním případě měla zprostředkovat zkušenost vřelosti, ochrany a lásky proti často krutému patriarchálnímu světu. Matka, která není ani dominantní, ani změkčilá či podřídívá, byla typická v rodinách osob s nízkým skóre, ale řada žen není schopna dostát této roli.¹¹ Tím se dostávají v socializaci ke slovu vnější, mimorodinné vlivy. Těmi se Institut pro sociální výzkum více zabýval v kritice masové kultury.

Theodor Adorno (in Biegel, 2002)¹² se nezabýval autoritářskou osobností jako takovou. Klíčovým momentem jeho teorie je dobrovolné podrobení se autoritě. „Dobrovolné“ znamená, že autorita si nevynucuje podřízení (např. vyhrožováním). Je zřejmé, že koncept by bez dalšího upřesnění nebylo možné vztáhnout na celé obyvatelstvo, protože zdaleka ne všichni se v autoritářských režimech podrobovali dobrovolně.

Adorno zkoumal také autoritářskou osobnost a postoje vůči etnickým minoritám založené na předsudcích. Pokusil se se svými spolupracovníky psychology najít vnitřní

⁸ tento přístup se setkal s kritikou v tom smyslu, že autoritářské postoje jsou automaticky ztotožněny s extrémním pravicovým postojem a konzervatismem, a opomíjí se otázka levicového totalitarismu. Částečnou odpovědí byl koncept pravého a falešného (autoritářského) konzervatismu, nicméně zcela uspokojivě problém vyřešen nebyl.

⁹ Přeloženo z Jay, Martin, cit. d., s. 243

¹⁰ Zde existuje návaznost na starší výzkumy, které vyšly pod názvem „Studien über Autorität und Familie“ ve 30. letech. Metodologická kritika se však dotkla toho, že se analyzovaly vzpomínky zkoumaných osob na dětství, a ne přímo děti.

¹¹ Max Horkheimer to zhodnotil větou, že „Maminka“ (the ‚Mom‘) je posmrtná maska matky“.

¹² Biegel, T.: Fremdfeindliche und rechtsradikale Einstellungen in den neuen Bundesländern. Gibt es eine Spezifik ihrer Genese? Diplomarbeit 19.11.2002.

koherenci **antisemitských postojů**, později se pokoušeli najít nástroj obecnějšího rázu, který by měřil postoje k etnickým menšinám i k vlastní skupině. Výše zmíněná F-škála pak vycházela z předpokladu, že existuje úzká korelace mezi autoritářskými a etnocentrickými postoji, která umožňuje predikci osobnosti náchylné k přijetí totalitních a s tím souvisejících etno xenofobních postojů.

Autoritářství podle Oesterreicha

Oesterreich (in Biegel, 2002)¹³ došel ve svém, ovšem nikoliv reprezentativním, výzkumu k poněkud odlišným výsledkům. Oesterreich vychází ze zcela jiné koncepce autoritářství. Zastává názor, že za vytvoření autoritářského potenciálu jsou zodpovědné rozdílné podmínky socializace (zde se jeho výsledky setkávají s Melzerovými).

Autoritářská reakce je definována jako **útěk do jistoty**, kterou v dětství dávají rodiče (jako instance v socializačním procesu u dětí). Autoritářská osobnost je viděna naproti tomu jako „produkt, jehož životní historii přepracovala tato autoritářská reakce“. To znamená, že autoritářská osobnost se nevytváří sama od sebe, příčinou je příliš ochranná rodičovská funkce. V totalitních a autoritářských režimech plnil stát roli „nad-rodičů: lidé měli jasně narýsovaný život, ekonomické a sociální jistoty při omezené gratifikaci (uspokojení). Na druhou stranu byly omezeny mnohé svobody. Tak dokázal státní systém dohnat některé lidi k zoufalství, neboť „kombinace krizové ekonomické situace, problémů s identitou a selhávající autoritou mohou být spatřovány jako základy pro politickou radikalizaci“. (Biegel, 2002)¹⁴.

Selhávající autoritou se stává v současnosti stát, popř. jeho reprezentanti, protože nezvládají a v demokratickém režimu ani nemohou zvládat všechny krizové situace. Krize identity je založena podle Oesterreicha na tom, že „není zmařena jen určitá ideologie, ale i je zpochybněn systém sociálních požitků a jistot, se kterým byli mnozí lidé pravděpodobně úžeji spjati než se státně socialistickým obrazem světa,.. Tím by nemusel být zvnitřněn i „internacionalismus,, jako součást tohoto obrazu světa. Oesterreich ale argumentuje - a tím si odporuje - právě proto, že „socialismus nemá žádné nepřátele, kteří by byli definováni národní nebo rasovou kategorií a které by vedly k jádru problému s rasistickými a vůči cizincům nepřátelskými tendencemi,, potom nemůže být dána vyšší míra nenávisti nebo silnějšího rasismu. Vyšší potenciál rasismus podle tohoto vyvrací. Rovněž internacionalismus nebyl zvnitřněn jako součást socialismu, protože rovněž socialistický obraz světa ve východoevropských zemích nebyl zvnitřněn (Biegel, 2002)¹⁵.

Teze Oesterreicha nejsou úplně nové:

Již v roce 1953 stanovil Helmut Schelsky, že příčinu „radikalizace nejistoty v chování mladých lidí,, je třeba hledat v antagonismu mezi rodinou a vnějším světem. Rodina představuje místo jistoty (stát jako „nad-rodič,, u Oesterreicha, u Schelského rodina jako malá skupina v sociální struktuře). Vnější svět je podle Schelského (in Biegel, 2002)¹⁶ moderní, anonymní okolí. Po pubertě se mladiství odlučují od rodiny. Z tohoto antagonismu „plyne hledání jistoty v jednání jako základní potřeba mladých v moderní společnosti, a to jak antropologická tak sociální,, Toto záleží mj. na „absenci organizací pro mladé, jež by jasně podporovaly žádoucí chování,,. Odchod z rodiny u Schelskyho nachází svoji odpověď v

¹³ tamtéž

¹⁴ tamtéž

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

působení procesu splynutí/spojení. Chybí staré obvyklé struktury, které snímají z jedince mnohé rozhodování a především dávají jistotu.

Autoritářství ve smyslu orientace na sílu a moc, xenofobii a potlačovanou agresi, konformitu, pohotovost být stejný a podřít se, rigidní a nepružné chování, úzkostné odmítání nového a cizího je chápáno jako forma vypořádání se s ohrožující situací (např. nezaměstnanost a nedostatek bytů, nejistá budoucnost), jako habituální reakce zvládnání (útočiště jistoty nabízených instancí a reakcí) v určitých ohrožujících situacích (Fend in BAV, 2002)¹⁷.

Snaha hledat útočiště u autority je návratem zpět k primitivním obranným mechanismům a slouží ke zničení nebo zvládnutí toho, čím se cítíme ohroženi. Osoby s autoritářskými rysy nereagují v konfliktních situacích dospěle a empaticky. Tím je rozvoj autoritářství a pravicově radikální pohotovosti k násilí výrazem nepříliš zdařile vytvořené identity, výrazem nedostatečné emancipace z dětské závislosti na počínající dospělosti. **Psychologickou funkci pravicového radikalismu představuje upřednostnění sociálních identifikačních procesů před osobní identitou: vlastní slabost, sebekritičnost a negativní sebezposouzení vedou k tomu, že se jedinec identifikuje s velkou a mocnou skupinou a převyší tak skupinu jinou, podřadnou. Čím menší má člověk důvod být na sebe hrdý, tím větší je nebezpečí, že vlastní sebevědomí naplní zástupnou identifikací.**

1.1.2. Erich Fromm

Erich Fromm byl ve třicátých letech členem frankfurtského Institutu, a podstatně se účastnil na psaní již zmíněných studií o autoritě a rodině. Svoji koncepci ale podrobněji rozpracoval až v roce 1942 v knize *Escape from Freedom*¹⁸. Jeho analýza vychází z modifikované psychoanalytické teorie, s jejíž pomocí řeší existenciální otázky, které před člověka klade moderní pojem svobody.

Na úvod je nutné provést analýzu tohoto pojmu. Základní rozlišení je na svobodu negativní a pozitivní.¹⁹ Negativní svoboda znamená krátce uvolnění z různých vazeb a povinností. Je nezbytným formálním předpokladem pro autonomní rozvoj člověka, prostorem, ve kterém se může realizovat. Jako taková představuje jednu z klíčových hodnot a legitimizací západní civilizace. Sama o sobě ale nemá hodnotu. Tu získává až v momentě, kdy se jedinec v jejím rámci začne sám autonomně chovat, rozhodovat a rozvíjet, když začne realizovat svou pozitivní svobodu. Pokud se k tomu ale neodhodlá nebo toho není schopen, stane se prostor negativní svobody nesnesitelným břemenem a zdrojem úzkosti, a bude hledat únikovou cestu.

Pro pochopení knížky je nutné předeslat, že je pokusem o teoretickou reflexi fenoménu fašismu a nacismu a jejich sociálně psychologických kořenů. Za tímto účelem podniká Fromm historický exkurz do doby reformace, od které se podle něho odvíjí moderní problém svobody. Zde je totiž založen její dvojznačný charakter. Lutherovo i Kalvínovo učení odráželo postavení středních tříd (tj. měšťanů) své doby. Na jedné straně je tu silný důraz na osvobození a individuální odpovědnost jedince za svou spásu, a s tím související umenšení role církve. Na druhé však silný důraz na zkaženost lidské přirozenosti, u Kalvína zesílený až

¹⁷ Bewältigungs- und Abweichungsverhalten. 19.11.2002 (dále BAV).

¹⁸ Česky Strach ze svobody, Naše vojsko, Praha 1993

¹⁹ Tato distinkce není Frommovým vynálezem, ale byl prvním, kdo z ní vyvodil psychologické důsledky.

do podoby učení o predestinaci. Z této situace se člověk může vymanit (pokud vůbec) jenom naprostým sebezapřením a službou cílům, které nejsou jeho, s vědomím, že žádné zásluhy stejně v důsledku nic neznamenají. Jako vysvětlení bere Fromm postavení této střední třídy, která se nacházela „mezi dvěma ohni“. Nad ní byla vládnoucí třída, která byla naprosto nedosažitelná a neovlivnitelná, pod ní chudina, ke které se mohl neúspěšný měšťan kdykoli přiřadit. Tak byl život této třídy určován téměř výhradně silami mimo ni. Fromm už zde spatřuje kořeny autoritářského charakteru, vyznačujícím se na jak servilitou, tak snahou dominovat. Odpovědí na tuto existenciální nejistotu se v protestantismu stala přísná askeze a práce. Tím se tato dvojznačnost objevuje také v základech moderního kapitalismu.

Tento vývoj pokračuje až do moderní doby. Došlo k obrovskému nárůstu svobody, kterou ale mnoho lidí nedokáže využít. Zůstává i situovanost v nejasném světě – čím byl pro měšťana nevyzpytatelný feudál, tím je pro kapitalistu trh se svými krizemi a stálou konkurencí a pro dělníka zaměstnavatel. Zůstává rozpor mezi individuálními cíli, štěstím a svobodným rozvojem, a cíli společnosti, jejím fungováním. Zde Fromm zmiňuje tři základní mechanismy úniku významné pro pochopení současné doby. Jsou to autoritářství, destruktivita a konformita.

Autoritářství je dle Fromma projevem sadomasochistického charakteru. Vyznačuje se značnou úzkostí z opuštění vlastních primárních vazeb, nereflektovaného dětského světa, a snahou za každou cenu se zbavit svého já. Východisko hledá (samozřejmě nevědomě) v takzvané symbióze. Tím se míní rozplynutí individuality v jiném egu. Toto se realizuje jak sadistickou dominancí, tak masochistickým podřízením, obojí totiž znamená naprostou závislost. V prvním případě jde o ovládnutí jiné osoby ve všem, co dělá, což v podstatě znamená nežít za sebe. Ve druhém jde o naprosté vydání se, zrušení své svobody. Ve vztahu k autoritě je taková osobnost často velký rebel, ale ve skutečnosti nehledá zrušení špatné, omezující autority a pouze je afektivně ve vzdoru. Když totiž autorita padne, okamžitě hledá nové podřízení.

Destruktivita vychází z podobných kořenů, ale místo snahy o rozplynutí ve světě usiluje o jeho úplné zničení a vymazání, hledá samotu, ve které by nebyly žádné tíživé tlaky. Konformismus sleduje jinou strategii – totiž místo realizace vlastního já, spontaneity a přirozenosti vyhledává pouze přijatelnost. Takový člověk v ideálním případě naprosto potlačí své aspirace, přání, potřeby, a jenom vyhledává vhodné masky a převleky pro různé situace s jediným cílem – k nepoznání se rozplynout ve svém okolí.

Fromm se dále ve své studii zabývá psychologíí nacismu a moderní demokracie. Pro nacismus je příznačná směs autoritářství a destruktivity. Popisuje – na základě analýzy *Mein Kampf* – Hitlerovu vášeň pro ovládnutí mas a pohrdání jimi, a zároveň nutkavou potřebu sloužit něčemu většímu, nedosažitelnému, což v jeho případě znamenalo dějinnou nutnost vítězství árijské rasy. Tímto naladěním vyjadřoval pocity zejména nižší střední třídy.²⁰ Dominantním psychologickým rysem v moderních demokraciích je konformismus. Dává ho do souvislosti s monopolním kapitalismem.²¹ Pro jedince zde nemá význam rozvíjet samostatné myšlení, cítění a jednání, stačí, je-li schopen adekvátně plnit své role. Tím ovšem

²⁰ Netvrdí, že psychologické podmínky nacismus beze zbytku vysvětlují, musí k nim přistoupit také zkoumání politická, hospodářská a sociologická. Jejich pochopení je ale nezbytné pro chápání celku.

²¹ Toto pojetí vychází z analýz Institutu pro sociální výzkum, je reakcí na rozvoj obřích koncernů, ve kterých se jedinec docela ztrácí – a které jsou ve značném rozporu s představou společnosti drobných samostatných výrobců, která dominovala v klasické fázi kapitalismu.

klade v pochybnost základní předpoklad demokracie, kterým je existence rozvažující veřejnosti.

Silou Frommovy koncepce je, že ukazuje, jak se společenské podmínky promítají do charakterové struktury jedinců, a jak se i pod maskou spokojenosti mohou rozvíjet destruktivní tendence. V rámci studia internetnických konfliktů odkazuje toto pojetí k tomu, že jednotlivá napadení nejsou excesem nějakých „deklasovaných živelů“, ale že mohou mít kořeny hluboko v postojích „normální společnosti“.

1.1.3. Axel Honneth a teorie uznání

V současné době zformuloval německý teoretik Axel Honneth koncepci, ve které nově využívá Hegelův pojem uznání. S její pomocí se pokouší zkoumat soudobé sociální konflikty, které pojímá jako boje o uznání. Do této kategorie spadají různé jevy od sociálních bojů a stávek přes nároky etnických menšin až po hnutí homosexuálů.

Samotná koncepce počítá se třemi rovinami uznání. První nazývá láskou. Zabývá se jí jako nezbytným předpokladem pro utváření zdravé osobnosti. Tato první rovina uznání dochází naplnění zejména v rodině, kde by se dítěti mělo dostávat bezpodmínečného přijetí a náležitě emocionální satisfakce, a dále v přátelství a intimních vztazích. Optimálním výsledkem je získání základní sebedůvěry.

Nad touto v zásadě privátní rovinou existují další dvě, které se realizují v pospolitosti. První z nich jsou vztahy legální rovnosti. Na této rovině si individua prokazují kognitivní úctu, což znamená uznání svého protějšku jako rovného čistě na základě jeho existence. Projevuje se zde morální odpovědnost, a hlavním projevem této roviny jsou lidská, občanská a sociální práva. Právě dobrým nastavením této roviny je možné suspendovat různé nerovnosti, které ve společnosti vznikají a mohou působit destruktivně. Výsledkem tohoto uznání je sebeúcta.

Třetí rovinu nazývá Honneth solidaritou, způsob uznání je sociální ocenění, diferencované uznání všech členů pospolitosti v závislosti na jejich – různém – přínosu. Protože tento přínos je v zásadě otázkou uznávaných hodnot, formou uznání je hodnotová pospolitost, a odpovídajícím vztahem jedince k sobě samému je sebeocenění.

Hranice těchto tří sfér nechápe Honneth jako jednou provždy stanovené, naopak považuje za klíčové pro vytváření spravedlivé společnosti možnost je redefinovat. V praxi to znamená, že například mzda, která je projevem sociálního ocenění, je zároveň částečně regulována na úrovni druhou, zákonem o minimální mzdě²². Vždy je nutné zachovat vyváženost mezi těmito sférami.

Toto byl náčrt pozitivní formulace Honnethovy koncepce. Ta ale vznikla zejména jako teoretický nástroj pro kritiku „patologií sociálního“. Tomu slouží pojem zneuznání, které se může projevit na všech třech rovinách, a různým způsobem zamezuje individuálnímu sebeuskutečnění. Na první rovině se zneuznání projevuje jako týrání nebo znásilnění, znamená radikální ohrožení psychické i fyzické integrity jedince. Na druhé může jít o popření

²² Lze chápat i současné uzákonění domácího násilí jako trestného činu jako přesun jedné záležitosti soukromých vztahů do sféry práva za účelem zamezení zneuznání.

práv nebo systematickou exkluzi jednotlivce ze sféry právních nároku, což ohrožuje jeho sociální integritu. Na třetí se jedná o ponižování a urážku, a v sázce je vědomí důstojnosti.

Toto je jenom stručný nárys možných forem zneuznání – i zde se ale ukazují možnosti výkladu jednotlivých případů. Často jde o osoby pocházející z neuspokojivých rodinných poměrů, ze kterých může plynout i jejich ztížená orientace ve světě, adekvátní chápání vlastní situace. Stejně problematický bývá jejich pracovní život. Lze tedy mluvit o zneuznání v rovině lásky i společenské solidarity. Detailnější pohled může ukázat, jak z těchto konkrétních pocitů zneuznání vyplývají tendence k agresivitě, nebo jak za pomoci ideologie dojde k přesunutí viny na zástupný objekt.

1.2. Zjištění z empirických výzkumů

Po přehlédnutí několika teorií na vysokém stupni obecnosti lze nyní přejít ke konkrétnějším koncepcím a výzkumům, které v posledních letech vznikly v západní Evropě. V jejich obsahové rozmanitosti lze najít jednotící linii – násilí mezi různými etniky chápou jako něco zvláštního, obzvlášť nebezpečného a zasluhujícího si zvláštní pozornost. Koneckonců, hrůzy nacistického režimu, které podnítily Adornovu studii o autoritářské osobnosti i Frommův esej o strachu ze svobody, zůstávají trvale (nebo zatím?) vtisknuty do evropského myšlení.

1.2.1. Politická socializace

Thomas Biegel podává ve své studii (Biegel 2002) o pravicovém radikalismu výklad, který se soustřeďuje na specifické podmínky jeho rozvoje v bývalé NDR. Tím mohou být jeho teze přínosné i pro pochopení situace v ČR.

Na vzestupu nesnášenlivosti ke všemu cizímu se podílela ideologie marxismu-leninismu. Interpretace a instrumentalizace ideologie ve formě politické socializace byla úzce provázána s myšlením v kategoriích přítel – nepřítel, východ – západ, dobro – zlo. Individualita a spontaneita byly potlačovány, výchova směřovala k podřízení se disciplíně (Biegel, 2002).

Přes proklamace na veřejnosti si rodina vykládala oficiální ideologii poněkud odlišně. To také hrálo podstatnou roli v socializaci dítěte a vládnoucí aparát si byl této skutečnosti vědom. Proto podporoval institucionalizovanou péči, aby nebyl vývoj socialistického člověka ničím narušován (Lemke, in Biegel, 2002). Institucionalizovaná péče tak nebyla určena jen k tomu, aby mohly ženy pracovat, ale **sledovala jednoznačně politické cíle**: Odloučením docházelo k odcizení dětí rodičům a tím ke zmenšení vlivu rodiny v socializaci dítěte.

Zjevnost rozporů mezi oficiální ideologií a realitou vnímala většina obyvatel. Navenek se však nespokojenost nemohla projevit, takže vznikalo dvojí „já“: jedno oficiální (socialistické), druhé privátní. Tento stav vedl ke ztrátě důvěry v okolní svět, k nejistotě a obavám ze sebevyjádření. Vědomí represivního politického systému se tak stává podstatným faktorem distancování se od ostatních (Biegel, 2002).

Obyvatelé socialistického bloku měli omezenou možnost cestování do zahraničí, nebyly podporovány ani mezikulturní vztahy. Nelze se tedy divit, že došlo k přísnému vymezení „našeho“ (dobrého) a „cizího“ (špatného). Rivalita fungovala i mezi jednotlivými státy socialistického bloku – obyvatelé některých zemí byli nahlíženi jako méně civilizovaní. Obvykle byla kritériem vzdálenost od západní hranice.

V situaci informačního a emočního vakua vznikla vhodná živná půda pro předsudky, nenávisť a reminiscence. Některé z předsudků fungují na principu projekce, kdy jsou vlastní přání, popř. deficity projikovány (přeneseny) na jiné lidi. Taková reakce je pro individuum osvobozující: Cizinci jsou za svoje nedostatky odpovědní sami, ale už ne ten, kdo žije v diktatuře (Biegel, 2002).

Po roce 1989 se situace radikalizovala tím, že cizinci přestali být jen silou, která podpírala hospodářství, ale také těmi, kdo hledali pomoc. Jako velmi obtížné se jeví přivyknutí na tyto nové role cizinců. Na to, že smějí zůstat, aniž by pracovali (jako azylanti), že mohou dostávat podporu, a to dokonce i v době hospodářské recese (Biegel, 2002). Přibýlo celkově nesnášenlivosti vůči cizincům, zároveň jí však ubylo mezi „levicovými“. Nárůst nesnášenlivosti se tedy týká jednoznačně pravicově smýšlejících. Sociální distance od cizinců vede k jejich odmítání. Také platí: čím méně kontaktů a čím větší averze vůči cizincům, tím častěji mládež sáhne po násilí proti cizincům.

Historický rámec eskalace násilí pravicových extremistů tvoří od roku 1989 imigrační konflikt, transformační konflikt, běžná, zákonodárstvím legitimovaná diskriminace cizinců i zvláštní „rizika modernizace“. Pod heslem imigrační konflikt jsou uváděny dramatické politické změny z let 1989 - 91 ve východní Evropě, otevření hranic, silný příliv vysídlenců, žadatelů o azyl, ilegálních přistěhovalců, problémy komunit v souvislosti s přijetím azylantů a zvláštnosti azylové praxe. V tomto kontextu jsou hlasitě slyšet obavy obyvatelstva o bydlení, práci, životní standard, budoucí perspektivy, kulturní odcizení. Někteří se obávají o svůj nabytý blahobyt a vidí v přílivu přistěhovalců, azylantů ohrožení vlastní existence, jistot, kulturní identity. V souvislosti s extrémně rigidní obranou vlastních dosažených blahobytných pozic a drastickým odmítáním každého požadavku přistěhovalců, azylantů atd. a každodenní diskriminací se dá oprávněně hovořit o blahobytném šovinismu. Šovinistické a diskriminační tendence nacházejí svoji legitimizaci v zákonodárství, které cizince poškozují a chová se k nim jako k občanům druhé kategorie. Transformační konflikt východu je spojen s hesly jako: stres ze sjednocení (Německo), šok z individualizace, krize identity, nejistota budoucnosti, dezorientace, znehodnocení celé společnosti.

Inkompabilita společenských systémů východu a západu vede u bývalého východního bloku ke stále silnějšímu jevu anomie, dezorientace a desintegrace. Na východě je prožívána ztráta tradičních jistot se zřetelem k pracovním dovednostem a současným normám. Na místě jednoho plánovaného standardního nebo normálního života se nyní setkávají s nekalkulovatelným individuálním během života. Existenční obavy mnoha rodičů a dále se zvyšující důraz na mobilitu a flexibilitu působí samozřejmě i na děti a dospívající.

Podle Baumana (in Biegel, 2002) vyrůstá odpovědnost, základní kámen morálního chování, z blízkosti (emocionální) druhých. Blízkost znamená zodpovědnost a zodpovědnost je blízkost. Zrušení této zodpovědnosti je možné jen tehdy, pokud je blízkost nahrazena fyzickým nebo duševním odloučením. Protikladem blízkosti je sociální distance. Morálním atributem blízkosti je zodpovědnost, morálním atributem sociální distance je chybějící

sociální vztah nebo heterofobie. Zodpovědnost mizí, jakmile blízkost nemůže obstát - k tomu může dojít vlivem resentimentu (nevypořádání se s minulou křivdou). Zodpovědnost a tím blízkost je pro Baumana příčinou „univerzální odpudivosti vraždy, brzdou, jež zabraňuje působení utrpení blízkým a impulsem pomoci potřebnému v nouzi“.

Sociální distance je „psychickou variantou“ fyzického odloučení u Milgrama. Sociální distance oslabuje možnosti vcítění, odlišným jsou přisuzovány negativní atributy, takže k násilí je možno přistoupit bez skrupulí (váhání). Přesněji: Existence sociální distance ulehčuje projevy násilí, přinejmenším akceptaci násilí. Vcítění je omezeno sociálními podmínkami. Milgram dále ve svých experimentech zjistil, že ochota působit jiným lidem bolest stoupá se zvětšující se fyzickou distancí.

Nenávistné části společnosti představují důležitou instanci, na kterou se mladiství odvolávají, když obhajují své jednání. Říkají, že jen realizovali to, co si jiní myslí/co by sami rádi udělali. Podpora okolí je někdy dokonce vyjadřována přímo při činu. Násilí tak není jen plodem násilné menšiny, ale i pasivní většiny.

Otázkou zůstává, proč se oběťmi stávají menšiny a cizinci. V lokálních problémech hrají zřejmě roli adaptační problémy obětí. Existuje názor, že menšiny a cizinci jsou odmítáni, protože se liší vzhledem, životním stylem. Při společném životě vznikají základní obtíže v toleranci – menšiny a cizinci se chovají „proti místním normám“. Je to také výsledek života v homogenním prostředí, bez setkání s jinými kulturami, zvyky. Otevřenost světu ještě není zakotvena a etnický pluralismus není institucionalizován. Nejistota v kontaktu úzce souvisí s nenávistnými postoji k cizincům: Antipatii vůči Romům, azylantům a přistěhovalcům vyjadřují lidé nedůvěřiví a nejistí v kontaktu s ostatními. Celkově mají nízké sebevědomí a v kontaktu s jinými lidmi se snaží udržet si odstup. Dále platí, že čím více se zdají cizinci odlišní, tím silněji se projevuje averze; a čím nedůvěřivější je člověk, tím více zdůvodňuje své motivy ekonomickými ukazateli.

Bauman předpokládá, že jde o relikt moderního hledání pořádku, stále se nacházíme v postmoderně, v ambivalencích. Protivení se normám není zatím akceptováno (in Biegel, 2002).

Zodpovědnost vůči ostatním je redukována následkem latentních procesů vymezení, také zvláštním způsobem styku, speciálním zákonodárstvím, „ghetoizací“ atd., neboť teprve speciální způsoby zacházení s menšinou ji jako menšinu označují. Musíme upozorňovat na to, „že předsudky reflektují společenské vlivy, které stojí v působení změn s individuálními mechanismy. Ke společenským mechanismům patří např. obecně zacházení většiny s ‘jejími’ menšinami“.

1.2.2. Nezaměstnanost a teorie „poškození“

Za prokázaný rizikový faktor pravicového extremismu je považována i **nezaměstnanost**. Vlastní zkušenost s nezaměstnaností a neperspektivností zvyšuje riziko ztotožnění se s xenofobními skupinami pachatelů. Svou roli mohou hrát i zkušenosti blízkého sociálního okolí (rodiny, přátel), může se jednat i o strach z budoucnosti.

Byl odhalen vztah mezi **vzděláním** a xenofobním laděním osobnosti. Kdo dosáhne vyššího vzdělání, má v průměru také lepší materiální zabezpečení a vidí jen zřídka cizince jako bezprostřední konkurenci. Je to i proto, že osoby s vyšším vzděláním mají samy o sobě

proti cizincům relativní nárůst v soutěži o materiální zdroje. A kdo se cítí relativně jistý, nemůže vidět v cizincích skutečnou konkurenci a je také více schopen projevit pochopení pro situaci cizinců.²³ (Fend in BAV, 2002) Ovšem u mnoha mladých jedinců převládá a upevňuje se dojem, že etablovaná společnost se sama ani v nejmenším nedrží morálních principů, jež hlásá a vyžaduje, ale orientuje se na bohatství, budování moci a legitimuje prostředky umožňující jejich dosažení. V takových podmínkách lze těžko zvnitřnit vyžadované normy, pravidla a morální principy.

Strach ze „zamoření státu cizinci“ je ve východních zemích SRN silnější než v západních a u učňů jasně vyšší než u studentů gymnázia. (Tento rozdíl ve vztahu ke vzdělání je vyšší než mezi východem a západem.)

Je možné zobecnit, že xenofobně aktivnější jsou ty společenské skupiny, které patří ve společnosti mezi poškozené a zanedbávané (Hopf in BAV, 2002). V této situaci hraje roli i **subjektivní pocit jedince**, že je poškozován, zatímco jiní jsou upřednostňováni. Vysvětlením může být skutečnost, že tito jedinci mají potřebu učinit někoho zodpovědným za vlastní situaci nebo selhání.

Pokud „poškození“ chápeme jako příčinu pro vznik pravicového radikalismu, musíme rozlišovat alespoň 4 odlišné formy poškození:

1. **Objektivní a existenční poškození** ve smyslu promeškání všech životních šancí a perspektiv rozvoje: opoždění konce školní docházky, nedokončené vzdělání, dlouhodobá nezaměstnanost, popř. chudoba v souvislosti s odříznutím od běžných možností konzumu a rozvoje.

2. **Relativní poškození:** V průběhu minulého desetiletí se plošně pozvedla životní úroveň, ale na tomto rozšíření životních šancí se nepodílely všechny vrstvy společnosti rovnoměrně. Tím se např. stalo, že část mladých lidí z tradičně dobře zajištěných rodin zjistila relativní nedostatek, popř. si zažili situaci, kdy je ostatní míjeli vzdělanostně nebo profesně směrem vzhůru. Takový zážitek může znamenat velkou ránu vlastnímu sebehodnocení a může rovněž vést přes hledání vnějších příčin dané situace a hledání nepřítelů k připojení se k agresivně jednajícím skupinám.

3. **„Zprostředkované“ poškození:** Mnoho mladých lidí se setkává s poškozením výše zmíněného typu ve škole nebo v zaměstnání ne přímo, ale prostřednictvím lidí z jejich okolí, rodiny, vrstevnické skupiny, u blízkých lidí. Stávají se více nebo méně „oběťmi svou blízkostí“, pozorují ztrátu zaměstnání u svých blízkých a jeho následky v psychosociální oblasti. Důsledkem identifikace s blízkými osobami je pocit solidarity s nimi a strach z vlastního ohrožení podobnou událostí.

²³ Vztah byl nalezen také mezi **xenofobií a vzděláním rodičů**. Mladiství, jejichž otcové mají základní vzdělání odmítají cizince o 20 - 30% častěji než ti, jejichž otec je vysokoškolák (dle Hoskinse, in BAV). Také ve dřívějších výzkumech mínění (Hoskins, in BAV, 2002) a empirických studiích k této otázce byl nalezen značný negativní vztah mezi stupněm formálního školního vzdělání a silou xenofobních postojů. Je pravděpodobné, že formování pozdějších postojů souvisí s mírou pozornosti a empatie, které jsou schopni ve větší míře poskytovat rodiče s vyšším vzděláním. Ti jsou rovněž kompetentnější rozeznávat a respektovat psychické naladění dítěte a vhodně na něj reagovat. (Kohn, Bertram, Schaffer, in BAV, 2002). Pravděpodobně na tomto základě vznikají důležité schopnosti porozumění druhým (empatie), tzn. také k lidem v relativní nouzi, tedy rovněž k handicapovaným skupinám.

4. Předem vybrané poškození: Mnoho celkem dobře zajištěných mladých lidí vidí, že roste riziko nezaměstnanosti, dekvalifikace. Z toho cítí strach. Obávají se osudu nezaměstnaných, sociální deprivace. Mohou reagovat částečně stejně jako už ti, kteří byli pracovně deklasováni nebo vyloučeni a tímto svým chováním se mohou de facto vyřazovat.

Heitmeyrovy analýzy (in BAV, 2002) jasně ukazují, že pravicově radikální orientace se vyskytuje i u relativně dobře situovaných mladých pracujících; jejich sepětí s touto ideologií je však vždy trvalejší v případě, kdy jsou jejich pracovní perspektivy nejisté. Podstatné jsou obavy o status, ohrožení, odmítnutí pracovní disciplíny pro udržení místa, zvláště pokud zaměstnání vlastně vůbec neodpovídá představám a přáním a neumožňuje seberealizaci a společenské uznání.

V míře, v jaké stoupá pracovní angažovanost a pocit jistoty v zaměstnání, se zpravidla oslabuje extrémně pravicová orientace, s čímž souvisí ústup užití násilí. V přechodné době, popř. ve fázích relativní pracovní nestability se nezřídka objevuje „život na dvou kolejích“. Vcelku úspěšné vzdělávání nebo zaměstnání na jedné straně a delikventní aktivity party (např. skinů nebo hooligans) o víkendu na straně druhé. Jak dlouho potrvá tento dvojitý život a která z jeho stran převáží, záleží na vazbách s partou, na straně druhé úspěšností v zaměstnání. S rostoucím úspěchem získává na významu zaměstnání. Nedostaví-li se úspěch, dvojitý život pokračuje a může se přiklánět k delikventním formám. (Schumann in BAV, 2002).

Obecně lze chápat zjednodušení světa, neproniknutelné dynamiky společnosti, odmítnutí sebekritického náhledu na vlastní podíl na své situaci, jako projekci všech osobních nedostatků, nejasností, obav na nenáviděné cizince, azylanty a další. Taková projekce ve spojení se zážitky provokací navenek a skupinovými prožitky je jistou formou psychohygieny.

1.2.3. Procesy skupinové dynamiky

Spojení se skupinou zprostředkovává důležitý, pro mnohé v rodině neprožitý pocit sounáležitosti. Ve skupině se formuje pocit „my“, zahrnující zesílenou tendenci vymezit se vůči vetřelcům/cizincům. Společné akce a prožitky (poslouchání hudby, pití) zvyšují skupinové prožívání, vedou v určitých situacích k regresivní destrukci osobnosti, redukci kontroly chování, schopnosti úsudku a zaplavují mladistvé spontánními afekty a náladami. Za těchto podmínek mohou zlepšovat sebepojetí ve velikášských fantaziích jako kompenzaci vlastních selhání popř. životní nejistoty. Vzniká mocné, expandované skupinové velké já. Zároveň vzniká recipročně podoba nenáviděných, dehumanizace „nepřátel“, vystupňovaná dynamikou skupinové houpačky nenávisti a ničivého vzteku až k násilnému excesu, kdy jsou cizinci a žadatelé o azyl odlidštěni pomocí zkreslení a mýtů.

Podle okolností dosahuje „zvláštní stav“ skupinové dynamiky, pod jehož vlivem jsou možná jednání, která jsou skoro „neobjasnitelná“ pro samotné dotčené. Často předchází násilným akcím „skluzavky“ nálady (např. s dopomocí alkoholu, hudby, „akce“), z níž „vyplyne“ násilí. Většina pachatelů nemůže a nechce dodatečně vůbec vysvětlovat, jak k činu došlo. Podivuhodně se od činu distancují a příčiny a motivy mohou objasnit jen nedostatečně (Willems in BAV, 2002). Evidentně může dojít ve skupinovém spojení za určitých vnějších podmínek k formě „deindividuace“, tj. že dotyční se nacházejí ve stavu rauše, euforie, kognitivní regrese, ve kterém už nejsou pány své mysli, už nemají jasno, a také už nemohou plně kontrolovat, co se děje. Jsou zachvázeni skupinovým raušem, z něž vzniká pocit, že

jednají pouze jako skupina, z „kolektivního donucení“ ovládní, a proto se už necítí (plně) odpovědní za své jednání.

Popřevratový nárůst útoků proti cizincům a minoritám (jak u nás, tak v zahraničí) poukazuje více než kdy jindy na různé okolnosti jako rostoucí izolace, atomizace společnosti, chybění cíle, které vedou k polarizaci mladých mezi apatii a politickou radikalizací. Výchova nedokázala zprostředkovat mladým pocit sounáležitosti a pevnou strukturu norem (Heitmeyer; Hentig in BAV, 2002). Zkušenost s odloučením má za následek také ztrátu schopnosti vcítit se do oběti. Malá schopnost empatie se projevuje i v nízké akceptaci příčin přistěhovalců: ani hlad, bída, válka a nouze třetího světa nejsou dostatečnými důvody útěku, minimálně ne do té doby, dokud se nevyřeší problémy vlastní země, dokud nebudou uspokojeny individuální potřeby konzumu (Biegel, 2002).

Pravicově extremistické organizace mladých a protestní scéna vyplňují bílá místa ve společnosti: subjektivně prožívanou pasivitu, nudu a osamělost. Částečně fungují jako lákavá nabídka vyplnění volného času - dobrodružství, prožitků sounáležitosti, kamarádství (Backes, in BAV, 2002), nebo jako kompenzační agentury pro různá přání a potřeby, které nemohou být uspokojeny v jiných oblastech jako jsou rodina, zaměstnání, škola. V takové podobě naplňuje subkultura „sociálně integrační,“ a „identitotvornou,“ funkci (Willems in BAV, 2002).

Násilné činy pravicových extremistů mají převážně charakter „skupinových činů,“. Podle Willemsovy studie (1993, in BAV, 2002) to platí pro více než 90% případů. Ve velké většině řešených případů byly v době provedení činu dvě nebo více osob aktivní nebo byli přítomni více nebo méně souhlasící kamarádi. V mnoha zbylých případech jeden pachatel provedl svůj čin aby udělal dojem na fyzicky nepřítomné kamarády. Procesy skupinové dynamiky (stabilizace skupinové koheze, zařazení „sebe,“ jako bojovníka) obvykle hrají důležitou roli při provedení aktu.

Většina akcí proti cizincům je spíše spontánním rozhodnutím a situační eskalací bez delšího plánování a příprav než řízená organizovanými pravicově extremistickými skupinami. Ovšem u většiny pachatelů se dá vysledovat afinita či příslušnost ke skupinám skinheads a jiným s xenofobními postoji. Explicitní příslušnost oproti tomu je výrazně nižší. V tomto kontextu vznikají problémy etablovaného xenofobně-nacionalistického hnutí, které se vyznačuje svými vlastními pravicově extrémními rasistickými formami násilného terorismu, ale také je vidět akceptace a podpora pravicově extremistické a násilné scény velkou částí obyvatelstva.

Významné jsou bezpochyby také všední volnočasové skupiny a přátelské party, které nejsou vnímány ani jako politicky pravicové, ani jako pevné skupiny či skutečné organizace. Pevné, politicky motivované, pravicově radikální mnohonásobné činy skupiny pachatelů jsou v menšině. Naprostá většina pachatelů bydlí v blízkosti místa činu nebo blízkém městě.

1.2.4. Typologie pachatelů:

Willems (in Bjorgo, 2002) uvádí klasifikaci čtyř hlavních typů pachatelů:

1. **Ideologicky motivovaný, extrémně pravicový pachatel** je běžně členem extremistické organizace. Jeho pohotovost k násilí je legitimizována ideologií, násilí je zaměřeno na zvláštní skupiny obětí na základě politického nebo instrumentálního určení. Často hraje roli jako agitátor nebo podněcovač vůči méně ideologizovaným mladým. Tento typ aktivistů není charakterizován žádnou zvláštní „negativní“ sociální charakteristikou jako je nezaměstnanost nebo nedokončené vzdělání, ale naopak mívá často kvalitní vzdělání a stálou práci.

2. **Xenofobní nebo etnocentrický pachatel** nezastává rigidně pravicové extremistické ideje nebo ideologie a není členem výše zmíněných ideologicky orientovaných organizací. Často přináleží k takovým subkulturám mladých jako jsou skinheads, rockeři, hooligans nebo podobné skupiny a party. Ačkoli zastává výrazně proticizinecké názory a předsudky, distancuje se od pravicově extremistických stran a organizací. Násilí proti cizincům je u něho legitimizováno nikoliv ideologií, ale spíše ekonomicky: pocitem, že vlastní méně prostředků a výhod než by měl ve srovnání s „přivandrovalci“ (cizinci, azylanty apod.) mít. Nespravedlivě rozdělená práce, byty a sociální požitky jsou dominantními tématy při ospravedlňování užití násilí. Pohotovost k násilí je rozšířena ve smyslu násilných činů, které nejsou součástí politických strategií - přejí si napadnout cizince, aby odešli z jejich oblasti a nebo se snaží upoutat pozornost veřejnosti na své problémy. Tento typ pachatelů mívá obvykle nízké vzdělání (často nedokončené), je běžně nezaměstnaný a zakusil ekonomický nedostatek. Konflikty s rodinou a školou jsou také běžné.

3. **Kriminální a marginalizovaný pachatel** se liší od jiných kategorií pachatelů nepříznivým sociálním zázemím a kariérou a zvláště četnými a pestrými kriminálními záznamy. Mezi těmito pachateli je oproti ostatním kategoriím vysoké procento jedinců s nedokončeným vzděláním a nezaměstnaných. Jejich rodinné zázemí je zvláště problematické: neúplné rodiny, nebo rodiče - alkoholici, užívání násilí jako výchovného prostředku apod. Ačkoli nejsou příliš ovlivněni ideologií, při akci běžně vykřikují proticizinecké slogany. Cizinci často plní roli obětních beránek za jejich vlastní problémy. Tento typ pachatelů je zvláště orientován na akci, je agresivní a pohotový při užití násilí. Ale násilí v tomto případě není prostředek v politickém boji, ale je spíše každodenním prvkem při řešení konfliktů - i uvnitř skupiny. Násilí tak není zaměřeno jen proti cizincům. Je viděno jako normální a legitimní způsob chování ve vztahu k ostatním. Díky vysoké pohotovosti těchto pachatelů k násilí a vyhledávání akce nacházíme takové mladé v první linii útoků i jako iniciátory násilných akcí.

4. **Společník** nezastává ani nějaký zvláště pravicově extremistický pohled na svět ani vysloveně proticizinecké postoje. Tento typ nemívá osobní problémy, nebývá nezaměstnaný, mívá i určitou kvalifikaci. Osoby v této kategorii pachatelů také pocházejí z neporuchových i tzv. dobrých rodin. Často jsou členy skinheads a dalších neurčitých part přátel, mají silný smysl pro sounáležitost a skupinovou solidaritu, což hraje důležitou roli v jejich vazbě k takové skupině. Při agresivních činech jsou u něj rozhodující aspekty skupinové dynamiky (konformita, snaha ukázat solidaritu, potřeba udělat dojem na ostatní). Nevykazují výraznou pohotovost k násilí nebo obecně nenávisť k cizincům. Mohou nicméně spáchat násilné činy proti cizincům, aby se ukázali v očích ostatních ve skupině, nebo aby nenechali ostatní na holičkách. Vzácně jsou iniciátory nebo hlavními pachateli násilí, ale často jsou pomocníky nebo spolupachateli.

Z výše uvedeného členění je zřejmé, že pachatelé xenofobního násilí netvoří jednu uniformní kategorii a bývají ovlivněni odlišnými faktory. Určité typy mladých jsou obvykle silně ovlivněny vzrůstající nezaměstnaností a bojem o ekonomické prostředky, přičemž členstvím v partě získávají identitu a status. Věk se stává důležitou proměnnou s ohledem na motivaci provedení násilí nebo členství v rasistické skupině. Je významné, že pouze pro typy 2 a zvláště 3 jsou charakteristická nezaměstnanost, školní selhání, rozbité rodiny a ostatní negativní sociální faktory, což vyvrací občas prezentovaný názor, že extremistické chování je výhradně sociálním problémem.

Využití Willemsových typů v trestně právní praxi může být užitečné pouze tehdy, pokud jsou vnímány v dynamickém procesu, nikoliv jako neměnné skupiny. To znamená, že pozice členů těchto skupin se mohou měnit v průběhu času a jednotlivci mohou jevit znaky několika typů. Je třeba si uvědomit komplementaritu rolí pachatelů uvnitř skupiny.

V průběhu času se může měnit i zaměření celé skupiny: po provedení násilného aktu proti cizincům se skupina může politizovat a organizovat. A to často vlivem reakcí zvnějšku – na jedné straně jsou označeni jako neonacisté a jinými opěvováni jako hrdinové. A tak osoby i skupina, dříve apolitická xenofobové, kriminálníci nebo společníci projeví zájem o ideologii a začnou se podobat typu aktivista. Proto nemohou být Willemsovy kategorie vnímány jako statické, ale spíše je třeba počítat s mechanismem sklouzávání do pravicového extremismu. Věk pachatelů a čas jsou přitom důležitými faktory. Často se mění i některé z původních charakteristik - včlenění mezi neonacisty nebo pravicové extremisty může znamenat zničení rodinných vazeb i školních a pracovních perspektiv.

Nejedná se nutně a vždy o pasivní přijetí zapříčiněné různými životními okolnostmi a tlaky, ale o aktivní vyhledávání. Jedna z hlavních aktivit skupin je spáchání násilného činu, ale též prezentace rasistického vzhledu a symbolů, nebo aktivity se v extremistických skupinách - to samo můžeme chápat jako cestu, kterou si mladý člověk vybral, způsob budování identity ve vztahu k vrstevníkům a skupiny ve vztahu k sociálnímu okolí.

Heléne Lööw (in Bjorgo, 2002) provedla ve Švédsku výzkum kriminálních činů proti cizincům, podle osob jejich pachatelů. Soustředila se pouze na přítomnost ideologie a rasistické organizace v pozadí činu. Rozlišila organizované rasistické/nacionalistické aktivisty a jejich sympatizanty od neorganizovaných pachatelů. Jejich zločiny proti cizincům dále rozčlenila na pouze ideologicky podbarvené, pouze obecně kriminální a obojí.

Při studiu kriminálních záznamů 86 odsouzených (z celkově 205 dokumentovaných skutků) autorka zjistila, že 43 pachatelů bylo odsouzeno pro oba typy kriminality, 33 pachatelů bylo odsouzeno pro činy, které mohou být vztaheny k jejich politickému/ideologickému nebo xenofobnímu postoji. Ačkoli rasistické a xenofobní postoje byly v nějaké formě přítomny u všech pachatelů, pouze 1/3 pachatelů měla zdokumentovanou aktivistickou minulost v rasistických nebo extrémně nacionalistických skupinách. Až na několik výjimek nebyli zkoumaní jedinci přímo zapleteni do útoků proti žadatelům o azyl a uprchlickým centrům, ale zaměřovali spíše své kriminální chování na jiné cíle, zvláště na homosexuály a antirasistické aktivisty, ozbrojené loupeže a krádeže zbraní. Ve dvou ze čtyř sledovaných oblastí (ve Švédsku) směřovali pachatelé své nejzávažnější násilí (vč. vražd) proti homosexuálům.

Lööw (in Bjorgo, 2002) uzavírá: Organizovaní aktivisté malých extrémně ideologických skupin mohou být popsáni jako **extremní forma** organizované hostility vůči

uprchlíkům a migrantům, zatímco neorganizovaní pachatelé útoků proti obydlím uprchlíků mohou být **extremistickým vyjádřením nastoleného způsobu myšlení** v oblasti. Organizovaní a neorganizovaní existují v symbióze. Pachatelé násilných činů - často mladí místní muži - se nacházejí ve většině případů v průniku mezi subkulturou „white power“ a obecnou hostilitou vůči uprchlíkům v komunitě.

Nabízí se teorie násilných trestných činů (s přímým kontaktem s obětí) – tyto činy páchají osoby emočně deprivované, které vyhledávají fyzickou blízkost (v nesocializované podobě). Výrazná je u nich závislost na vůdčích osobnostech (parta, kamarádi), podléhání jejich vlivu, vyhledávání vlastní důležitosti v rámci zapojení do party, seberealizace ve hnutí skinheads, útoky z „chladného“ prostředí domova, zbavení se pocitu outsidera (připsáním takové pozice slabší menšině), získání prestižní pozice vůdce, provokatéra i iniciátora bitek. Takový sebeobraz je jediný, který nabízí sobě i své případné partnerce. Nemá vlastní zájmy, nic neumí, v ničem není výjimečný a to ho zúzkostňuje. Děti v partě jsou z tohoto pohledu méně ohrožující, jako infantilnější osoba si s nimi rozumí, ale vzhlíží k dospělé osobě. Vzhledem k zahleděnosti do sebe není ani schopen milovat, partnerka vyžaduje reciproční chování.

Na všechny typy deliktů má dle Felsona a Clarka²⁴ vliv příležitost a prevenci kriminality lze provádět mj. omezováním těchto příležitostí. Např. byla zkoumána struktura konfliktů (zejména rvaček) nejen v přirozeném prostředí hostinců, ale i v laboratorních podmínkách. Badatelé dospěli k názoru, že reakcí na urážku je vždy agresivní reakce, ovšem pokud se změní složení přítomných v místnosti (zvýší se počet osob ve středním věku a žen na úkor mladých mužů), riziko agresivní reakce se sníží. Na násilnosti má tedy rovněž velký vliv příležitost.

²⁴ Felson, M., Clarke, R.V.: Příležitost dělá zloděje, IKSP, 2003, s.20.

2. ANALÝZA RASOVĚ MOTIVOVANÝCH ČINŮ

Data pro tuto analýzu vycházejí z policejních statistik z let 1997 až 2001 zpracovaných ve „Zprávách o postupu státních orgánů při postihu trestné činnosti motivované rasismem a xenofobií nebo páchané příznivci extremistických skupin“ (dále jen Zprávy), které jsou každoročně předkládány vládě České republiky (ČR) a projednány Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR. Součástí těchto Zpráv je i přehled případů, u nichž existovalo podezření ze spáchání trestného činu nebo přestupku s extremistickým podtextem, včetně případů motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí bez ohledu na jejich konečnou trestně právní kvalifikaci. Z tohoto přehledu byly vybrány případy (celkem 992), u nichž došlo ke střetu osob různé etnické příslušnosti a jejichž motivem byla interetnická zášť. Stranou byly ponechány případy, kdy pachatelé „pouze“ vykřikovali rasistická hesla, kreslili nacistické a rasisitické symboly nebo kdy došlo ke střetu mezi příslušníky jedné etnické skupiny. Data jsou tříděna podle bývalých krajů.

U jednotlivých případů byly sledovány tyto charakteristiky:

okolnosti činu: kraj, místo činu (veřejné prostranství, restaurace, herna, škola, obytný dům, vlak či nádraží, MHD, věznice), rok, měsíc, den (všední nebo den volna), hodina spáchání činu,

charakteristika činu: fyzické násilí, verbální agrese, vykřikování nacistických hesel, psaní nacistických hesel, označení pachatele nacistickými symboly.

důsledky činu: úraz, rvačka, poškození věci, smrt oběti,

charakteristika prvních tří pachatelů: pohlaví, věk, bližší charakteristika (skinhead, punk, Rom, Vietnamec, Ital,...), velikost skupiny pachatelů,

charakteristika prvních tří obětí: pohlaví, věk a etnicita obětí,

Cílem této analýzy je detailněji popsat rasově motivovanou činnost a postihnout změny, kterými prošla v letech 1997 až 2001, najít souvislosti mezi jejími jednotlivými charakteristikami a nakonec zjistit, jaké existují vztahy mezi rasově motivovanou činností a dalšími socioekonomickými a sociopatologickými ukazateli. Ze statistických metod byla použita korelační analýza, regresní analýza a chí-kvadrát test nezávislosti.

2.1. Použité statistické metody

Korelační analýza

Cílem korelační analýzy je zjistit, jaký je vztah mezi dvěma proměnnými. Koeficient lineární korelace neboli Pearsonův korelační koeficient. r_{xy} hodnotí sílu lineární závislosti mezi dvěma proměnnými. $r_{xy} \in [-1, 1]$. Hodnoty blízké 1 nebo -1 znamenají, že mezi proměnnými existuje silná závislost. I vysoký korelační koeficient však nemusí být důkazem příčinného vztahu mezi proměnnými. Veličiny mohou být silně korelované i proto, že jsou obě vázány s jinými proměnnými, které způsobují jejich změnu. Korelační koeficient dále ukazuje, zda závislost mezi proměnnými je přímá či nepřímá.

Regresní analýza

Regresní analýza umožňuje sledovat jak dílčí, tak i souhrnný vliv několika nezávisle proměnných na hodnotu závisle proměnné. Dále umožňuje stanovit pořadí nezávisle proměnných z hlediska jejich významnosti ve sledovaném vztahu. Regrese určuje těsnost závislosti jedné proměnné na dalších proměnných. Tato závislost je vyjádřena pomocí regresní rovnice ve tvaru:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots$$

Koeficienty b_1, b_2, \dots určují velikost vlivu jednotlivých nezávisle proměnných na proměnnou závislou.

V lineární regresi dostáváme také koeficient vícenásobné korelace r , který vyjadřuje těsnost celkové závislosti závisle proměnné na proměnných nezávislých a koeficient determinace r^2 , který udává v procentech výstižnost regresního modelu, tedy z kolika procent nezávisle proměnné vysvětlují variabilitu závisle proměnné.

Chí-kvadrát test nezávislosti

Chí-kvadrát test nezávislosti testuje na předem zvolené hladině významnosti α (zde 0,05) nulovou hypotézu, že dvě charakteristiky základního souboru jsou statisticky nezávislé. Při zamítnutí nulové hypotézy je nutno přijmout alternativní hypotézu, že mezi veličinami existuje statisticky významná závislost. Chí-kvadrát test je jednoduchý test založený na rozdílu mezi pozorovanými (empirickými) a očekávanými (teoretickými) četnostmi.

2.2. Výsledky analýzy

V letech 1997 až 2001 bylo evidováno celkem 992 případů, u nichž existovalo podezření z rasové motivace.

Tabulka č. 1: Vývoj počtu případů, u nichž existovalo podezření z rasové motivace

Rok	1997	1998	1999	2000	2001	Celkem
Počet činů	139	192	212	221	228	992
%	14	19,4	21,4	22,3	23	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Jak je patrné z tabulky č. 1, počet rasově motivovaných činů každoročně roste. Zatímco v roce 1997 jich bylo zaznamenáno pouze 139, do roku 2001 se toto číslo zvýšilo na 228. Počet rasově motivovaných činů za pět let vzrostl o 65 %. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán mezi lety 1997 a 1999. Zvyšování počtu registrovaných rasově motivovaných činů lze mimo jiné vysvětlit větší bdělostí policie a její lepší informovaností o tomto typu trestné činnosti a dále změnou metodiky evidence této trestné činnosti. Na první pohled je z tabulky č. 1 patrné, že rasově motivované činy nejsou vzhledem k celkové kriminalitě příliš časté. Netvoří zdaleka ani 1 % obecné kriminality. Přesto se však jedná o závažnou trestnou činnost, která je zdrojem napětí ve vzájemných vztazích mezi etnickými skupinami a u etnických menšin vytváří atmosféru strachu a obav.

Tabulka č. 2: Počty případů s rasovou motivací podle bývalých krajů

10. Kraj	Počet činů	%	Střední stav obyvatel v roce 1999	Index (počet případů na 100 000 obyvatel)
Praha	114	11,5	1190585	9.6
Středočeský	82	8,3	1109373	7.4
Jihočeský	68	6,9	700262	9.7
Západočeský	62	6,3	856856	7.2
Severočeský	179	18	1180235	15.2
Východočeský	98	9,9	1232370	8
Jihomoravský	152	15,3	2050404	7.4
Severomoravský	237	23,9	1963429	12.1
Celkem	992	100	10283514	9,6

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001, Pohyby obyvatelstva 1999.

Nejvíce případů, u nichž existovalo podezření z rasové motivace, se v letech 1997 až 2001 odehrálo v Severomoravském a Severočeském kraji. Podíl obou těchto krajů na sledovaných případech rok od roku roste a v roce 2001 již samy dva koncentrovaly polovinu sledovaných případů. Přitom však na jejich území žije jen přibližně třetina obyvatel ČR. Nejméně případů s rasovou motivací bylo ve sledovaném období evidováno na území Západočeského a Jihočeského kraje. Podíl Jihomoravského a Východočeského kraje na rasově motivované trestné činnosti v ČR se významně snížil, i když počet případů zůstává přibližně stejný.

Jelikož však má každý kraj jinou populační velikost, je předchozí srovnání pouze hrubým popisem reality. Lepší vypovídací hodnotu má ukazatel, který jsme v tabulce nazvali index a který představuje počet deliktů na sto tisíc obyvatel. Po přihlédnutí k počtu obyvatel, se vysokým počtem deliktů vyznačuje zejména Severočeský kraj, kde bylo během pěti let na 100 000 obyvatel zaznamenáno více než patnáct případů s podezřením z rasové motivace, a kraj Severomoravský, kde se takovýchto případů odehrálo přibližně dvanáct. Nejnižším počtem těchto deliktů na 100 000 obyvatel se mohou pochlubit kraje Západočeský (7,2), Středočeský (7,4) a Jihomoravský (7,4).

Tabulka č. 3: Místo spáchání činu

Místo činu	Počet činů	%
Veřejné prostranství	659	66,4
Restaurace	145	14,6
Obytný dům	88	8,9
Škola	39	3,9
Vlak, nádraží	25	2,5
MHD	19	1,9
Herna	10	1
Věznice	2	0,2
Nezjištěno	5	0,5
Celkem	992	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Ke střetu osob různých etnických skupin dochází ve většině případů (66,4 %) na veřejných prostranstvích. Tento podíl je vyšší přes den (72 % mezi 8. a 18. hodinou). Od roku 1997 se podíl interetnických střetů, k nimž došlo na veřejných prostranstvích, snížil ve prospěch deliktů, které se odehrály v restauracích (celkem 14,6 %), ale i na jiných místech. Podíl rasově motivovaných činů spáchaných v restauracích je vyšší zejména v nočních hodinách (26 % ze všech deliktů spáchaných v nočních hodinách – mezi 23. a 5. hodinou - se odehraje v restauracích). Dohromady na veřejných prostranstvích a v restauracích došlo k 81 % sledovaných případů. O víkendech a svátcích se toto procento ještě zvyšuje (85 %). Veřejná místa jsou typická tím, že se na nich většinou potkávají lidé, kteří se neznají a právě při takovýchto setkáních bývá nejdůležitější charakteristikou pro posuzování druhého člověka jeho vzhled - tedy i barva kůže. Skutečnost, že se nejvíce případů s podezřením z rasové motivace odehrává na veřejných místech, může být částečně vysvětleno kontaktní teorií rasismu (Wallace 1999), podle níž bývají nositeli rasismu a xenofobie zejména lidé, kteří příslušníky etnických menšin či imigranty osobně neznají.

Poměrně vysoké procento rasově motivovaných činů bylo spácháno také v obytných domech (8,9 %), a to zejména ve všední dny a v denních hodinách. V závislosti na místě činu se liší také důsledky a podoba činu. Zatímco k fyzickému násilí dochází nejvíce v restauracích a na veřejných prostranstvích, v obytných domech je podíl případů doprovázených fyzickým násilím – včetně rvaček - podprůměrný. Naopak v obytných domech dochází častěji k poškození věci.

Také pachatelé se liší podle místa činu. Zatímco delikty na veřejných prostranstvích jsou spáchány jen z 54 % jednotlivci a delikty v restauracích z 62 % jednotlivci, v obytných domech je pachatel sám v 76 % případů. Ve školách mají téměř dvě třetiny pachatelů méně než 15 let, na veřejných prostranstvích je 28 % pachatelů od 15 do 18 let (celkově 23 % pachatelů je v tomto věku), v restauracích bývají pachatelé nejčastěji ve věku od 19 do 40 let (72 %) a v obytných domech nad 40 let (37 %).

Tabulka č. 4: Měsíc spáchání činu

Měsíc	Počet činů	%
Leden	82	8,3
Únor	71	7,2
Březen	100	10,1
Duben	68	6,9
Květen	87	8,8
Červen	49	4,9
Červenec	77	7,8
Srpen	90	9,1
Září	81	8,2
Říjen	96	9,7
Listopad	82	8,3
Prosinec	68	6,9
Více měsíců	41	4,1
Celkem	992	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Interetnické konflikty jsou rozloženy poměrně pravidelně v průběhu celého roku. Ve sledovaných letech se jich nejvíce odehrálo v březnu a nejméně v červnu.

Tabulka č. 5: Den, kdy k činu došlo

Den	Počet činů	%
Všední den	603	60,8
Sobota, neděle, svátek	327	33
Nezjištěno	62	6,2
Celkem	992	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Poměrně pravidelné je i rozložení případů s podezřením z rasové motivace v průběhu týdne, přičemž o něco častěji k nim dochází o víkendech či ve dnech volna. Pokud bychom sledovaných pět let nahradili jedním týdnem, tak by ve volných dnech došlo denně přibližně ke 164 deliktům a ve dnech pracovních ke 121 deliktu. Ve všední dny jsou mezi pachateli nadprůměrně zastoupeni jednotlivci (v 64 %), o víkendech jejich zastoupení klesá (30 %). Ve dnech volna se mezi pachateli objevuje větší podíl skinheadů (21 %) než ve dnech pracovních (10,5 %). Romové bývají pachateli častěji ve všedních dnech (v 21 % oproti 15,5 % ve dnech volna). O víkendech bývá rasově motivovaná trestná činnost nadprůměrně často páchána věkovou skupinou od 15 do 25 let a ve všední dny skupinou do 15 let a nad 40 let.

Tabulka č. 6: Hodina spáchání činu

Hodina	Počet činů	%
05-08	15	1,5
08-18	216	21,8
18-23	229	23,1
23-05	157	15,8
Nezjištěno	375	37,8
Celkem	992	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

K rasově motivovaným konfliktům dochází nejčastěji večer mezi 18. a 23. hodinou. Pokud bychom sledovaných pět let převedli na dobu jednoho dne, zjistili bychom, že mezi 18. a 23. hodinou došlo každou hodinu přibližně ke 46 deliktům. Větší počet případů připadá také na noční hodiny (23 - 05 hod.) - přibližně 26 případů na hodinu. O víkendech se páchaní rasově motivované činnosti přesouvá více do nočních hodin. V restauracích je vysoký podíl deliktů spáchaných večer a v noci, na veřejných prostranstvích a v obytných domech zase přes den. Večer a v noci jsou také daleko četnější případy, při nichž figurovalo více pachatelů, většinou pachatelé mezi 18 a 40 lety, ve větší míře skinheadi. Případy, k nimž došlo ve večerních a nočních hodinách, mívají také častěji negativní důsledky jako jsou například rvačky, úrazy a poškození věci.

Tabulka č. 7: Počet pachatelů u jednotlivých deliktů

Velikost	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
1 osoba	60	43,2	108	56,25	128	60,4	143	64,7	154	67,5	593	59,8
2 osoby	32	23	28	14,6	27	12,7	40	18,1	39	17,1	166	16,7
3 osoby	33	23,7	23	12	33	15,6	19	8,6	18	7,9	126	12,7
4-10 osob	12	8,6	26	13,5	21	9,9	18	8,1	15	6,6	92	9,3
11 a více	2	1,4	7	3,6	3	1,4	1	0,45	2	0,9	15	1,5
Celkem	139	100	192	100	212	100	221	100	228	100	992	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Téměř 60 % případů s podezřením z rasové motivace mělo jednoho pachatele. Pokud byli pachatelé ve skupinách, jednalo se převážně o skupiny dvou - až tříčlenné (21 % případů). V průběhu námi sledovaného období roste podíl činů spáchaných jedním pachatelem (67,5 % v roce 2001), podíl činů spáchaných větší než dvoučlennou skupinou klesá. Pokud se blíže podíváme na charakteristiky pachatele, skinheadi jen velmi málo páchají rasově motivované činy osamoceně (v 27 %), ostatní „bílí“ pachatelé zase ve většině případů nevytvářejí skupiny (67 %). Do skupin se sdružují především pachatelé do 25 let, starší pachatelé jsou ve více než třech čtvrtinách případů sami. Pachatelé v jednotlivých skupinách měli téměř vždy podobné charakteristiky - například, pokud byl prvním pachatelem skinhead, existuje vysoká pravděpodobnost (téměř stoprocentní), že i ostatní pachatelé byli skinheadi. Podobně pachatelé jedné skupiny patří často (přibližně v polovině případů) do stejné věkové kategorie. S rostoucí velikostí skupiny roste pravděpodobnost fyzického násilí, rvačky a úrazu. Pachatelé ve skupinách také daleko častěji než jednotlivci provolávají nacistická hesla.

Tabulka č. 8: Pohlaví pachatelů č. 1, 2 a 3 celkem

Pohlaví	Pachatel 1	%	Pachatel 2	%	Pachatel 3	%
Muž	896	90,3	380	96,7	221	96,1
Žena	86	8,7	12	3,05	8	3,5
Nezjištěno	10	1	1	0,25	1	0,4
Celkem	929	100	393	100	230	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Pachatelé rasově motivované trestné činnosti jsou v naprosté většině případů muži. Jejich podíl kolísá mezi 90 a 96 %. Podíl žen se pohybuje ve sledovaných letech mezi 3 až 9%.

Tabulka č. 9: Pohlaví všech pachatelů za jednotlivá léta

Pohlaví	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Muž	240	92,7	316	95,5	324	92,6	296	90	315	93,5	1491	92,8
Žena	16	6,2	11	3,3	25	7,1	29	8,8	22	6,5	103	6,4
Nezjištěno	3	1,2	4	1,2	1	0,3	4	1,2			12	0,7
Celkem	259	100	331	100	350	100	329	100	337	100	1606	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 10: Věk pachatelů 1, 2 a 3

Věk pachatele	Pachatel 1	%	Pachatel 2	%	Pachatel 3	%
0-14	69	7,0	24	6,1	15	6,5
15-18	207	20,9	101	25,7	62	27
19-25	271	27,3	120	30,5	56	24,3
26-40	188	19,0	32	8,2	10	4,3
40+	129	13,0	10	2,5	2	0,87
Nezjištěno	128	12,9	106	27	85	37
Celkem	992	100	393	100	230	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 11: Věk všech pachatelů za jednotlivá léta

Věk pachatele	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
0-14	16	6,2	8	2,4	25	7,1	38	11,6	21	6,2	108	6,7
15-18	97	37,5	94	28,4	69	19,7	64	19,5	46	13,6	370	23
19-25	119	45,9	178	53,8	185	52,9	113	34,3	162	48,1	757	47,1
26-40	20	7,7	32	9,7	53	15,1	70	21,3	55	16,3	230	14,3
40+	7	2,7	19	5,7	18	5,1	44	13,4	53	15,7	141	8,8
Celkem	259	100	331	100	350	100	329	100	337	100	1606	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Pachatelé většinou (v 70,1 %) spadají do věkového rozmezí 15 až 25 let. V průběhu sledovaných pěti let došlo k posunu věkové hranice pachatelů směrem nahoru. Zatímco v roce 1997 bylo jen 10,4 % pachatelů starších 25 let, v roce 2000 se z této kategorie rekrutovalo již 32 % pachatelů. Dostí významně poklesl podíl pachatelů od 15 do 18 let (za pět let přibližně o 64 %).

Tabulka č. 12: Bližší charakteristika pachatele č. 1, 2 a 3

Charakteristika pachatele	Pachatel č. 1	%	Pachatel č. 2	%	Pachatel č. 3	%
Skinhead	143	14,4	104	26,4	76	33
Punk	7	0,7	5	1,3	1	0,43
Rom	179	18,0	71	18,1	42	18,3
Vietnamec	5	,5	0	0	0	0
Ital	2	,2	0	0	0	0
Žádné	653	65,8	212	53,9	112	48,7
Černoch	3	,3	1	0,3	1	0,43
Celkem	992	100	393	100	230	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 13: Bližší charakteristika všech pachatelů za jednotlivá léta

Charakteristika pachatele	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Skinhead	83	32	76	23	78	22,3	26	7,9	54	16	317	19,7
Punk	3	1,2	1	0,3	1	0,3	4	1,2	4	1,2	13	0,8
Rom	34	13,1	65	19,6	52	14,9	73	22,2	67	19,9	291	18,1
Vietnamec	0	0	2	0,6	1	0,3	2	0,6	0	0	5	0,3
Ital	0	0	0	0	1	0,3	0	0	1	0,3	2	0,1
Žádné	139	53,7	187	56,5	217	62	220	66,9	210	62,3	973	60,6
Černoch	0	0	0	0	0	0	4	1,2	1	0,1	5	0,3
Celkem	259	100	331	100	350	100	329	100	337	100	1606	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Z analýzy vyplynulo, že oproti našemu očekávání příslušníci hnutí skinheads tvoří většinu pachatelů rasově motivovaných činů (přibližně 20%). Podíl skinheadů na páčání tohoto typu deliktů se v průběhu let snižuje. Zatímco v roce 1997 tvořili skinheadi přibližně třetinu všech pachatelů, v roce 2001 už to bylo jen 16% (a v roce 2000 8%). Skinheadi tvoří vyšší procento pachatelů zejména na jižní Moravě (34,9% pachatelů č. 1) a v Praze (28,1% pachatelů č. 1). Další větší skupinu pachatelů tvořili Romové (přibližně 18% pachatelů). Podíl pachatelů romského původu se od roku 1997 zvýšil. Romové jsou mezi pachateli více zastoupeni především v severních Čechách (27,4%). Největší skupinu pachatelů tvoří Češi neromského původu bez příslušnosti k extremistickému hnutí. Jejich podíl se v průběhu sledovaných let zvyšoval - v roce 1997 činil 53,7% a v roce 2001 62,3%. Jejich podíl mezi pachateli č. 1 je nejvyšší ve východních Čechách (77,6%) a na severní Moravě (75,9%).

Zatímco skinheadi se vyskytují zejména mezi pachateli nejmladších věkových kategorií (pachatelé od 15 do 18 let jsou přibližně v 25% skinheadi), pachatelé bez zvláštních charakteristik jsou nadprůměrně zastoupeni mezi pachateli nad 40 let (80%). Romští pachatelé se častěji objevují ve věkové kategorii 26 až 40 let (30%).

Češi neromského původu si za své oběti v 83% případů vybírají Romy, skinheadi útočí na Romy v 71,3% případů. V případě, že jsou pachateli skinheadi, dochází daleko častěji než v jiných případech k fyzickému násilí (v 77,6 % případů), k vykřikování nacistických hesel (v 24 %), k úrazům (v 32,2 %) a ke rvačkám (ve 14 %).

Tabulka č. 14: Pohlaví oběti č. 1, 2 a 3 celkem

Pohlaví oběti	Oběť 1	%	Oběť 2	%	Oběť 3	%
Muž	798	80,4	324	80,6	171	84,2
Žena	175	17,6	68	16,9	22	10,8
Nezjištěno	19	1,9	10	2,5	10	4,9
Celkem	992	100,0	402	100	203	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 15: Pohlaví obětí v jednotlivých letech

Pohlaví oběti	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Muž	179	86,5	250	80,4	304	86,9	258	80,9	275	81,4	1266	83
Žena	28	13,5	61	19,6	46	13,1	61	19,1	63	18,6	259	17
Celkem	207	100	311	100	350	100	319	100	338	100	1525	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Podobně jako pachatelé tvoří i oběti rasově motivovaných činů z převážné většiny muži (mezi 80 a 90 % obětí). Mezi oběťmi je však procento žen vyšší než mezi pachateli.

Tabulka č. 16: Věk obětí 1, 2 a 3

Věk obětí	Oběť 1	%	Oběť 2	%	Oběť 3	%
0-14	79	8,0	36	8,9	13	6,4
15-30	340	34,3	116	28,8	51	25,1
30+	348	35,1	97	24,1	25	12,3
Nezjištěno nebo není oběť	225	22,7	154	38,2	114	56,2
Celkem	992	100	403	100	203	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 17: Věk všech obětí podle let

	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
0-14	18	8,7	20	6,4	32	9,1	44	13,8	14	4,1	128	8,4
15-30	59	28,5	131	42,1	119	34	64	20,1	130	38,5	503	33
30+	34	16,4	75	24,1	97	27,7	130	40,8	134	39,6	470	30,8
Nezjištěno	96	46,4	85	27,3	102	29,1	81	25,4	60	17,8	424	27,8
Celkem	207	100	311	100	350	100	319	100	338	100	1525	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Oběti rasově motivovaných činů jsou oproti pachatelům většinou starší, jen přibližně 40 % z nich je mladší třiceti let. Z tabulky lze vyčíst, že se zvyšuje podíl obětí nad 30 let.

Tabulka č. 18: Etnicita obětí 1, 2 a 3

Etnicita obětí	Obět' 1	%	Obět' 2	%	Obět' 3	%
Bílý	196	19,8	101	25,1	50	24,6
Rom	641	64,6	257	63,8	137	37,5
Žid	18	1,8	6	1,5	1	0,5
Vietnamec nebo Číňan	22	2,2	9	2,2	4	2
Jiný Asiat	24	2,4	6	1,5	1	0,5
Černoch	41	4,1	6	1,5	3	1,5
Jiný cizinec	46	4,6	18	4,5	7	3,4
Celkem	988	100	403	100	203	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 19: Etnicita všech obětí za jednotlivá léta

Etnicita oběti	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Bílý	32	15,5	82	26,4	66	18,9	77	24,1	80	23,7	337	22,1
Rom	145	70	187	60,1	232	66,3	210	65,8	207	61,2	981	64,3
Žid	7	1,9	6	1,9	11	3,1	2	0,6	2	0,6	25	1,6
Vietnamec nebo Číňan	4	1,9	10	3,2	13	3,7	1	0,3	7	2,1	35	2,3
Jiný Asiat	5	2,4	9	2,9	3	0,9	7	2,2	7	2,2	31	2
Černoch	9	4,3	12	3,9	12	3,4	4	1,3	13	3,8	50	3,3
Jiný cizinec	8	3,9	5	1,6	13	3,7	18	5,6	22	6,5	66	4,3
Celkem	207	100	311	100	350	100	319	100	338	100	1525	100

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

V České republice jsou oběťmi rasově motivovaných činů přibližně ze dvou třetin Romové. Pokud jsou však pachatelé skinheadi, zvyšuje se podíl Romů mezi oběťmi až na 71

%). I podíl bílých Čechů mezi oběťmi je však poměrně vysoký a navíc od roku 1997 vzrostl (z 15,5 % na 23,7 % obětí). To zřejmě souvisí s růstem počtu romských pachatelů, jejichž oběťmi jsou v 97,2 % právě bílí Češi. Ostatní etnické menšiny a cizinci tvoří jen malý zlomek obětí. Je zvláštní sledovat, jak se etnicita obětí liší kraj od kraje. Například v severních Čechách a v jižních Čechách je více než v jiných krajích napadáno bílé obyvatelstvo české národnosti (přibližně 30 % obětí), na severní Moravě, ve východních a středních Čechách jsou více než jinde oběťmi obyvatelé romského původu (přes 70 %). Nejmenší podíl Romů mezi oběťmi rasově motivovaných činů je v Praze (ve 40 % případů). Zde se častěji než v jiných krajích stávají oběťmi cizinci.

Tabulka č. 20: Při činu došlo k:

Charakteristika činu	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Fyzické násilí	90	64,7	112	58,3	125	59	117	52,9	111	48,7	555	55,9
Verbální agrese	111	79,9	180	93,8	196	92,5	209	94,6	223	97,8	919	92,6
Vykřikování nacistických hesel	31	22,3	28	14,6	30	14,2	31	14	26	11,4	146	14,7
Psaní nacistických symbolů	8	5,8	12	6,3	7	3,3	10	4,5	6	2,6	43	4,3
Pachatel označen nacistickými symboly	3	2,2	6	3,1	2	0,9	4	1,8	6	2,6	21	2,1

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zprávy 1997 - 2001.

Tabulka č. 20 ukazuje, že téměř ve všech případech, u nichž existuje podezření z rasové motivace, došlo k verbální agresi (92,6 %). Podíl případů, při nichž k verbální agresi došlo, se od roku 1997 značně zvýšil (z 80 % na 98 %), možným vysvětlením je skutečnost, že dříve se verbální agrese v menší míře evidovala. V roce 2001 již k verbální agresi docházelo téměř u všech rasově motivovaných trestných činů. Mezi léty 1997 a 2001 byl nejvyšší podíl případů, při nichž došlo k verbální agresi, ve východních Čechách (98 %) a nejnižší (pouze v 81 % případů) v Praze.

U více než poloviny případů (55,9 %) došlo k fyzickému násilí. Podíl těchto případů od roku 1997 klesl z původních 64,7 % na 48,7 % v roce 2001. Nejčastěji se k fyzickému násilí uchylují pachatelé v Praze (v 78,1 % případů). Fyzické násilí je čtenější v případech, kdy jsou pachateli skinheadi (dochází k němu v 77,6 % případů spáchaných příslušníky hnutí skinheads) a Romové (v 60,5 %), lidé ve věkové kategorii od 19 do 25 let (v 63,5 %). Podíl případů, v nichž došlo k fyzickému násilí, roste také s velikostí skupiny. Zatímco v případech, kdy je pachatel sám, došlo k fyzickému násilí ve 44,4 %, v případě dvoučlenných skupin pachatelů v 62 %, u trojčlenných v 77,8 % a u čtyř až desetičlenných už tento podíl dosahoval 87 %.

Ve 14,7 % případů s podezřením z rasové motivace vykřikovali pachatelé nacistická hesla. Toto procento však od roku 1997 trvale klesá. Nacistická hesla byla nejčastěji vykřikována na jižní Moravě (19,7 %) a v jižních Čechách (20,6 %). Vykřikování nacistických hesel bylo velmi často spojeno také s jejich psaním a s označením pachatelů nacistickými symboly. Vykřikování nebo psaní nacistických hesel bylo častější v případech, kdy pachateli byli skinheadi (23,8 %), kdy pachatelům bylo mezi 15 a 18 lety (23,2 %) a kdy oběťmi byli Židé, černoši a cizinci.

Tabulka č. 21: Důsledky činu

	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	Celkem	%
Poškození věci	11	7,9	26	13,5	24	11,3	16	7,2	17	7,5	94	9,5
Rvačka	13	9,4	8	4,2	9	4,2	8	3,6	23	10,1	61	6,1
Úraz	33	23,7	56	29,2	39	18,4	29	13,1	30	13,2	187	18,9
Smrt	2	1,4							1	0,4	3	0,3

Zdroj: Vlastní výpočet podle Zpráva 1997 – 2001.

Téměř 19% rasově motivovaných činů skončilo úrazem oběti, v Praze bylo s úrazem spojeno dokonce 45,6% případů. K úrazu dochází častěji při fyzickém násilí (ve 33,5% případů fyzického násilí) a také při rvačkách (v 62,3% případů rvačky). Podíl úrazů se zvyšuje s velikostí skupiny pachatelů - zatímco pokud byl pachatel sám, došlo k úrazu ve 12%, pokud byli dva, došlo k úrazu ve 22%, při třech a více pachatelích ve 35% případů. Ve větší míře dochází k úrazům v případech, kdy jsou pachateli skinheadi a oběťmi cizinci. Podíl případů, které skončily úrazem oběti, se od roku 1997 snížil - zatímco v roce 1997 došlo k úrazu ve 23,7% případů, v roce 2001 už to bylo pouze ve 13,2% případů.

Ke rvačce došlo v 6,1% případů s podezřením z rasové motivace. Podíl těchto případů až do roku 2000 klesal - z 9,4% v roce 1997 na 3,6% v roce 2000, ale v roce 2001 se opět zvýšil. Rvačky se častěji vyskytují v restauracích (9,7%) a v případech, kdy čin provází fyzické násilí (v 10,8 %). Regionálně k nim dochází nejvíce v Praze (25,4% případů). Rvačky vyvolávají nejčastěji skinheadi (14% případů) a pachatelé mezi 19 a 25 lety (9,6%).

V 9,5% případů došlo k poškození věci - častěji (14,8%) v případech, kdy k deliktu došlo v obytném domě. Vyšší podíl případů, při nichž došlo k poškození věci, se odehrál v Praze (16,7%) a v případech, při nichž asistoval větší počet pachatelů.

Smrt nastala dle našich pramenů ve třech případech s podezřením z rasové motivace, a to v roce 1998 a v roce 2001. To však nic nemění na závažnosti této trestné činnosti, která je silně medializovaná a může vytvářet paniku v řadách etnických menšin a ohrožovat pověst ČR v zahraničí.

2.3. Podmíněnost rasově motivované činnosti

V této části jsme se pokusili o hledání souvislostí mezi rasově motivovanou činností a dalšími ekonomickými, sociálními a sociálně patologickými ukazateli. Analýza byla uskutečněna pro územní jednotky bývalých krajů, které jsou poměrně heterogenními územními celky, a tudíž má pouze orientační význam. Aby se její závěry potvrdily, bylo by třeba přistoupit k hlubší analýze pro jednotnější a menší územní celky. Souvislosti mezi proměnnými jsme hledali pomocí korelační analýzy a regresní analýzy (metoda stepwise, kdy se hledají nejdůležitější nezávisle proměnné).

Korelační analýza ukázala, že index rasově motivovaných činů (počet případů s podezřením z rasové motivace na sto tisíc obyvatel) má na úrovni kraje při hladině významnosti 0,05 signifikantní souvislost s podílem Romů ($r = 0,801$), s výší registrované nezaměstnanosti ($r = 0,717$) a s podílem obyvatel pociťujících rasovou nevraživost ($r = 0,731$). Při hladině významnosti 0,1 prokázala korelační analýza souvislost indexu rasově motivovaných činů ještě s podílem skinheadů na obyvatele ($r = 0,626$), s procentem voličů

pro SPR-RSČ v roce 1998 při volbách do Poslanecké sněmovny ($r = 0,623$) a s podílem lidí, kteří při průzkumu veřejného mínění vyjádřili velmi špatný vztah k romské komunitě ($r = 0,642$). To znamená, že se více rasově motivovaných činů vyskytuje v krajích s vyšším podílem Romů, nezaměstnaných, skinheadů a xenofobních obyvatel. Důležitými faktory, jež souvisí s rasově motivovanou činností jsou tedy: ekonomická situace regionu, míra aktivity pravicově extremistických hnutí, etnická homogenita či heterogenita regionu a tolerance či netolerance obyvatelstva vůči jiným etnickým skupinám.

Prostorová distribuce rasově motivovaných činů neprokázala žádnou souvislost s následujícími charakteristikami:

Podíl cizinců, hustota obyvatel, podíl věřících, podíl obyvatel se základním vzděláním, podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním, hrubá míra rozvodovosti, mzdy zaměstnanců a daňové výnosy.

Při regresní analýze se prokázala závislost prostorového rozmístění rasově motivovaných činů pouze na prostorovém rozmístění romské populace. Pomocí podílu romské populace na obyvatele je možno z 64,2 % vysvětlit prostorový vzorec rasově motivované činnosti. Ostatní proměnné se v této analýze ukázaly jako nesignifikantní.

Literatura a zdroje dat

Horáková, Macounová: Výpočty rozmístění imigrantů na území ČR (nepublikováno).

Okresy ČR 2000, ČSÚ, 2001.

Pohyby obyvatelstva 1991 - 2001, ČSÚ.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ, 2001.

Statistická ročenka ČR 2001, ČSÚ, 2002.

Statistická ročenka životního prostředí České republiky 2000, MŽP, ČSÚ, 2000.

Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje v ČR 2000, ČSÚ, 2001.

Vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva 1991, ČSÚ, 1991.

Wallace, C.: Xenophobia in Transition: Austria and Eastern Europe Compared, Institut für Höhere Studien, Wien, 1999.

Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin. MV ČR, 1997 - 2000.

3. POZNATKY O PROJEDNÁVÁNÍ A ROZHODOVÁNÍ INTERETNICKÝCH KONFLIKTŮ ZÍSKANÉ Z TRESTNÍCH SPISŮ

Poznatky o projednávání a rozhodování trestních činů s rasovou pohnutkou (dále interetnických konfliktů) byly získány z trestních spisů, které nám byly ke zkoumání zapůjčeny okresními a obvodními soudy České republiky. Šlo o trestní věci, které byly pravomocně ukončeny v letech 2000 - 2002 odsuzujícím, zprošťujícím rozsudkem nebo i jiným způsobem, který byl soudy zvolen vzhledem ke konkrétním okolnostem případu.

Stejně jako u výzkumu „Právní ochrany etnických menšin v ČR“ byly poznatky o těchto trestních věcech nejdříve čerpány z databáze Ředitelství služby kriminální policie. Z nich pak byly vybrány případy vhodné z hlediska potřeb tohoto zkoumání, které byly dále sledovány prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení až do jejich pravomocného ukončení jedním ze shora uvedených způsobů. Po zjištění spisových značek byly soudní spisy, v souladu s ustanovením § 192 odst. 2 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, vyžádány k nahlédnutí od příslušných okresních a obvodních soudů.

Poznatky z trestních spisů byly nejprve přeneseny do předem připraveného záznamového listu, kde bylo sledováno 35 hledisek, které jsme považovali pro potřeby tohoto vyhodnocení za nejdůležitější, a byly ze spisů objektivně zjistitelné. V poznámkové části vyhodnocení byly zaznamenávány i další konkrétní hmotněprávní i procesní skutečnosti a okolnosti týkající se osoby obžalovaného (nadále bude užíván termín obžalovaný, který není závislý na výsledku projednání věci před soudem), které se vztahovaly k projednávané trestní věci.

Podle hledisek byly trestní spisy analyzovány *s cílem především zjistit* :

- jednání obžalovaného, které mělo povahu interetnického konfliktu, a které bylo obžalobou posouzeno jako trestný čin, jeho následek, příčiny a okolnosti za kterých byl čin spáchán, vliv alkoholu nebo jiných návykových látek,
- použití právní kvalifikace u těchto jednání, souběhy s jinými trestnými činy,
- ukládání trestů a ochranných opatření, případně jiný způsob ukončení trestní věci okresními soudy,
- procesní postup před vlastním rozhodnutím soudů a zejména délky řízení do zahájení trestního stíhání, od zahájení trestního stíhání do právní moci soudního rozhodnutí a délka soudního řízení, způsob rozhodování soudů a forma jejich rozhodnutí,
- případné průtahy v jednotlivých fázích řízení a jejich hlavní příčiny,
- návrhová činnost státních zástupců a jejich reakce na odchýlné rozhodnutí soudů,
- využívání řádných opravných prostředků proti rozhodnutím soudů prvního stupně a jejich výslednost podle rozhodnutí odvolacích soudů,

- charakteristiky obviněných (pohlaví, věk, vzdělání, státní občanství, příslušnost k etnické či národnostní menšině, socioprofesionální status, recidiva, příslušnost nebo sympatie k extremistickému hnutí, osobní hodnocení apod., a
- zjistitelné údaje o obětech trestných činů.

3.1. Soudní spisy zapůjčené k provedení výzkumu:

<u>Obvod krajského soudu</u>	<u>počet okresů</u>	<u>počet soudních spisů</u>	<u>počet obžalovaných</u>
Praha	1	4	5
Plzeň	2	2	3
Ústí nad Labem	1	2	2
Hradec Králové	2	5	6
Ostrava	5	15	27
Hlavní město Praha	2	5	12

Celkem	13	33	55

Podle uvedené tabulky jsme měli k dispozici trestní spisy z většiny obvodů krajských soudů působících na území České republiky, mimo trestních spisů okresních soudů z obvodů Krajských soudů České Budějovice a Brno. Téměř polovina soudních spisů (s polovinou obžalovaných) nám byla zapůjčena pěti okresními soudy z obvodu Krajského soudu v Ostravě, kde rovněž bylo podle statistických výkazů odsouzeno pro sledovanou trestnou činnost nejvíce osob. Uvedený vzorek pokrývá velkou část území republiky a postačuje pro potřeby tohoto vyhodnocení. Nutno dodat, že okresní soudy nám zapůjčily mnohem více trestních spisů než je shora uvedeno, kde v počáteční fázi šetření podle databáze Ředitelství služby kriminální policie byl z popisu skutku zřejmý rasový motiv a spisy byly proto námi vyžádány. V průběhu dalšího dokazování nebyl uváděný rasový motiv prokázán, jednání obžalovaných bylo jinak právně kvalifikováno, a trestní spisy musely být bez dalšího zkoumání příslušným soudům vráceny. I těmto soudům je třeba poděkovat za ochotu a dobrou spolupráci.

Protispolečenská jednání, mající charakter interetnických konfliktů, pokud naplňují všechny zákonné znaky trestného činu a vykazují vyšší než nepatrný stupeň společenské nebezpečnosti, je možno kvalifikovat podle speciálních skutkových podstat jako trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ, hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ, ale i jako některé dalším trestnými činy, jimiž je provedena Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška č. 95/1974 Sb.). Vedle uvedených trestných činů lze sem podle způsobeného následku zahrnout i řadu dalších trestných činů v jejich kvalifikovaných skutkových podstatách, pokud pohnutkou pachatele byla především rasová a národnostní nenávist nebo nenávist k některé etnické skupině (trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2 písm. písm. g) TrZ,

ublížení na zdraví podle § 221 odst. 2 písm. b) a § 222 odst. 2 písm. b) TrZ, vydírání podle § 235 odst. 2 písm. f) TrZ).

Novelou trestního zákona provedenou zák.čís. 134/2002 Sb., která nabyla účinnosti od 1.7.2002, došlo k upřesnění všech shora uvedených skutkových podstat trestných činů v tom, že dosud jimi poskytovaná ochrana skupině obyvatelů republiky pro jejich rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání byla rozšířena i na ochranu „etnických skupin“.

Ze Statistické ročenky kriminality, zpracované odborem organizace a dohledu Ministerstva spravedlnosti ČR v roce 2003, lze **zjistit a porovnat stav a vývoj osob odsouzených a počty spáchaných skutků** interetnické povahy u nejfrekventovanějších trestných činů v letech 1998 až 2002 :

§§ TrZ	1998		1999		2000		2001		2002	
	skutky	ods.	skutky	ods.	skutky	ods.	skutky	ods.	skutky	ods.
§ 196	73	118	74	121	78	118	58	95	61	114
§ 198	37	61	39	67	36	72	40	90	45	100
§ 198a	6	15	2	12	7	10	5	10	3	7

Mezi odsouzenými v roce 2002 za trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ bylo 11 mladistvých, 12 recidivistů a 7 osob spáchalo trestný čin pod vlivem alkoholu, za trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ byli mezi odsouzenými 4 mladiství, 6 recidivistů a 9 osob bylo pod vlivem alkoholu, a za trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezení jejich práv podle § 198a TrZ nebyl odsouzen žádný mladistvý ani recidivista a 1 osoba byla pod vlivem alkoholu.

Nejvíce osob bylo odsouzeno pro trestné činy podle § 196 a § 198 TrZ soudy v obvodu Krajského soudu v Ostravě, dále pro trestný čin podle § 196 TrZ soudy v obvodech Krajských soudů v Brně a v Českých Budějovicích a pro trestný čin podle § 198 TrZ soudy v obvodech Krajských soudů v Ústí nad Labem, Brno a Praha.

Ve vztahu ke zkoumané problematice je možno z uvedených statistických údajů vycházet, když u těchto trestných činů výrazně převažují interetnické konflikty, tedy konflikty páchané z rasové a národnostní nenávisti nebo nenávisti k určité etnické skupině. Zanedbatelné jsou útoky pro politické přesvědčení nebo vyznání. Statistické údaje ukazují, že v počtech odsouzených osob ve sledované pětileté řadě nedocházelo k výraznějším změnám a že v posledních dvou letech se jejich stav stabilizoval. Totéž platí i pro počty spáchaných skutků, i když v roce 2002 se jejich počet poněkud zvýšil. Přestože podíl této trestné činnosti na celkové kriminalitě je minimální, jde o závažnou trestnou činnost, s negativními

celospolečenskými důsledky i mezinárodními dopady při hodnocení ČR z hlediska dodržování základních lidských práv a svobod.

3.2. Sledované skutky

Jak již bylo shora uvedeno, interetnické konflikty je možno po *právní stránce kvalifikovat* od méně závažných až po nejzávažnější trestné činy, ale také jako přestupky, pokud nevykazují potřebný stupeň společenské nebezpečnosti. Jejich společným znakem je uvedená pohnutka pachatele, která je zákonným znakem základních i kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů. Z trestních spisů bylo zjištěno, že při trestním stíhání 55 obžalovaných byl skutek **právně posouzen** takto :

Trestný čin	§ TrZ	obžalováno	z toho mladistvých
Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci	196/2	19	3
Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení	198/1a	21	-
	198/lb,2	7	7
Ublížení na zdraví	221/1,2b	5	3
	222/1,2b	1	1
Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů	261	2	-
Celkem		55	14

3.3. Charakteristiky skutků

Ve všech případech šlo o trestné činy úmyslné a k úmyslu zde přistupuje ještě zvláštní motiv pachatele.

V tabulce je uveden jako nejpočetnější trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, jímž je chráněn každý národ i jeho jazyk, každá rasa a etnická skupina bez ohledu na to, zda dotčení příslušníci žijí na území republiky, či nikoli. Ochrana tímto ustanovením je poskytována bez vázanosti na určitý okruh lidí. Tímto ustanovením jsou však také postihovány i hanobící projevy, které se sice obracejí proti jednotlivci, ale ve skutečnosti míří proti celému národu, etnické skupině nebo rase. Právě tyto útoky vedené proti jednotlivým osobám nebo skupinám osob byly předmětem našeho zkoumání.

Dále jsou zde zahrnuty i dva případy, kde obžaloba byla podána pro trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 TrZ, který zřejmě nelze zahrnout mezi interetnické konflikty. V prvním případě šlo o útok v objektu Detoxikačního a krizového centra vůči tříčlenné hlídce PČR, kterou obžalovaný fyzicky napadl a pronášel přitom hanlivé výrazy na adresu židovského národa a pronesl i výraz „Heil Hitler“. V daném případě tedy fyzický i verbální útok směřoval vůči konkrétním

osobám a zřejmě jeho první část mohla být posouzena i jako trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ.

Druhý trestný čin kvalifikovaný podle § 261 TrZ lze použít jako příklad stále se opakujícího nevhodného chování diváků sportovních utkání. V tomto případě, podle výroku rozsudku, obžalovaný R.Š. na fotbalovém stadionu v průběhu fotbalového utkání mezi mužstvy K. a S. opakovaně vykřikoval slova „sieg heil“ a tyto výkřiky doprovázel zvedáním pravé ruky k fašistickému pozdravu. Obžalovanému byl uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 50 hodin. Výchovný trest je přiměřený především osobním poměrům obžalovaného, který dosud nebyl soudně trestán a ani projednáván pro přestupky a zaměstnavatelem byly jeho pracovní výkony dobře hodnoceny.

V tabulce uvedené hlavní trestné činy byly často spáchány v *jednočinném nebo ve vícečinném souběhu* s jinými trestnými činy. V jednočinném souběhu byly trestné činy páchany nejvíce s trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, když projevy interetnické nesnášenlivosti byly takové povahy, že při splnění zákonné podmínky veřejnosti narušovaly veřejný klid a pořádek nebo měly povahu hrubé neslušnosti. Jednočinný souběh tohoto trestného činu s trestným činem hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ byl v rozsudcích zaznamenán u 16 obžalovaných a jeho jednočinný souběh s trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ u 9 obžalovaných. Častý byl i souběh trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ s trestným činem podle § 198 TrZ (7 x) a trestného činu podle § 198 TrZ s trestným činem podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 TrZ (8 x). Z dalších trestných činů je možno uvést poměrně častý jednočinný souběh trestného činu podle § 198 TrZ s trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ (5 x).

Každý skutek má být zásadně posouzen podle všech zákonných ustanovení, která na něj dopadají (§ 3 odst. 1 TrZ) a jednočinným souběhem je možno řádně vystihnout povahu a stupeň nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost. Byly však i v tomto vzorku trestních spisů zjištěny případy, kdy soudy takto nepostupovaly a skutek neposoudily podle všech v úvahu přicházejících skutkových podstat trestných činů. Např.:

Trestním příkazem samosoudkyně okresního soudu byli obžalovaní J.N. a R.A. uznáni vinnými trestnými činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterých se dopustili jako spolupachatelé podle § 9 odst. 2 TrZ tím, že na náměstí nejprve dlažební kostkou rozbili skleněnou výplň vchodových dveří a poté fyzicky napadli M.F. a L.M., vulgárními výroky je uráželi a vyhrožovali jim zabitím proto, že jsou příslušníky romského etnika.

Skutek byl stejně popsán a kvalifikován již v obžalobě. Přesto, že přímo ve výrokové části trestního příkazu je uvedeno, že obžalovaní vulgárními výroky uráželi poškozené proto, že jsou příslušníky romského etnika, zůstaly tyto výroky právně neposouzeny, i když i podle obsahu spisu přicházel v úvahu jednočinný souběh uvedených trestných činů i s trestným činem hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ.

Stejně tak v rozsudku dalšího okresního soudu je skutek obžalovaného L.D. popsán tak, že „.....v herně Marlboro bezdůvodně fyzicky napadl nejprve slovně urážlivými výroky a poté i fyzicky úderem do spánkové oblasti hlavy a kopem do stehna poškozeného P.B. z důvodu, že je příslušníkem romského etnika“. Jednání i zde bylo kvalifikováno jako jednočinný souběh trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle §

196 odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Urážlivé výroky nenašly své právní vyjádření i v právní kvalifikaci hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ.

V další trestní věci byl obžalovaný P.V. uznán vinným spácháním trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, kterého se dopustil tím, že na křižovatce ulic v městské části vulgárně urážel rasistickými výrazy, vyhrožoval fyzickým napadením a kopl do levého stehna poškozeného romského občana I.J. Obžalovaný se výtržnického jednání, poměrně značné intenzity, dopustil veřejně i na místě veřejnosti přístupném a vůči I.J. pronášel hrubě urážející rasistické výrazy. Tyto skutečnosti byly pominuty a v právní kvalifikaci zůstaly nevyjádřeny (§ 202 odst. 1 a § 198 odst. 1 písm. a) TrZ).

Ve třech případech došlo k zahájení trestního stíhání teprve po zásahu příslušného státního zástupce, když Policií ČR byly tyto věci nejprve předány k vyřízení komisím pro projednávání přestupků OÚ. Na pokyn státních zástupců byly všechny rozhodné skutečnosti náležitě prošetřeny, bylo zahájeno trestní stíhání, byly podány obžaloby pro sledované trestné činy a došlo k pravomocným odsouzením jejich pachatelů. Tak např. jako přestupek byla předána komisi k projednání věc obžalovaného I.A., který podle odsuzujícího rozsudku spáchal trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1 TrZ, jichž se dopustil tím, že bez svolení majitele J.V. vnikl do jeho domu a na něho i jeho manželku S.V. křičel že „*že jsou černé huby, že na ně pošle skiny a ti jim dům zapálí a takto jim vyhrožoval pro jejich romský původ.....*“. Obžalovanému byl uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 150 hodin.

Správně postupoval i okresní soud, který jednání obžalovaných P.S., P.J. a ml. F.O., oproti obžalobě, která skutek kvalifikovala pouze jako trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, posoudil i jako trestný čin hanobení národa rasy a přesvědčení (před novelou - bez etnické skupiny) podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ. Státní zástupce ve znělce obžaloby sice uvedl, že všichni obžalovaní nadávali poškozenému slovy „cikáne, ty černá špínó“, ale v právní kvalifikaci toto zjištění náležitě nevyhodnotil a nevyjádřil.

Podle skutkových zjištění uvedených ve výrokové části soudních rozhodnutí **protiprávní jednání** spočívalo ve:

3.3.1. Typy útoků

	počet útoků	v %
- fyzickém útoku beze zbraně	14	25,4
- fyzickém útoku se zbraní (i kopání, vše co je podle § 89 odst. 5 TrZ považováno za zbraň)	6	10,9
- vyhrožování	22	40,0
- vyhrožování se zbraní	5	9,1
- urážlivých výroch	36	65,4
- vykřikování rasistických hesel	10	18,2
- psaní takových hesel, vyhrůžek, kreslení symbolů	2	3,6
- poškození majetku	3	5,4

(v % je vyjádřen podíl k celkovému počtu pachatelů)

Trestná činnost mající povahu interetnických konfliktů byla nejčastěji páchána verbálními útoky spočívajícími v urážlivých výrocích a vyhrožování ublížením na zdraví, usmrčením nebo způsobením jiné citelné újmy (např. zapálením domu). Početně zanedbatelné nejsou ani fyzické útoky beze zbraně a se zbraní. Tyto projevy jsou často provázeny provoláváním fašistických hesel, hajlováním, vyhrožováním Hitlerem a koncentračními tábory (Židům i Romům). Útoky spáchané jedním skutkem mnohdy gradovaly od nadávek, přes vyhrůžky až k fyzickému napadení. Ve dvou případech rasisticky motivovaný útok pokračoval i proti zakročující hlídce Policie ČR a v dalších dvou případech i vůči občanům, kteří se napadených romských občanů zastali.

Tak např.: *Rozsudkem okresního soudu byla obžalovaná M.M. uznána vinnou trestnými činy hanobení národa a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a odsouzena k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 16 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu dvou let. Trestných činů se dopustila tím, že na zahradě rodinného domku hrubými výrazy urážela J.Č., cloumala jím až mu roztrhla tričko a následně napadla členy zakročující hlídky PČR slovy „č....., bílé s....., jdete jenom proti černým.*

Rozsudkem okresního soudu byli obžalovaní L.J. a T.M. uznáni vinnými trestnými činy násilí proti skupině obyvatelů a proto jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ a oba shodně odsouzeni k podmíněným trestům odnětí svobody, obžalovaný T.M. v trvání 8 měsíců na zkušební dobu jednoho roku a obžalovaný L.J. v trvání jednoho roku se zkušební dobou na dva a půl roku. Podle výrokové části rozsudku se oba obžalovaní trestné činnosti dopustili tím, že v průběhu jízdy autobusem městské hromadné dopravy na lince č. 304 před přítomnými cestujícími opakovaně vykřikovali vulgární výrazy na adresu občanů romského původu, takto slovně a fyzicky napadli G.B., úderý pěstí do hlavy a těla mu způsobili zhmoždění obličejové části hlavy v krajině pravého oka s hematomem, které si nevyžádalo lékařské ošetření, a dále slovně a fyzicky napadli A.Č a I.M., kteří se G.B. z a s t a l i , přičemž úderý pěstí do hlavy a těla způsobili A.Č. zhmoždění hlavy ve spánkové krajině vlevo a pod levým okem s následnou dobou léčení a 13-ti denní pracovní neschopností a I.M. způsobili zhmoždění hlavy a pravého předloktí s následnou dobou léčení v trvání 7 dnů.

Obdobně v trestní věci skupiny obžalovaných M.G., J.R., V.T., R.T., a ml. R.T., byl obžalovaný R.T. uznán vinným trestnými činy hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ a odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 7 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu dvou roků. Skutek spočíval v tom, že nejprve obžalovaný M.G. na náměstí v J. pěstmi napadl poškozeného R.V., později jej fyzicky napadl i obžalovaný ml. R.T., všichni pronášeli hlasité urážky na adresu českého národa a bílé rasy a v závěru konfliktu obžalovaný R.T. napadl J.J., který se z a s t a l napadeného R.V., a úderem pěstí do obličeje mu způsobil zhmoždění levé tváře a krční páteře. Po příchodu hlídky městské policie pronesl další urážku na adresu bílé rasy.

Jako příklad vyhrožování se zbraní možno uvést :

Trestní věc obžalovaného J.H., který byl uznán vinným spácháním trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202

odst. 1 TrZ, kterých se dopustil na zastávce tramvaje tím, že se nejprve zeptal T.B. a B.P, zda nejsou židovského původu, pak vytáhl plynový revolver zn. Olympic 6, ráže 22, namířil jím na poškozené, z revolveru dvakrát vystřelil, přičemž v prvním případě rána nevyšla a ve druhém případě vystřelil do vzduchu a po výstřelu jim řekl, že patří do koncentráku, s čímž projevoval souhlas i další obžalovaný ml. J.D., když se vyjádřil, že cítí plyn.

V další trestní věci obžalování P.S. a ml. F.O. nejprve fyzicky napadli V.Š. a poté obžalovaný P.S. poškozeného kopl do nohy, vytáhl nůž, který poškozenému přiložil ke krku se slovy, že ho podřeže. Všichni společně poškozenému nadávali vulgárními výrazy a to vše proto, že je romským občanem.

V jednom případě došlo i vzájemnému verbálnímu napadení, když obžalovaný F.K. urazil E.B. slovy, že je „černá huba a má zapadnout do bytu“ a manžel napadené obžalovaný B.G.opakovaně použil vůči F.K. slova „bílé a české svině“.

Ve sledovaných trestních věcech šlo vždy o trestnou činnost, která nebyla předem připravena a ani organizována a někdy jednání obžalovaných bylo ovlivněno předchozím požitím alkoholických nápojů. Ve dvou případech trestné činnosti předcházely vleklé sousedské spory a trestná činnost byla vyvrcholením předchozí konfliktní situace. Ta např.:

Trestním příkazem byl obžalovaný 76 letý J.H. uznán vinným trestným činem hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 2 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu jednoho roku. Trestného činu se dopustil tím, že na veřejné komunikaci pokřikoval na kolemjdoucí F.B., A.B. a jejich dítě hanobící výroky pro jejich příslušnost k romskému etniku, jako například: „Vy svině cikánské, patříte do plynu, Hitlera na vás“.

Podle výpovědi obžalovaného i svědků uvedenému jednání předcházely sousedské spory, které byly opakovaně řešeny na OÚ. Vzhledem k věku pachatele lze mít pochybnosti, zda tento způsob řešení konfliktní situace a uložený trest může ještě splnit svůj účel, alespoň jako prostředek individuální prevence. Jedna z forem odklonu, které by předcházela mediační činnost, se jeví jako vhodnější způsob řešení.

*Trestním příkazem samosoudce okresního soudu byla obžalovaná D.C. uznána vinnou spácháním trestného činu hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ (bylo rozhodováno dne 21.2.2002 a trestný čin měl být označen již podle novely jako hanobení národa, **etnické skupiny**, rasy a přesvědčení) a odsouzena k trestu obecně prospěšných prací ve výměře 180 hodin. Trestné činnosti se dopustila tím, že před domem v němž je umístěna prodejna Joker Jeans, opakovaně křičela na L.S. vulgární nadávky uvedené na čl. 2 spisu s rasovým podtextem. V tomto případě obžalovaná reagovala uvedeným způsobem na snahu majitele obchodu zabránit jí v odnesení ukradeného zboží.*

3.3.2. Škodlivé následky činů:

Podle čl. 1 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené předsednictvem ČNR dne 16.12.1992, „jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“, a to bez ohledu na jejich politické přesvědčení, národnost, rasu a náboženské vyznání (čl. 3 LPS). Tato základní lidská práva jsou také chráněným objektem u sledovaných trestných činů. Útokem na tato práva dochází vedle morální újmy někdy i k dalším, mnohdy ještě závažnějším **škodlivým následkům:**

vzniklý následek	počet škod	v %
morální újma	41	74,5
lehká újma na zdraví	13	23,6
těžká újmy na zdraví	1	1,8

V tabulce je u každého pachatele vykázán pouze jeden nejzávažnější následek způsobený spáchanou trestnou činností. Není zde proto např. vykázána morální újma, když stejným skutkem došlo k ublížení na zdraví nebomateriální škoda, která vzhledem ke své minimální výši ani nebyla v soudním rozhodnutí vyčíslena a kvalifikována a byla zcela zanedbatelná vedle dalšího škodlivého následku. Např.:

Trestním příkazem samosoudkyně okresního soudu byl obžalovaný I.G.M. uznán vinným spácháním trestných činů hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ (bylo rozhodováno dne 7.2.2002 a trestný čin byl opět nepřesně označen) a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterého se dopustil tím, že v baru SOFIA za přítomnosti většího počtu osob, slovně napadl vulgárními a hanlivými výrazy znevažující osoby české národnosti obsluhu baru, A.G. a P.G. a poté házel po barovém pultě sklenice a skleněné popelníky a tloukl jimi do barového pultu. Rozbité sklenice a další drobné poškození majetku zde nebylo ani vyčísleno.

Vzhledem k tomu, že trestná činnost ve sledovaných věcech byla páchána především formou verbálních útoků (nadávkami a vyhrůžkami), převažuje morální újma jako následek této trestné činnosti. Z dalších bylo nejzávažnějším následkem způsobení těžké újmy na zdraví ve smyslu ustanovení § 89 odst. 7 TrZ. Šlo o jeden z dílčích útoků rozsáhlé trestné činnosti spáchané sedmi obžalovanými, soudem označenými jako sympatizanti hnutí Skinhead. Po předchozích slovních urážkách romských občanů V.T. a J.Š. čtyřmi mladistvými obžalovanými a fyzických útocích, kvalifikovaných jako pokus ublížení na zdraví, byl podle skutkových zjištění uvedených v rozsudku:

„.....poškozený nezletilý Jindřich Šugar zezadu fyzicky napaden údery tak, že upadl na zem, kde do jeho celého těla, včetně hlavy, kterou si kryl rukama, všichni obžalovaní mladiství jej společně opakovaně kopali, přičemž jej nakonec obžalovaný mladistvý R.G. nejméně jedenkrát nožem bodl do pravé strany hrudníku, čímž mu způsobil pravostranný pneumotorax, parciální kontuzi hrudníku, tj. bodnou ránu velikosti 3 cm a oděrky kůže ve vlasaté části a na 2. a 3. prstu pravé ruky, kterážto zranění si vyžádala hospitalizaci v NsP na oddělení JIP a další léčení po dobu přibližně šesti týdnů, přičemž oba poškození byli obžalovanými mladistvými napadeni pro jejich příslušnost k romské rase“.

Jednání mladistvého R.G. bylo posouzeno jako trestné činy ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a za tyto a další trestné činy mu byl uložen úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 20 měsíců, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 2 písm. b) TrZ zařazen do věznice s dozorem. Podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ byl obžalovanému dále uložen trest propadnutí věci, a to jednoho kapesního zavíracího nože. Odvolání obžalovaného bylo podle § 256 TrŘ zamítnuto.

Dvě zranění (lehké újmy na zdraví) způsobil svým jednáním poškozenému i obžalovaný J.K., který podle výroku o vině uvedeném v trestním příkaze okresního soudu:

„.....na chodníku poblíže prodejny Albert, v silně podnapilém stavu, bezdůvodně fyzicky napadl poškozeného J.K. pro jeho příslušnost k romské rase, a to tak, že ho udeřil loktem do žaludku a poté pěstí do obličeje, a způsobil mu tržně zhmožděnou ránu hlavy o délce 2 cm s pohmožděním a následnou dobou léčení v délce 10-ti kalendářních dnů, posléze fyzicky napadl manželku poškozeného A.K., která se mu snažila zabránit v dalším napadání manžela, a to tak, že ji udeřil pěstí do obličeje a způsobil jí pohmoždění nosu s následnou dobou léčení v délce nejméně 14-ti kalendářních dnů, a rovněž fyzicky napadl jejich dceru poškozenou A.K., kterou uchopil za oděv a strhnul na zem, nezpůsobil jí však zranění, všechny poškozené opakovaně napadal hrubými vulgárními výrazy, vyhrožoval jim usmrcením, a to vše pro jejich příslušnost k romské rase“.

Toto jednání obžalovaného bylo po právní stránce posouzeno jako trestné činy ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Za to byl obžalovaný J.K. odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu dvou roků.

3.3.3. Místo spáchání skutků

U internetnických konfliktů jsme sledovali i **místo jejich spáchání** :

místo spáchání	počet útoků	v %
veřejné prostranství	31	56,4
restaurace, klub, bar	9	16,4
dopravní prostředek	2	3,6
dům (byt) oběti a před ním	9	16,4
jinde	4	7,3

Více než polovina trestné činnosti byla spáchána na veřejném prostranství, dále pak v restauracích a barech, v domech obětí a před nimi. Ve dvou případech došlo k napadení z rasových pohnutek v autobusech MDH a ve třech případech na zastávkách veřejné dopravy.

3.4. Soudní procesy

3.4.1. Uložené tresty

Pachatelům sledovaných trestných činů byly **ukládány tresty** v rámci zákonných trestních sazeb stanovených pro konkrétní trestné činy. Tyto trestní sazby byly po roce 1989 měněny a zejména novela trestního zákona, provedená zák.č. 152/1995 Sb., přinesla jejich zpřísnění. K dalšímu zpřísnění postihu došlo tím, že u vybraných trestných činů (§ 219, § 221, § 222, § 235 a § 257 TrZ) byla rasová, etnická, národnostní, politická a náboženská pohnutka stanovena jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Ve zpřísnování zákonných trestních sazeb zákonodárce pokračoval i v další novele trestního zákona provedené zák.č. 134/2002 Sb. u trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 v odst. 1 a 2 TrZ, u trestného činu hanobení národa,

etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 v odst. 1 TrZ, u trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 v odst. 2 TrZ a dále u trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ vytvořením nové kvalifikované skutkové podstaty podle odst. 3. Ve zvýšených trestních sazbách byl tak zohledněn značný stupeň společenské nebezpečnosti těchto činů a snaha omezit jejich počet generální prevencí uložených trestů.

V rámci zákonných trestních sazeb byly obžalovaným uloženy tyto **tresty**:

§ označení tr.činu	NEPO	PO	OPP	celkem
196/2	-	11	3	14
198/1a	2	10	8	20
221/1,2b	3	2	-	5
222/1,2b	1	-	-	1
261	1	1	-	2
Celkem	7	24	11	42

Legenda k tabulce:

NEPO = nepodmíněný trest odnětí svobody

PO = trest odnětí svobody podmíněně odložený

OPP = trest obecně prospěšné práce

Vedle uvedených trestů byl dále 3 obžalovaným podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ uložen trest *propadnutí věci*, z toho dvěma obžalovaným propadnutí kapesního nože a jednomu propadnutí plynové pistole, zásobníku, 6 ks nábojů a 2 nábojnic. U všech obžalovaných šlo o propadnutí věcí, které užili ke spáchání trestných činů.

Nejvíce byly pachatelům trestných činů interetnické povahy ukládány *tresty odnětí svobody podmíněně odložené* (57,1 %). Tyto tresty byly převážně ukládány při dolní hranici nebo v dolní polovině zákonné trestní sazby. Byla volena převážně nejkratší možná zkušební doba - jeden rok až 18 měsíců (nejdelší dva a půl roku). Tyto tresty odpovídaly obecným zásadám pro stanovení druhu a výměry trestů uvedeným v ustanovení § 31 odst. 1 TrZ i účelu trestu podle § 23 odst. 1 TrZ. V případech, kdy byly obžalovaným uloženy podmíněné tresty, nedošlo trestnou činností kromě morální újmy ke způsobení dalších závažnějších škodlivých následků (ublížení na zdraví) a pachatelé byly převážně osoby mladistvé nebo ve věku blízkém věku mladistvých u nichž byl reálný předpoklad, že tento trest splní svůj výchovný účel.

Z trestních spisů jsme dále zjišťovali způsob ukončení podmíněného odsouzení, tedy zda odsouzení vedli v průběhu zkušební doby řádný život, a zda tak splnili očekávání soudu, který jim tento trest uložil. U 8 odsouzených okresní soudy po uplynutí zkušební doby podle § 60 odst. 1 TrZ rozhodly o osvědčení. U dalších zkušební doba ještě neskončila nebo zatím nebylo soudy o osvědčení nebo o nařízení výkonu trestu rozhodnuto. O ukončení podmíněného odsouzení nařízením výkonu trestu odnětí svobody po uplynutí zkušební doby a ani v jejím průběhu nedošlo. Tato zjištění dokazují, že soudy při trestání obžalovaných zvolily

správný druh trestu, který byl schopen zajistit, alespoň v průběhu stanovené zkušební doby, splnění jeho účelu.

Rozhodnutí o osvědčení mělo formu usnesení a bylo vždy vydáno postupem podle § 330 odst. 4 TrŘ předsedou senátu, po předchozím souhlasu státního zástupce, bez nařízení veřejného (nebo neveřejného) zasedání.

Ani v jednom ze zkoumaných případů nebyla soudy využita možnost uložit podle § 59 odst. 2 TrZ osobám podmíněně odsouzeným *přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti* uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ, směřující k tomu, aby vedli ve zkušební době řádný život. Jejich uložením by soudy posílily výchovné působení uloženého trestu a přispěly k odstranění příčin, podmínek nebo příležitostí k opětovnému spáchání trestné činnosti. Výrazný podíl alkoholu na páchání této trestné činnosti dával prostor ke zvažování možnosti uložit obžalovaným omezení ve vztahu k požívání alkoholických nápojů, zejména u osob mladistvých.

Tak např. obžalovaný L.P. trestné činy hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ spáchal pod vlivem alkoholu, když vypil 7 desetistupňových piv a 2 - 3 velké odlivky mentolového likéru. Podle odůvodnění rozsudku toto množství požitého alkoholu u něj vyvolalo podnapilost středního až těžšího stupně a jejím vlivem byla podstatně snížena jeho rozpoznávací a ovládací schopnost, blíže k úplné neschopnosti rozpoznávací i ovládací. Podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví - odvětví psychiatrie šlo u obžalovaného o abusus alkoholu. U tohoto obžalovaného, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 150 hodin, bylo vhodné uvažovat na dobu výkonu trestu o uložení přiměřeného omezení ve vztahu k požívání alkoholických nápojů.

Ani v jednom případě nebyl soudy uložen *podmíněný trest odnětí svobody s dohledem* podle § 60a TrZ, který byl do trestního zákona zaveden novelou provedenou zák.čís. 253/1997 Sb. a nebyl také uložen ani *trest peněžitý* za podmínek uvedených v ustanovení § 53 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ. Uložení peněžitého trestu však omezoval vysoký podíl nezaměstnaných obžalovaných a osob připravujících se na budoucí povolání, u kterých by byla ohrožena jeho vymahatelnost.

Na druhé straně bylo poměrně často využíváno trestu *obecně prospěšných prací* podle § 45 TrZ (26,2 %). Tento trest byl uložen 8 obžalovaným pro trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a 3 obžalovaným pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ. Trest obecně prospěšných prací byl 2 x uložen v jeho nejvyšší možné výměře 400 hodin a také ve výměře nejnižší možné 50 hodin. Dále byl 2 x uložen ve výměře 120, 150 a 300 hodin a 1 x ve výměře 180 hodin. Ani u tohoto trestu nebylo využito možnosti uložit na dobu výkonu trestu obžalovanému přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ.

Obžalovanému H.Ž. byl trest obecně prospěšných prací v nejvyšší výměře 400 hodin uložen odvolacím soudem za trestné činy hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, když v rozsudku soudu prvního stupně zrušil výrok o uložení nepodmíněném trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku, pro jehož výkon byl obžalovaný podle § 39a odst. 2 písm. b) TrZ zařazen do věznice s dozorem. Odvolací soud se ztotožnil se závěry soudu prvního stupně v tom, že u

obžalovaného jde o evidentní sklony k páčání různorodé trestné činnosti a vzhledem k tomu, že se trestné činnosti dopustil ve zkušební době předchozího podmíněného odsouzení, bylo zde zcela namístě jej postihnout nepodmíněným trestem odnětí svobody. Nicméně však bylo třeba vzít v úvahu i charakter trestného jednání, postoj obžalovaného, který i přes zjevnou snahu o bagatelizaci činu projevil nad jeho spácháním lítost, jakož i skutečnost, že zejména krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody plní pouze represivní účel a na pachatele nemají výraznější výchovný účinek. Za této situace krajský soud dospěl k závěru, že zjištěné skutečnosti ještě dovolují, namísto krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody, uplatnit možnost danou ustanovením § 45 odst. 1 TrZ.

K uvedenému postupu lze dodat, že krajským soudem bylo rozhodováno ještě před novelou trestního zákona č. 265/2001 Sb., která nabyla účinnosti od 1.1.2002. Ta již pozměnila formulaci alternativního charakteru tohoto trestu tak, že zde již není vymezení trestu obecně prospěšných prací vůči trestu odnětí svobody. Odůvodnění krajského soudu bylo v souladu s tehdy platnou úpravou.

U trestů obecně prospěšných prací okresní soudy vždy rozhodly podle § 336 TrŘ o nařízení jejich výkonu. Ve svých usneseních vždy stanovily konkrétní druh a místo výkonu obecně prospěšných prací. V odůvodnění usnesení poučovaly odsouzené o jejich povinnostech podle § 336 odst. 2 TrŘ a doručením opisu rozhodnutí informovaly vždy probačního úředníka Střediska probační a mediační služby příslušného k provádění kontroly nad výkonem uloženého trestu (§ 336 odst. 3 TrŘ).

Nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen 7 obžalovaným, ve výši od 7 měsíců do 6 roků a 4 měsíců. Nejprísnější trest odnětí svobody v trvání 6 roků a 4 měsíců, pro jehož výkon byl obžalovaný podle § 39a odst. 2 písm. d) TrZ zařazen do věznice s ostrahou, byl ukládán jako trest úhrnný podle trestní sazby stanovené pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 TrZ, kterého se pachatel dopustil jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 TrZ. Část skutku kvalifikovaná jako uvedený trestný čin ještě neměla povahu interetnického konfliktu. Po tomto násilném útoku následovaly urážky židovského národa a hlídky Policie ČR. Za oba tyto skutky byl obžalovaný odsouzen jedním rozsudkem ke shora uvedenému úhrnnému trestu odnětí svobody.

Druhý nejvyšší nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 34 měsíců s výkonem ve věznici s ostrahou byl ukládán opět jako trest úhrnný podle trestní sazby stanovené pro trestný čin loupeže podle § 234 odst. 1 TrZ. Vedle tohoto trestného činu byl obžalovaný odsouzen za další trestné činy, mj. za trestný čin hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ. Jako přitěžující okolnost bylo u tohoto obžalovaného hodnoceno, že spáchal více trestných činů a recidiva.

Ve skupinové trestní věci 7 mladistvých byly uloženy další 4 nepodmíněné tresty odnětí svobody v trvání 2 a 1/2 roku, 20 měsíců, 7 měsíců a 6 dnů a 7 měsíců, všechny s výkonem ve věznici s dozorem, odděleně od ostatních odsouzených ve zvláštní věznici nebo oddělení. Šlo o tresty snižené u mladistvých podle zásad uvedených v ustanoví § 79 odst. 1 TrZ. Obžalovaní spáchali rozsáhlou násilnou i verbální trestnou činnost, rasově motivovanou, s následkem těžkého i lehkých ublížení na zdraví. Někteří již byli soudně trestáni, jejich osobní hodnocení vesměs nebylo příznivé a byli soudem označeni jako přívrženci hnutí Skinhead.

Poslední odsouzený, kterému byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 8 měsíců do věznice s ostrahou, byl uznán vinným trestnými činy, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Při ukládání trestu soud hodnotil jako přitěžující okolnost předchozí odsouzení obžalovaného k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 4 roků a že se jednání dopustil ve zkušební době stanovené při podmíněném propuštění z výkonu tohoto trestu (případ bude blíže rozveden u stejnorodé recidivy).

Jednomu obžalovanému bylo podle § 72 odst. 2 písm. b) TrZ (chybí odst. 4) uloženo **ochranné léčení** a to ochranné protialkoholní léčení ambulantní formou. Obžalovaný podle protokolu o lékařském vyšetření měl 2,49 g/kg alkoholu v krvi. Podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví - odvětví psychiatrie byl obžalovaný v inkriminované době ve stavu prosté opilosti těžšího stupně, což vedlo k podstatnému snížení jeho rozpoznávacích i ovládacích schopností, ale ne k jejich úplnému vymizení. Odolnost obžalovaného odolat požití alkoholu je podstatně snižena, avšak nikoli zcela vymizelá. Znalci proto navrhli uložit obžalovanému ambulantní protialkoholní léčení. Lze dodat, že šlo o čtyřicetiletého muže, kterému byl uložen podmíněný trest odnětí svobody za trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, kterého se dopustil tím, že u stánku rychlého občerstvení zcela bezdůvodně urážel občany Tuniské republiky pro jejich barvu pleti a vyzýval je nevybíravými výrazy k odchodu z ČR. Podle zprávy z místa bydliště má zde obžalovaný pověst opilce, který v nočních hodinách tropí v domě hluk a chová se i jinak nevhodným způsobem.

Trestní věci zbývajících 13 obžalovaných byly soudy řešeny **jiným způsobem**:

- 7 mladistvých obžalovaných pro trestné činy podle § 198 odst.1 písm.b), odst. 2 a § 261 TrZ bylo podle § 226 písm. a) TrŘ z obžaloby *zproštěno*, když nebylo prokázáno, že se stal skutek pro nějž byli obžalovaní stíháni,
- 1 obžalovaný pro trestný čin podle § 196 odst. 2 TrZ byl podle § 226 písm. c) TrŘ z obžaloby *zproštěn*, když podle soudu nebylo prokázáno, že by tento skutek spáchal,
- u 2 obžalovaných bylo trestní stíhání vedené pro trestné činy podle § 196 odst. 2 a § 202 odst. 1 TrZ *zastaveno* podle § 223 odst. 2 a podle § 314c odst. 1 písm. b) TrŘ z důvodů uvedených v ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TrŘ, že trest, ke kterému může trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obžalovanému již uložen,
- u 1 obžalovaného bylo podle § 37 TrZ *upuštěno od uložení souhrnného trestu*, když soud měl za to, že trest uložený dřívějším rozsudkem, který by byl souhrnným trestem zrušen, je dostatečný,
- trestní stíhání 1 obžalovaného pro trestné činy podle § 198 odst. 1 písm. a) a § 202 odst. 1 TrZ bylo podle § 307 TrŘ *podmíněně zastaveno* na zkušební dobu jednoho roku,
- *o schválení narovnání* a zastavení trestního stíhání podle § 309 TrŘ rozhodl soud u jednoho obžalovaného stíhaného pro trestné činy podle § 198 odst.1 písm. a) a § 202 odst. 1 TrZ.

První *zprošťující rozsudek* ohledně 7 obžalovaných soud odůvodnil tím, že se nepodařilo odstranit zásadní a podstatné rozpory mezi výpověďmi všech obžalovaných mladistvých a výpověďmi svědků. Uvedl, že v době spáchání údajné trestné činnosti se již stmívalo a v blízkosti synagogy vybuchl dělbuch, který dýmem zaplnil celý prostor, takže za těchto podmínek nebyla celá situace natolik jasná a přehledná, aby bylo možno jednoznačně a nesporně označit za pachatele nějaké konkrétní osoby. Toto odůvodnění soudního rozhodnutí však spíše svědčí pro důvod zproštění podle § 226 písm. c) TrŘ, že nebylo prokázáno, že skutek spáchali mladiství obžalovaní. V této trestní věci, i v další, kde zprošťující výrok byl zcela evidentní a měl oporu v provedených důkazech, podal státní zástupce odvolání na jejichž základě došlo ke zrušení prvních zprošťujících rozsudků a k vrácení obou věcí k novému projednání věci soudy prvního stupně, které po doplnění dokazování podle pokynů odvolacích soudů skončilo stejným výsledkem.

K *zastavení trestního stíhání* u dvou obžalovaných, shodně stíhaných pro trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ došlo z důvodů uvedených v ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TrŘ. Prvnímu obžalovanému byl v jiném trestním řízení uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 5 roků a druhému v trvání 3 roků a oba soudy dospěly k závěru, že vzhledem k těmto trestům již není nutno další ukládat, protože by byl vedle nich zcela bez významu. V obou případech se obžalovaní dopustili trestné činnosti, která nepřekročila její obvyklý rámec a nezpůsobila další škodlivé následky.

Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání jsou dva nové *alternativní způsoby řízení* umožňující vyřídit trestní věc jinak, než v hlavním líčení rozhodnutím o vině a trestu po provedeném úplném dokazování. Obou těchto způsobů bylo ve zkoumaných případech, po předchozím splnění zákonem stanovených podmínek uvedených v ustanoveních § 307 odst. 1 a § 309 odst. 1 TrŘ, zcela důvodně využito. Tyto instituty jsou prostředkem k urovnání nastalých konfliktních vztahů mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí, což je u sledovaných trestných činů žádoucí a také výchovnější způsob řešení. Při realizaci obou alternativních postupů působili probační úředníci jako mediátoři.

3.4.2. Odvolání a odpor proti rozsudku

Odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně podalo 12 obžalovaných (11x do výroku o vině i trestu a 1 x pouze do výroku o trestu) a státní zástupce podal odvolání ohledně 8 obžalovaných (7 x do výroku o vině a 1 x do výroku o trestu). Jedno odvolání podal poškozený. O podaných odvoláních *rozhodly odvolací soudy* takto:

- 16 odvolání zamítly jako nedůvodné podle § 256 TrŘ (z toho jedno odvolání státního zástupce podané do výroku o trestu),
- 1 odvolání bylo zamítnuto podle § 253 odst. 1 TrŘ, jako odvolání podané osobou neoprávněnou (odvolání poškozeného do viny, může odvoláním napadnout pouze výrok o náhradě škody),
- 2 odvoláním státních zástupců vyhověly tak, že podle § 258 odst. 1 písm. b) TrŘ napadený rozsudek zrušily a podle § 259 odst. 1 TrŘ věc vrátilly soudu I.stupně, aby ji v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl,

- 1 rozsudek soudu I. stupně odvolací soud podle § 258 odst. 1 písm. e), odst. 2 TrŘ částečně zrušil ve výroku o trestu a podle § 259 odst. 3 TrŘ uložil obžalovanému trest obecně prospěšných prací ve výměře 400 hodin (byl zrušen úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání jednoho roku, pro jehož výkon byl obžalovaný zařazen do věznice s dozorem),
- podle § 250 odst. 4 TrŘ odvolací soud vzal na vědomí zpětvzetí odvolání státního zástupce, když v tomto postupu mu nebránily žádné překážky.

Odpor proti trestnímu příkazu podalo 7 obžalovaných. Jeho obligatorním důsledkem bylo zrušení trestního příkazu a projednání věci v hlavním líčení. Podáním odporu dosáhlo 5 obžalovaných příznivějšího rozhodnutí než ve zrušeném trestním příkaze. Původně uložený nepodmíněný trest odnětí svobody byl u jednoho obžalovaného nahrazen trestem obecně prospěšných prací a u druhého bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu uvedeného v ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TrŘ. U dalších dvou obžalovaných, kterým byl trestním příkazem uložen trest obecně prospěšných prací byla po provedeném hlavním líčení jejich trestní věc vyřízena odklonem - podmíněným zastavením trestního stíhání a narovnáním (u hlavního líčení jeden z obžalovaných prokázal, že zdravotní stav mu neumožňuje vykonávat trest obecně prospěšných prací). Dalšímu z obžalovaných byl původně uložený podmíněný trest odnětí svobody ponechán, ale jeho výměra byla snížena o jeden měsíc, při stejné délce zkušební lhůty.

Z protokolů o hlavním líčení byly zjišťovány **závěrečné návrhy státních zástupců** v trestních věcech, které byly projednávány v hlavním líčení a kterých se státní zástupci povinně zúčastnili. Z trestních spisů bylo zjištěno, že státní zástupci po skončení dokazování v hlavním líčení přednesli závěrečnou řeč a učinili návrh na rozhodnutí o vině a trestu u 41 obžalovaných. Zcela shodný návrh s rozhodnutím soudu v otázce viny i trestu přednesli u 25 (60,1 %) obžalovaných. U 16 obžalovaných byl jejich závěrečný návrh rozdílný od rozhodnutí soudů :

- u 7 mladistvých obžalovaných, kteří byli od obžaloby podle § 226 písm. a) TrŘ zproštěni, státní zástupce navrhoval uznání viny a upuštění od potrestání a od uložení souhrnných trestů,
- u 2 obžalovaných navrhoval uznání přísnější právní kvalifikace i uložení přísnějších trestů,
- u 2 obžalovaných navrhoval uložení trestu obecně prospěšných prací a soudem byly uloženy tresty odnětí svobody podmíněně odložené,
- u 2 obžalovaných navrhoval uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody a soud jednomu uložil trest podmíněný a druhému trest obecně prospěšných prací,
- u 1 obžalovaného navrhoval uložení podmíněného trestu odnětí svobody a soud uložil trest obecně prospěšných prací,
- u 1 obžalovaného státní zástupce navrhoval vyčkat právní moci jiného rozhodnutí s ohledem na v úvahu připadající postup podle § 35 odst. 2 TrZ při ukládání trestu a soud

ihned rozhodl tak, že trestní stíhání zastavil z důvodu uvedeného v ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TrZ, a

- u 1 obžalovaného státní zástupce učinil alternativní návrh bez bližší specifikace.

3.4.3. *Forma a délka soudního procesu*

Jak bylo shora uvedeno, na rozdíl od rozhodnutí soudů v otázce viny i trestu, státní zástupci reagovali podáváním opravného prostředku s dobrou výsledností. Trestní řád nestanoví zaměření závěrečných řečí, vyžaduje pouze, aby nevybočovaly z rámce projednávané věci (§ 216 odst. 4 TrŘ). Do obsahu závěrečné řeči se pochopitelně promítne i procesní postavení každé ze stran, která řeč přednáší. Skutečnost, že závěrečné návrhy státních zástupců byly poněkud přísnější než soudní rozhodnutí, vcelku odpovídá procesnímu postavení státního zástupce v trestním řízení a je v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, která platí pro všechny orgány činné v trestním řízení. Proto nelze z uvedeného zjištění odchylných závěrečných návrhů státních zástupců vyvozovat žádné závěry.

Byl zaznamenán i případ, kdy státní zástupkyně zcela správně reagovala na změnu důkazní situace v probíhajícím hlavním líčení tak, že navrhla soudu upozornit obžalovaného na možnost skutek posoudit podle přísnější právní kvalifikace a v závěrečném návrhu trvala na tomto právním posouzení. Státní zástupce navrhoval i využití alternativního způsobu vyřízení trestní věci podmíněným zastavením trestního stíhání a jeho návrh soud akceptoval.

Po procesní stránce **rozhodnutí soudů** o sledované trestné činnosti bylo vydáno **formou :**

Rozsudku	35	63,6 %
zjednodušeného rozsudku	3	5,5 %
trestního příkazu	13	23,6 %
usnesením	4	7,3 %

V hlavním líčení bylo projednáno 76,4 % trestních věcí obžalovaných, když i usneseními o zastavení trestního stíhání, o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání a o podmíněném zastavení trestního stíhání bylo rozhodnuto v průběhu nebo po ukončení hlavního líčení. Projednání interetnických konfliktů majících charakter trestných činů v hlavním líčení je vhodné a žádoucí. Těchto trestných činů se většinou dopouštěli mladiství nebo osoby, které se jim věkem blížily a výchovné působení se tímto procesním postupem prohloubilo. Z hlediska požadavku na rychlost a ekonomičnost trestního řízení nelze nic namítat ani proti rozhodování věci trestním příkazem, pokud jsou pro tento postup splněny zákonné podmínky.

Zkrácené přípravné řízení, které zavedla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., se konalo ve dvou trestních věcech. Jeho podstatou je rychlé a neformální objasnění skutku, zjištění podezřelého a vyhledání důkazů. V obou takto šetřených případech byli obžalovaní stíháni pro trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ a pro konání zkráceného přípravného řízení byly splněny zákonné podmínky uvedené v ustanovení § 179a odst. 1 TrŘ. Po podání návrhu na potrestání soudy pokračovaly v řízení vydáním trestního příkazu.

Ve zkoumaných spisech jsme nezjistili žádný případ *spolupráce se zájmovými sdruženími občanů*. Nebyl také zaznamenán žádný případ podané žádosti *o utajení totožnosti a podoby svědka* a ani jejich využití z iniciativy orgánů činných v trestním řízení. Vzhledem k povaze trestné činnosti, okolnostem jejího spáchání, osobním poměrům obžalovaných a trestním sazбám ohrožujícím spáchané trestné činy v konkrétních případech, se ani tento postup nedal reálně očekávat.

Ze vzorku trestních spisů jsme dále zjišťovali, zda **rychlost provedeného trestního řízení** odpovídala požadavkům zdůrazněným již v základních zásadách trestního řízení (§ 2 odst. 4 TrŘ), v Listině základních práv a svobod (čl. 38 odst. 2), Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod (čl. 6) a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (čl. 14 odst. 3). Rychlost řízení je jedním ze základních a často kritizovaných problémů našeho soudnictví.

Vedle celkové délky trestního stíhání, kterou se podle ustanovení § 12 odst. 10 TrŘ rozumí úsek řízení od zahájení trestního stíhání až do právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí orgánů činného v trestním řízení (v našem případě vždy soudu), jsme sledovali samostatně i délku soudního řízení, tedy pouze úsek od podání obžaloby (návrhu na potrestání) státním zástupcem do právní moci soudního rozhodnutí. Toto rozfázování trestního řízení nám umožnilo hledat příčiny případných průtahů v soudním řízení.

Nejprve však byla zjišťována *doba, která uplynula od spáchání skutku*, ve kterém byl později spatřován trestný čin, *do zahájení trestního stíhání*. I tato doba je významná pro další postup orgánů činných v trestním řízení a délku trestního řízení. Rychlá reakce na spáchanou trestnou činnost má význam pro řádné objasnění rozhodných skutečností, opatření, zajištění a sílu důkazů, a na výchovné působení uložených trestů, ochranných opatření i alternativních postupů.

Doba od spáchání skutku do zahájení trestního stíhání:

do 1 týdne	u 20 osob	36,3 %
do 14 dnů	7	12,8 %
do 1 měsíce	3	5,5 %
do 2 měsíců	13	23,6 %
do 3 měsíců	9	16,4 %
do 6 měsíců	1	1,8 %
6 měsíců	2	3,6 %

celkem	55 osob	100,0 %

U více než poloviny případů bylo trestní stíhání zahájeno do 14 dnů od spáchání trestného činu, když zjištěné a odůvodněné skutečnosti již nasvědčovaly tomu, že byl spáchan trestný čin a byl dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba (§ 160 odst. 1 TrŘ). Zahájením trestního stíhání vstupuje přípravné řízení do druhé fáze, kterou je vyšetřování.

Nejdelší doba od spáchání skutku do zahájení trestního stíhání ve zkoumaných trestních věcech - 9 měsíců a 21 dnů byla důsledkem nesprávného právního posouzení skutku v počáteční fázi řízení. Věc byla nejprve odevzdána Komisi pro projednávání přestupků OÚ. Ta spis předložila k posouzení státnímu zástupci OSZ, který uložil policejnímu orgánu

provést výslechy podezřelého a dalších zúčastněných osob, když podezření ze spáchání trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst.2 a porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1 TrZ i nadále trvalo. Teprve poté došlo k zahájení trestního stíhání a dalším procesním úkonům až po vynesení odsuzujícího rozsudku za uvedené trestné činy a uložení trestu. Stejný postup, tedy nejdříve odevzdání věci k projednání přestupku a na pokyn státního zástupce OSZ provádění dalšího šetření, ovlivnil sledovanou délku řízení i u dalších trestních věcí. U všech se prokázalo spáchání trestných činů a řízení skončilo odsuzujícími rozsudky.

U druhé nejdelší doby do zahájení trestního stíhání - 8 měsíců a 22 dnů se důvody prodloužení z trestního spisu nepodařilo zjistit. Vzhledem k tomu, že v této trestní věci došlo ke zproštění obžalovaného, lze se domnívat, že pochybnosti o důvodnosti zahájení trestního stíhání byly již v této fázi řízení, a policejní orgán prováděl obsáhlejší šetření k odhalení potřebných skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a ke zjištění jeho pachatele.

V řadě případů byla sledovaná doba odvislá od podání trestního oznámení, pokud nebyl přímo na místě prováděn zákrok Policií ČR. Rozhodnutí občana, zda a kdy učiní trestní oznámení, záleží na jeho vůli a je činností vyšetřovatele nebo policejního orgánu neovlivnitelné. Teprve prověřování trestního oznámení a jiných podnětů je v jejich pravomoci a jejich aktivní činnost má přímý vliv na včasné zahájení trestního stíhání nebo jiné vyřízení věci před zahájením trestního stíhání.

Naše zkoumání se dále zaměřilo na celkovou **délku trestního stíhání**, která zahrnuje úsek trestního stíhání prováděného ve sledovaných případech službou kriminální policie a vyšetřování Policie ČR a útvarů Policie ČR, okresními státními zastupitelstvími a okresními soudy. Trestní stíhání jednotlivých osob bylo *pravomocně ukončeno ve lhůtě*:

do 2 měsíců	u 2 osob	3,6 %
do 3 měsíců	4	7,3 %
do 4 měsíců	7	12,8 %
do 5 měsíců	2	3,6 %
do 6 měsíců	5	9,1 %
do 1 roku	17	30,9 %
nad 1 rok	18	32,7 %

celkem	55 osob	100,0 %

Ve lhůtě do jednoho roku bylo pravomocně ukončeno 67,3 % trestních věcí obžalovaných. Jak již bylo uvedeno, ve dvou trestních věcech bylo provedeno zkrácené přípravné řízení, které bylo před soudem ve zjednodušeném řízení ukončeno vydáním trestního příkazu. U obviněné D.C. byl trestní příkaz vydán v den spáchání trestného činu a u obviněné Š.P. za 30 dnů od spáchání trestného činu. V těchto případech zjednodušením procesu došlo k rychlému ukončení trestního stíhání, jak bylo záměrem zákonodárce vytvořením možnosti tohoto postupu v novele trestního řádu.

Vedle celkové délky trestního stíhání jsme samostatně sledovali i **délku soudního řízení** tedy dobu, která uplynula ode dne nápadu (doručení obžaloby návrhu na potrestání okresnímu soudu) do dne právní moci rozhodnutí. Tento úsek řízení byl ukončen:

do 1 měsíce	u 5 osob	9,1 %
do 2 měsíců	9	16,4 %
do 3 měsíců	1	1,8 %
do 4 měsíců	5	9,1 %
do 5 měsíců	7	12,8 %
do 6 měsíců	2	3,6 %
do 1 roku	14	25,4 %
nad 1 rok	12	21,8 %

celkem	55 osob	100,0 %

Při zkoumání celkové délky soudního řízení je třeba ve sledovaných případech brát v úvahu několik skutečností, které měly zásadní vliv na její delší trvání, *aniž by šlo o zaviněné průtahy na straně soudů*:

- pouze u necelé jedné čtvrtiny trestních věcí obžalovaných byl vydán trestní příkaz bez projednání věci v hlavním líčení (v roce 2002 byl průměr všech takto vyřízených věcí v ČR 50,7 %),
- odpor proti vydanému trestnímu příkazu, který podalo 7 obžalovaných a jehož důsledkem bylo nařízení hlavního líčení,
- vysoký počet podaných odvolání (12 x obžalovaní a 8 x státní zástupci),
- potíže s doručováním soudních rozhodnutí,
- nerespektování předvolání obžalovaných a svědků k účasti u hlavního líčení a jejich někdy i opakovaná neúčast bez závažných důvodů.

Nekázeň obžalovaných, zejména u skupinových věcí, a svědků výrazně ovlivňovala délku soudního řízení. Zejména občany z řad romského etnika, nejen obžalované, ale i jako svědky bylo někdy velmi obtížné přimět k jejich účasti u hlavního líčení. Celkem 20 svědků muselo být k hlavnímu líčení předvedeno Policií ČR. Většinou ani nebyly splněny podmínky uvedené v ustanovení § 211 TrŘ umožňující místo výslechu svědka v hlavním líčení číst protokol o jeho výpovědi a hlavní líčení muselo být pro jejich nepřítomnost odročeno. Tak např.:

- v trestní věci vedené proti obžalovanému L.D. muselo být hlavní líčení 6 x odročováno pro nepřítomnost svědkyně, jejíž výslech byl nezbytný a která se k hlavnímu líčení bez řádné omluvy nedostavovala, muselo být zjišťováno místo jejího pobytu, byla potrestána pořádkovou pokutou ve výši 1.000,- Kč a 2 x bylo požádáno o její předvedení,
- v další trestní věci musel okresní soud usnesením podle § 23 odst. 1 tr.ř. rozhodnout o vyloučení trestní věci obžalovaného P.V. k samostatnému projednání a rozhodnutí, když podle odůvodnění usnesení se žádný z poškozených k hlavnímu líčení nedostavil a pobyt jednoho z nich byl neznámý, svědek I.J. byl 3 x potrestán pokutou ve výši 1.000,- Kč, 10.000,- Kč a 15.000,- Kč,

- v trestní věci vedené proti obžalovanému P.J. bylo hlavní líčení 4 x odročováno, 1 x pro neomluvenou neúčast obžalovaného a 3 x pro neúčast svědků, 2 x byla Policie ČR požádána o doručení obsílky k hlavnímu líčení.

Novelou provedenou zák.č. 265/2001 Sb. bylo do trestního řádu zavedeno ustanovení § 202 odst. 3, jako jedno z opatření k odstranění průtahů a k urychlení řízení před soudem prvního stupně. To od 1.1.2002 umožňuje v hlavním líčení přečíst protokoly o výslechu svědků, znalce a spoluobviněného za podmínek uvedených v § 211 TrŘ i v případech, kdy se obžalovaný bez řádné omluvy k hlavnímu líčení nedostaví a soud rozhodne o tom, že hlavní líčení bude konat v jeho nepřítomnosti. Lze předpokládat, že toto nové ustanovení povede k urychlení soudního řízení a bude při splnění zákonných podmínek využíváno.

Průtahy však byly zjištěny i *na straně okresních soudů* projednávajících případy trestných činů majících povahu interetnických konfliktů, např.:

- na L.J. a T.M. byla dne 30.11.2000 podána obžaloba pro trestné činy podle § 196 odst. 2, § 198 odst. 1 písm. a), § 202 odst. 1 a § 221 odst. 1 Tr Z, a hlavní líčení bylo nařízeno až na 14.12.2001, mezitím bylo vyžádáno doplnění RT (došlo OS 16.10 a 11.11., dvě zprávy Úřadu práce (došly 23.10.) a zpráva MÚ (došla 19.10.2001) - všechny zprávy došly na první vyžádání a bez urgencí - tedy téměř po dobu jednoho roku zůstal spis ležet bez jakéhokoliv úkonu,
- na R.R. byla dne 24.7.2000 podána obžaloba pro trestné činy podle § 198 odst. 1 písm. a) a § 202 odst. 1 TrZ, dne 26.7.2000 byl vydán trestní příkaz a po podaném odporu bylo hlavní líčení provedeno až dne 31.1.2002, po určitou dobu se nepodařilo doručit obžalovanému předvolání k hlavnímu líčení a nakonec bylo konáno v jeho nepřítomnosti, když sdělil soudu, že se k hlavnímu líčení nedostaví.

Pro doplnění a možnost porovnání uvádíme přehled **o průměrných délkách soudního řízení v ČR** u sledovaných paragrafů ve dnech v letech 1995 až 2002:

§	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
196	223	236	236	384	204	365	288	341
198	135	194	358	213	703	258	277	612

V roce 2002 průměrná délka soudního řízení oproti předcházejícímu roku podstatně vzrostla a zejména u trestného činu hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ výrazně přesáhla průměrné délky řízení v minulých letech. V tomto roce, tak jako v letech předchozích, průměrná délka řízení u obou sledovaných trestných činů byla vyšší než průměrná délka řízení u všech trestných činů rozhodovaných soudy prvního stupně v ČR (v roce 2001 byl průměr 265 dnů a v roce 2002 byl průměr 273 dnů).

Příčiny tohoto stavu v celostátním srovnání, a zejména nárůst průměrné délky soudního řízení u uvedených dvou trestných činů v roce 2002, nám výsledky zkoumání trestních věcí vedených proti 55 obžalovaným neumožňují objasnit. Obecně se lze domnívat, že jsou to vesměs stejné příčiny jako shora uvedené důvody prodloužení ve zkoumaných

trestních věcech, které jsou soudy těžko ovlivnitelné, a někdy i důkazní složitost a nepřehlednost jednotlivých případů u skupinových trestních věcí.

V námi zkoumaných trestních věcech délka soudního řízení přesáhla dobu jednoho roku pouze u 12 obžalovaných a z toho u 9 obžalovaných přesáhla i průměrné délky soudního řízení v roce 2002 celostátně vykázané u obou trestných činů.

Nejdéle - 7 roků, 11 měsíců a 8 dnů - trvalo soudní řízení v trestní věci 7 mladistvých obžalovaných stíhaných pro trestné činy podle § 198 odst. 1 písm. b), odst. 2 a § 261 TrZ. Trestní stíhání bylo zahájeno v roce 1995 a zprošťující rozsudek podle § 226 písm. a) TrŘ nabyt právní moci až v roce 2002. První hlavní líčení bylo 20 x odročováno. Nedostavovali se střídavě obžalovaní, svědci, postupně byli předvoláváni noví svědci, hlídka Policie ČR, byl zjišťován zdravotní stav obžalovaných, apod. Soudem byl podle § 69 odst. 1 TrŘ vydán příkaz k zatčení a dva obžalovaní byli vzati do vazby z důvodu vyhýbání se trestnímu stíhání (§ 67 písm. a) TrŘ). Odvolacím soudem byl první rozsudek zrušen a soudu prvního stupně bylo přikázáno, aby věc znovu projednal a rozhodl. Proti zprošťujícímu rozsudku bylo opět státním zástupcem podáno odvolání, které však bylo u odvolacího soudu vzato zpět. U dalšího rozsudku soudu prvního stupně byly provedeny jeho opravy a musely být zjišťovány adresy k jeho doručení.

V již uvedené trestní věci P.V., který byl obžalován pro trestný čin podle § 196 odst. 2 TrZ, trvalo soudní řízení 5 roků, 3 měsíce a 14 dnů. K hlavnímu líčení se nedostavil žádný z poškozených, pobyt jednoho byl neznámý a dalšímu byla 3 x uložena pořádková pokuta, která byla zvyšována až na 15.000,- Kč.

Ani v jednom z těchto případů nešlo o průtahy zaviněné soudem. Podle stanoviska pléna Ústavního soudu ČR ze dne 17.2.1998, sp.zn. Pl. ÚS st 6/98: „O zbytečné průtahy ve smyslu porušení ústavních zásad spravedlivého procesu....., půjde proto zpravidla jen tehdy, jestliže tyto průtahy in concreto vzniknou špatnou či nevhodnou organizací práce, za níž nese odpovědnost příslušný funkcionář soudu, nebo jsou založeny dostatečně a přesvědčivě zjištěnou liknavostí soudu (soudce) nebo podobnými okolnostmi spočívajícími při výkonu jurisdikce na jeho straně“. Ve většině zbývajících případů byla délka soudního řízení pod celostátními průměry v roce 2002.

3.5. Charakteristiky pachatelů

Jako **pachatelé** trestných činů majících povahu interetnických konfliktů bylo obžalováno 48 mužů a 7 žen. Dva obžalovaní byli občany Slovenské republiky a další občan Bulharské republiky, který měl povolen trvalý pobyt na území ČR.

V průběhu trestního stíhání bylo 9 osob vzato **do vazby**, z toho 7 v průběhu přípravného řízení a 2 až v řízení před soudem. U 6 osob vazba z přípravného řízení trvala až do ukončení soudního řízení. Důvodem soudní vazby bylo nerespektování předvolání obžalovaných soudem a tím vyhýbání se k hlavnímu líčení. Nejdéle trvala vazba 13 měsíců a 16 dnů, 12 měsíců a 6 dnů a 10 měsíců a 25 dnů. Soudní vazba trvala 36 a 60 dnů. Jeden obžalovaný byl usnesením soudu z vazby propuštěn po přijetí jeho písemného slibu (§ 73 odst. 1 písm. b) TrŘ).

Struktura obžalovaných podle věku :

15 – 18	15	27,3 %
18 – 19	4	7,3 %
19 – 21	4	7,3 %
21 – 30	19	34,5 %
30 – 40	8	14,5 %
40 – 50	3	5,5 %
50 – 60	1	1,8 %
60 a více	1	1,8 %

celkem	55 osob	100,0 %

Pro sledovanou trestnou činnost bylo obžalováno 15 mladistvých a další osoby byly převážně ve věku do 30 let. S přibývajícím věkem počet obžalovaných výrazně klesal. Nejstaršímu obžalovanému bylo 76 let a verbálními útoky řešil sousedské spory se svými romskými spoluobčany (byl řešen pro obdobné přestupky OÚ).

Obžalovaní podle dosaženého vzdělání:

neukončené základní vzdělání	3	5,5 %
základní vzdělání	26	47,3 %
vyučen	22	40,0 %
SŠ s maturitou	4	7,3 %

V tabulce je uváděno dokončené vzdělání. Někteří z obžalovaných byli v učebním poměru nebo studovali na středních školách a byl u nich dán předpoklad, že dojde ke zvýšení jejich kvalifikace. Zvláštní školu navštěvovali 4 obžalovaní. Je nesporné, že vyšší vzdělání má přímý vliv na páchání této trestné činnosti (pouze 4 maturanti a ani jeden obžalovaný s vysokoškolským vzděláním).

Socioprofesionální zařazení v době činu :

dělník	6	10,9 %
podnikatel	3	5,5 %
v domácnosti	1	1,8 %
důchodce	2	3,6 %
učeň	12	21,8 %
žák, student	2	3,6 %
jiný	8	14,5 %
nezaměstnaný	21	38,2 %

Nejvíce obžalovaných bylo z řad nezaměstnaných. Podle zpráv byla většina z nich v evidenci pracovních úřadů. Vysoký podíl jsme zaznamenali i u obžalovaných v učebním poměru, což se dalo vzhledem k věkovému složení obžalovaných z této trestné činnosti očekávat. Ze zajímavějších profesí byli mezi obžalovanými i producent a letecký mechanik.

Velikost skupiny pachatelů :

1 obžalovaný	23	69,7 %
2 obžalovaní	6	18,1 %
3 obžalovaní	2	6,1 %
7 obžalovaných	2	6,1 %

Ve více než dvou třetinách případů projednávaly soudy trestní věci jednoho obžalovaného. Větší, sedmičlenné skupiny obžalovaných, byly zaznamenány ve dvou případech. Z toho v jednom případě bylo všech 7 mladistvých obžalovaných podle § 226 písm. a) TrŘ zproštěno z obžaloby pro skutky kvalifikované podle § 198 odst. 1 písm. b), odst. 2 a § 261 TrZ, kterých se měli dopustit jako spolupachatelé ve smyslu § 9 odst. 2 TrZ. Tito obžalovaní se společně s dalšími osobami vraceli z demonstrace Vlastenecké ligy a v Maislově ulici se měli dopustit urážek osob vycházejících z bohoslužby ze synagogy. Pro nepřehlednost situace se bezpečně neprokázala účast právě těchto obžalovaných na trestné činnosti (vzhledem k odůvodnění rozsudku by spíše přicházel v úvahu zprošťující důvod uvedený v ustanovení § 226 písm. c) TrŘ). V další trestní věci se 7 obžalovaných, z toho 5 mladistvých, učňů a studentů dopustilo rozsáhlejší trestné činnosti vůči romským spoluobčanům. Šlo o nepřipravené, neorganizované, ale také zcela bezdůvodné opakované slovní i fyzické napadení a zranění Romů osobami v rozsudku označenými za sympatizanty hnutí Skinhead.

Bylo dále zjištěno, že ve skupinách byly mezi 4 spoluobžalovanými vztahy rodinné a mezi 24 spoluobžalovanými byly vztahy přátelské. U dalších spolupachatelů šlo většinou o náhodná setkání, bez bližších vzájemných trvalejších vztahů.

Pod vlivem alkoholu bylo 18 (32,7 %) obžalovaných. Požitý alkohol tedy výrazně ovlivnil chování obžalovaných a podílel se na páchání sledované trestné činnosti. U některých obžalovaných šlo o silnou opilost, u 7 obžalovaných vždy přes 2 g/kg (nejvíce 2,49 g/kg) a u dalších dvou, jímž nebyla odebrána krev ke zkoušce na alkohol v krvi, byla konstatována středně těžká a těžká opilost. Vliv jiných omamných a psychotropních látek nebyl u obžalovaných ze spisů zjištěn.

Jednou z významných přitěžujících okolností, které zvyšující stupeň nebezpečnosti činu pro společnost se zřetelem k osobě pachatele trestného činu je **recidiva**, tj. okolnost, že pachatel byl již dříve pro trestný čin odsouzen. Recidiva má význam i pro hodnocení možnosti nápravy pachatele a proto významně ovlivňuje druh a výměru ukládaných trestů. Při zkoumání trestních spisů byla proto recidivě věnována pozornost odpovídající jejímu významu a bylo zjištěno, že obžalovaní byli :

netrestáni	33	60,0 %
dříve odsouzeni	13	23,6 %
recidiva dle § 34 písm. j) TrZ	9	16,4 %

Poměr netrestaných obžalovaných k obžalovaným již dříve za trestné činy odsouzených (60 % : 40 %) není příznivý, když vezmeme v úvahu jejich věkové složení. Trestní zákon umožňuje v ustanovení § 34 písm. j) TrZ nepovažovat předchozí odsouzení za přitěžující okolnost s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení. Toto

hodnocení soudy v odůvodněních svých rozhodnutí důsledně prováděly a jako přitěžující okolnost recidivy hodnotily pouze předchozí odsouzení u 9 obžalovaných. Toto jejich hodnocení se pak projevilo v ukládaných trestech.

Zvlášť závažné jsou případy tzv. *stejnorodé recidivy*, které svědčí o týchž záporných povahových rysech obžalovaných a trvalých záporných postojích ke stejným společenským hodnotám. Ve zkoumaných trestních věcech byly zjištěny i tyto případy. Tak např. :

Obžalovaný P.J. byl uznán vinným spácháním trestných činů podle §198 odst. 1 písm. a), § 261 a § 202 odst. 1 TrZ a odsouzen k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 2 písm. c) TrZ zařazen do věznice s ostrahou. V roce 1996 byl již odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 4 let za trestné činy podle § 222 odst. 1, odst. 2 písm. b) - těžké ublížení na zdraví pro politické přesvědčení, národnost, rasu a vyznání - § 196 odst. 2 a § 202 odst. 1 TrZ. Z výkonu tohoto trestu odnětí svobody byl podmíněně propuštěn dne 24.2.1998 na zkušební dobu 4 roků. Již 3.12.2000 a ve zkušební době se dopustil obdobné trestné činnosti. U obžalovaného byl později také nařízen výkon zbytku prominutého trestu odnětí svobody.

Další obžalovaný T.K. byl v roce 1999 odsouzen za trestné činy podle § 198 odst. 1 písm. a) a § 198a odst. 1 TrZ. Uložený podmíněný trest odnětí svobody s dohledem byl zrušen dalším rozsudkem z roku 2000, jímž byl obžalovaný uznán vinným trestným činem podle § 222 odst. 1 TrZ a odsouzen k souhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 1 písm. b) TrZ zařazen do věznice s dozorem. V mezidobí mezi prvním a druhým odsouzením, ve zkušební době a uloženém dohledu, se obžalovaný dopustil trestných činů podle § 196 odst. 2 a § 202 odst. 1 TrZ, když v prostoru stanice metra pronásledoval s dalšími dvěma osobami dva muže, které urážel pro jejich barvu pleti a současně jim vyhrožoval ublížením na zdraví a zabitím.

Ve zkušební době, stanovené jinými soudními rozhodnutími, se trestné činnosti dopustili další 3 obžalovaní a jeden obžalovaný byl již dříve odsouzen jako zvlášť nebezpečný recidivista ve smyslu § 41 odst. 1 TrZ. Celkem 16 záznamů měla v trestním rejstříku vyznačeno obžalovaná D.C., převážně však pro majetkovou trestnou činnost. Ve všech těchto případech šlo vždy o různorodou recidivu.

Vedle recidivy bylo z trestních spisů zjišťováno, jak si soudy ověřují *další okolnosti týkající se osoby obžalovaného* a možností její nápravy. Osobní hodnocení z místa bydliště, která byla vyžadována od OÚ již v průběhu přípravného řízení, byla součástí všech trestních spisů. Jejich obsah byl velmi stručný a většinou se jednalo pouze o sdělení, zda bylo vedeno proti obžalovanému přestupkové řízení. V některých trestních spisech byly založeny i zprávy o chování obžalovaných v místě bydliště od Policie ČR. U osob nezaměstnaných bylo uváděno, zda jsou v evidenci příslušného Úřadu práce. U osob zaměstnaných v pracovním poměru byly ve spisech založeny zprávy o pracovním hodnocení obžalovaných, které byly ve všech případech kladné. O mladistvých byly podávány zprávy i OPD (kurátory pro mládež, referáty sociálních věcí OÚ). U obžalovaných studentů a učňů byly podávány zprávy školními zařízeními. Pouze jeden mladistvý byl hodnocen jako dobrý student, u ostatních bylo poukazováno na nedostatky v chování (snížený stupeň z chování, absence) i při plnění učebních povinností.

Mezi obžalovanými bylo 8 (14,5 %) Romů a zbývající byli pachatelé neromského původu. Žádný z obžalovaných při výslechu v přípravném řízení a ani u hlavního líčení nepřiznal svoji příslušnost k extremistickému hnutí, pouze dva obžalovaní uvedli, že

v minulosti byli sympatizanty hnutí skinheads. V rozsudcích bylo u 16 obžalovaných uvedeno, že jsou příslušníky tohoto hnutí, když takto byli označeni Policií ČR, svědky nebo v jiných zprávách (z místa bydliště, z učiliště).

Příčetnost pachatele je obligatorní podmínkou jeho **trestní odpovědnosti**. Otázka nepřičetnosti je otázkou právní a její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha této otázky vyžaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie (R 17/1979). Ve zkoumaných případech byl u 10 obžalovaných zkoumán jejich duševní stav znalci z oboru zdravotnictví - odvětví psychiatrie. U 9 obžalovaných byla důvodem zkoumání jejich podnapilost v době spáchání jednání obžalobou kvalifikovaného jako trestný čin a u jednoho obžalovaného jeho vysoký věk.

Podle znaleckých posudků obžalovaní netrpěli kvalifikovanou duševní chorobou ani poruchou. Většinou šlo u nich o prostou opilost, která měla vliv na složku rozpoznávací a ovládací, avšak bez známek závislosti, snížení odolnosti proti prvnímu napití a regulace započaté konzumace. Pouze u jednoho obžalovaného bylo znalci konstatováno jeho podstatné snížení odolnosti požití alkoholické nápoje a bylo doporučeno uložení ambulantního protialkoholního léčení (bylo soudem realizováno). Vyžádání znaleckého posudku by nemělo být založeno pouze na zjištění, že trestný čin byl spáchán pod vlivem alkoholu, ale i na pečlivém zhodnocení všech dalších relevantních skutečností. Zde 9 z 10 vyžádaných znaleckých psychiatrických zkoumání nepřineslo žádné podstatné poznatky pro posouzení trestní odpovědnosti obžalovaných nebo pro případné uložení ochranného opatření. Na druhé straně zůstalo nepovšimnuto tvrzení obžalovaného, že se léčí na psychiatrii. Toto zjištění bylo nutno nejprve ověřit a poté rozhodnout o dalším postupu (ev. znalecké zkoumání).

Konečně byl zjišťován **postoj a vnitřní vztah** obžalovaných k trestnému činu, který jim byl obžalobou kladen za vinu. Doznání, upřímná lítost a pomoc při objasňování trestné činnosti jsou významnými polehčujícími okolnostmi, které mají vliv na konkrétní stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu a vyjadřují možnosti nápravy jejich pachatelů.

Porovnáním výpovědí obžalovaných z přípravného řízení a od hlavního líčení (pokud se konalo) bylo zjištěno, že k podstatnějším změnám nedocházelo, zejména pokud jde o doznání a okolnosti trestné činnosti. Spáchání trestné činnosti zcela popřelo 40 (72,7 %) obžalovaných, z nichž většina za útočníky označila osoby, které podle rozhodnutí soudů byly oběťmi jejich trestné činnosti. Trestnou činnost zcela doznalo 6 obžalovaných, z toho 2 uváděli, že byli vyprovokováni nevhodným chováním poškozených. Zčásti trestnou činnost doznali 2 obžalovaní a možnost jejího spáchání připustili další 2 obžalovaní. Vypovídat odmítli 3 obžalovaní a další 2 uvedli, že pro silnou podnapilost si na své jednání nepamatují. Lítost nad spácháním trestné činnosti projevil jeden z obžalovaných (trestný čin spáchal v podnapilém stavu) a dále již zmíněná obžalovaná Romka C.D., osoba 16 x trestaná, u níž šlo spíše o účelový postoj zkušené recidivistky ve snaze zapůsobit na soud a dosáhnout mírného trestu (sledovaného záměru dosáhla, když jí byl uložen pouze výchovný trest obecně prospěšných prací).

3.6. Charakteristiky obětí

Soudní spisy nám dále poskytly i základní poznatky o **obětech** trestných činů. Při jejich zjišťování jsme vycházeli ze soudních rozhodnutí, z protokolů o hlavním líčení a z protokolů o vypočtu svědků z přípravného řízení.

Obětmi verbálních nebo fyzických útoků spáchaných z rasových, národnostních nebo etnických pohnutek jednotlivými obžalovanými (i ve spolupachatelství) bylo ve sledovaných případech zjištěno 55 osob, z toho samostatně 37 mužů (67,3 %), 5 žen (9,1 %) a společně bylo napadeno 13 mužů a žen (23,6 %). Ženy se stávají obětmi útoků většinou, když vystoupí v konfliktních situacích na obranu svých partnerů. V některých případech útoky na konkrétní osoby byly spojeny i s útoky vůči celé rase, národu nebo etnické skupině.

Věk oběti v době spáchání trestného činu :

do 15 let	1	1,8 %
15 - 18	2	3,6 %
18 - 20	11	20,0 %
20 - 30	14	25,5 %
30 - 40	9	16,4 %
40 - 50	6	10,9 %
50 - 60	1	1,8 %
60 a více	1	1,8 %

celkem	55	100,0 %

Obětmi trestné činnosti byly většinou osoby mladších věkových skupin. Rovněž trestná činnost je páchána převážně mladistvými a osobami mladými, což odpovídá skutkovým zjištěním, že k interetnickým konfliktům dochází nejčastěji mezi osobami přibližně stejného věku. U vyšších věkových kategorií zpravidla předchází jednorázové konflikty nebo déletrvající spory. Útok na nedospělce byl zaznamenán pouze jeden a to jako součást útoku na jeho rodiče.

Mezi obětmi bylo 45 *státních příslušníků* České republiky, 4 Slovenské republiky, 3 Tunisu, 1 Kanady a u 2 se státní příslušnost nepodařilo zjistit.

Etnicita obětí :

Bílý	10	18,2 %
Rom	26	47,4 %
Černochoch	3	5,4 %
Arab	3	5,4 %
Jiný	10	18,2 %
nezjištěno	3	5,4 %

celkem	55	100,0 %

Přetrvává stav, že obětmi sledované trestné činnosti jsou nejčastěji Romové, kteří byli také ve všech případech obžalovanými z útoků proti osobám bílé barvy pleti. Útoky, vykázané v tabulce jako jiné, směřovaly vždy proti Židům. Ani v jednom případě nebyli mezi obětmi občané z Vietnamu, Číny, Ukrajiny nebo Ruska, kteří se v poměrně značných počtech zdržují na území České republiky. Může to být dáno i tím, že nemají v pořádku potřebná povolení k pobytu a práci na našem území, a proto nevyhledávají konflikty a i jako poškození

se vyhýbají kontaktům s Policií ČR. U žádné oběti nebyla zjištěna příslušnost k hnutí skinheads nebo k jinému extremistickému hnutí.

Socioprofesionální status obětí trestných činů není příznivý, když v době spáchání trestného činu bylo 43,6 % osob bez zaměstnání. Tento stav odpovídá podílu obětí trestných činů z řad Romů, kde je obecně prezentována vyšší nezaměstnanost. Další v pořadí jsou dělnické profese a podnikatelé.

Vzájemný bližší vztah mezi obžalovanými a oběti jejich trestné činnosti byl zaznamenán v 5 případech. Ve 4 případech byl vzájemný vztah označen jako přátelský. Trestné činnosti předcházela společná návštěva restaurace, požití alkoholických nápojů a následný konflikt s urážkami kvůli jejich rozdílné etnické příslušnosti. V jednom případě byli obžalovaný s poškozeným spolužáci.

Vyprovokování, které bylo často obžalovanými uváděno v rámci jejich obhajoby, nebylo provedenými důkazy ani v jednom případě nezvratně prokázáno.

3.7. Shrnutí a závěry

Poznatky o trestné činnosti mající povahu interetnických konfliktů byly získány z trestních spisů okresních a obvodních soudů, které místní působností pokrývají velkou část území České republiky a byly v nich projednány trestní věci 55 obžalovaných. Objasnění a projednání této trestné činnosti věnovaly příslušné soudy, ale i další orgány činné v trestním řízení, pozornost odpovídající její společenské nebezpečnosti.

Sledovaná trestná činnost byla nejčastěji páchána verbálními útoky spočívajícími v urážlivých a nenávistných projevech, vyhrožování ublížením na zdraví, usmrcením nebo způsobením jiné citelné újmy a většinou byla motivována rasovou pohnutkou. Fyzický útok někdy skončil i ublížením na zdraví a v jednom případě i těžkou újmou na zdraví. Způsobení materiální škody nebylo prokázáno.

Těmto skutkovým zjištěním odpovídalo i jejich právní posouzení, s výraznou převahou dvou základních trestných činů vztahujících se k dané problematice - trestného činu hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ a násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ. Tyto trestné činy byly často spáchány a posouzeny jako jednočinný souběh s jinými trestnými činy, především s trestnými činy výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ.

Použitá právní kvalifikace odpovídala výsledkům provedeného dokazování i popisu skutků ve výrokových částech soudních rozhodnutí. Ojedinele byly zjištěny případy, kdy nebyla respektována zásada, že skutek má být posouzen podle všech zákonných ustanovení, která na něj dopadají. Pochybení byla zjištěna především v tom, že v soudy aplikované kvalifikaci nenašly svůj výraz výroky urážející rasu oběti, přestože byly výslovně uvedeny ve skutkové větě rozhodnutí. Další případy byly Policií ČR nejprve bagatelizovány tím, že byly posouzeny jako přestupky a předány k projednání přestupkovým komisím OÚ. Teprve na

zásah státních zástupců došlo k jejich řádnému prošetření, následnému zahájení trestního stíhání a vždy také k pravomocnému odsouzení obžalovaných pro trestné činy.

Obžalovaným byly nejvíce ukládány tresty odnětí svobody podmíněně odložené a poměrně často bylo využíváno i trestu obecně prospěšných prací. Při ukládání těchto výchovných trestů soudy postupovaly v souladu s ustanovením § 31 TrZ upravujícím obecné zásady pro stanovení druhu a výměry trestu. Podmíněné tresty odnětí svobody byly ukládány při dolní hranici nebo v dolní polovině zákonné trestní sazby a byla u nich volena velmi krátká zkušební lhůta. U trestu obecně prospěšných prací bylo využíváno jejich celé zákonné výměry. Nebylo zaznamenáno uložení podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem a ani uložení trestu peněžitého.

Vzhledem k tomu, že ani u jednoho obžalovaného nebyl soudem nařízen výkon podmíněně odloženého trestu odnětí svobody a nebylo ani rozhodnuto o přeměně trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody lze konstatovat, že uložené výchovné tresty plnily svůj účel. Ani v jednom případě však nebylo využito možnosti uložit obžalovaným přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, zejména v případech, kdy skutek byl spáchán pod vlivem alkoholu a obžalovaný projevoval sklony k jeho požívání.

Podíl nepodmíněného trestu odnětí svobody činil 12,7 % ze všech uložených trestů. Ve vyšší výměře byl uložen ve dvou případech jako trest souhrnný, ukládaný za mnohem závažnější trestný čin, který neměl povahu interetnického konfliktu. Dále byl uložen čtyřem obžalovaným ve skupinové trestní věci, kde trestnou činností došlo k závažným škodám na zdraví obětí, a jednomu recidivistovi, který se trestné činnosti dopustil ve zkušební době stanovené při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Ve zkoumaných případech byly využity i alternativní způsoby vyřízení trestních věcí podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním a zastavením trestního stíhání z důvodů uvedených v ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TrŘ. Jde o postupy, které mají řadu předností i výchovných aspektů, včetně urovnání konfliktních vztahů mezi pachateli trestných činů a jejich oběťmi. Do vyjednávání těchto postupů byli zapojeni úředníci Probační a mediační služby.

Řádných opravných prostředků (odporu i odvolání) bylo obžalovanými i státními zástupci (odvolání) poměrně často využíváno, ale úspěšnost odvolání byla poměrně nízká. Závěrečné návrhy státních zástupců, kromě návrhů u zproštěných obžalovaných, se výrazněji neodlišovaly od rozhodnutí soudů.

U více než poloviny případů bylo trestní stíhání zahájeno do 14 dnů od spáchání skutku a tím byl vytvořen jeden ze základních předpokladů pro řádné a rychlé objasnění rozhodných skutečností i další procesní postup. Délka soudního řízení ve sledovaných věcech byla nižší než celostátní průměry u obou rozhodujících trestných činů v roce 2002. Pokud byly zjištěny průtahy v soudním řízení, byly způsobeny především nekázní obžalovaných a svědků, kteří ignorovali předvolání k soudnímu jednání a často muselo být vůči nim použito krajních prostředků k udržení autority soudů (pořádkové pokuty, předvedení a ve dvou případech i vazba).

Obžalovanými z trestných činů majících povahu interetnických konfliktů byli obžalováni především muži, čeští občané neromského původu, ale také Romové. Jejich věkový průměr byl velmi nízký, s výrazným podílem mladistvých. S přibývajícím věkem

počet obžalovaných výrazně klesal. Pachatelé byli většinou nižší sociokulturní úrovně, s převahou osob nezaměstnaných a osob připravujících se na budoucí povolání v učebním poměru.

Trestná činnost byla páchána převážně jedním obžalovaným nebo dvěma spoluobžalovanými. Ve dvou případech byly zaznamenány větší skupiny po 7 spoluobžalovaných (nešlo však o předem připravenou a organizovanou trestnou činnost). Byl zjištěn vysoký podíl recidivy, včetně závažnějších případů stejnorodé recidivy a spáchání trestné činnosti ve zkušební době stanovené jinými soudními rozhodnutími. Zprávy o osobních poměrech obžalovaných a jejich pracovní hodnocení byly součástí soudních spisů, ale často neposkytovaly dostatek potřebných informací, zejména zprávy OÚ.

Postoj obžalovaných ke spáchané trestné činnosti byl nekritický, vinu svalovali na oběti a jejich provokace a projevy lítosti nad spácháním trestné činnosti obžalovaní projevili jen zcela ojediněle. Žádný z nich nepřiznal svoji příslušnost nebo sympatie k extremistickým hnutím (hnutí skinheads). Odborných znalostí z oboru psychiatrie při posuzování trestní odpovědnosti bylo často (až nadměrně, bez zhodnocení dalších relevantních skutečností) využíváno u obžalovaných, kteří v době spáchání trestné činnosti byli pod vlivem alkoholu.

Oběťmi sledované trestné činnosti byli nejčastěji Romové, mladších věkových skupin, s výrazným podílem nezaměstnaných. Romové na druhé straně byli vždy také obžalovanými z útoků proti obětem bílé pleti. Vždy šlo o trestnou činnost oběťmi nevyprovokovanou, motivovanou nenávisťmi nebo neshášenlivostí. Mezi oběťmi byli dále židé, černoši a Arabové, nikdy však asiáté žluté pleti nebo občané republik z bývalého SSSR.

4. PSYCHOLOGICKÁ VYŠETŘENÍ VE VĚZNICÍCH

Psychologická vyšetření byla prováděna u osmi pachatelů trestných činů s prokázanou rasistickou motivací. Jednalo se o 7 mužů a jednu ženu. Vyšetření prováděla psychologka prostřednictvím anamnestických rozhovorů a baterií testů v r. 2003. U některých případů bylo možno nahlédnout do trestních spisů.

4.1. Kazuistiky

JC, 42, svobodná, bezdětná

Kriminální anamnéza: Opakovaně ve výkonu trestu (asi 7x), v době vyšetření čekala na soud a převoz do Pardubic. Uvádí, že se u ní jednalo vždy o nutkavé krádeže, měla pocit, že jí všechno patří.

Současný trestný čin: s kamarádem a neteří ukradli Vietnamci džíny, sprostě mu přitom nadávala.

Ke spisu nebyl přístup.

Osobní anamnéza: Vyrůstala na vesnici. Je nejmladší z pěti sourozenců, měla 1 bratra – spáchal sebevraždu kvůli přítelkyni. V 8 letech se přestěhovali do Ch., od 20 let žije v H. Dětství charakterizuje jako dobré. Chodila do mateřské školy, pamatuje si, že si ji domů brala učitelka. Na ZŠ byla pouze do 7. třídy (zřejmě věc intelektu), bavilo ji všechno. V 7. třídě chodila za školu kouřit s klukama, zřejmě opakovala 1x 5. nebo 6. třídu. Učila se v Kraslicích, ale nechtěla být na internátě, tak se vrátila domů. Vychovávala je nejstarší sestra (49), matka pracovala na 3 směny.

Pracovala jako pomocná síla v kuchyni, uklízela v nemocnici, ale když se s někým seznámila, přestala chodit do práce. V pořadí poslední druh ji fyzicky týral, izoloval od matky, byla s ním 4 roky (teď je ve VT za znásilnění), pak se vrátila k matce. Od roku 2001 neměla žádného přítele.

Matka bydlí rovněž v H., je jí 68 let, důchodkyně, základní vzdělání, pracovala na šachtě.

Otec zemřel (bylo mu přes 50 let), základní vzdělání, pracoval v chemičce, pil.

Zdravotní anamnéza: Uvádí, že měla jakési záchvaty, halucinace, ale nedokáže blíže vysvětlit, užívala lék „Rispen (Risperdal). Dva měsíce byla na psychiatrii v Ostrově nad Ohří. Ve věznicí v Pardubicích prý už jednou měla ataku onemocnění, byla umístěna na specializované oddělení.

Testově:

Nepodařilo se ji vyšetřit, buď nechápala zadání, nebo jedno řešení stále opakovala jako správné. Od vyšetření zřejmě očekávala invalidní důchod, čemuž přizpůsobila chování i výpověď. Přišla pečlivě nalíčená, usmívala se, ochotná. Ve chvíli, kdy jsme přistoupily k vyšetření, začala usedavě plakat, neschopná vysvětlit důvod.

V chování značně infantilní, podléhá emocím. Aktuálně kompenzovaná (pokud šlo o psychické onemocnění), vnímání jasné, orientována časem i prostorem. Vinu ve spáchaných trestných činech přiznává (ani neví, kolik jich vlastně bylo a kolikrát byla ve vězení), jako důvod uvádí psychické onemocnění, viz předchozí. Popis trestných činů (domněnka, že jí všechno patří) značně nepravděpodobný, spíše způsob provedení odpovídá úrovni intelektu,

simplexní osobnosti, neschopnosti předvídat důsledky konání a dětinské víře, že se na to nepříjde. Nadávky byly prostředkem k získání věci.

Na výkon trestu adaptovaná, chápe ho jako běžnou životní situaci (např. jako se někdo stěhuje za prací, ona chodí do VT). Pracovní návyky slabé. Pochází z rodiny se sociokulturním deficitem, trestnou činnost chápe jako normální způsob obživy.

JD, muž, 27 let, družka, 3 děti

Kriminální anamnéza: V rejstříku 5 záznamů:

§250/1,2 100 hodin VPP – nevykonal, dále padělání peněz (vysvětluje jako pokus o směnu 2000 DM ve směnárně). Dále několikrát §221: první ublížení na zdraví vysvětluje jako cestu se synovcem do hospody, kdy jeli taxíkem. Klient vystupoval z taxíku a měl pocit, že synovce někdo napadl (údajně synovce srazilo auto, ovšem se spíše o tom není ani zmínka) – poškozenému zlomil 4 žebra, alkohol naměřen 2,9‰.

Druhé ublížení na zdraví bylo po 1,5 roce po prvním, v hospodě, kdy ho provokovali (prý místní provokatér), volali ho na férovku, prý šlo jen o facku, navázeli se do bratrance. Rasový motiv si vymysleli policajti proto, že jim nadával. Svoji pověst v místě hodnotí jako bezproblémovou.

2x PO trest – pokus o podvod a výtržnictví (pokřikovali po sobě se skiny).

poslední §§221/1, 222/1 – 8 měs. NEPO (v hospodě napadl pěstí, způsobil otřes mozku).

Současná TČ: §§222/1, 198/1a - před hospodou napadl zezadu a bezdůvodně mlátil, kopal do hrudníku muže jdoucího z hospody domů. Slovně napadl hlídku pro bílou pleť – 202/1. 3 roky odnětí svobody.

Osobní anamnéza (na základě rozhovoru): nezaměstnaný, vyrůstal v úplné romské rodině s pěti sourozenci (sestra 39, švadlena, byla od 12 do 18 let v DD, protože bila sourozence, rodiče ji nezvládali; bratr 37, zedník, sestra 34, SZeŠ nedokončená; bratr 32 dtto; sestra 30, kuchařka). Vyrůstali ve městě, v roce 2000 se přestěhovali na vesnici.

Otec 64 let, důchodce, nedokončená ZŠ (7 tříd).

Matka 55 let, 4 třídy ZŠ, částečný invalidní důchod.

Klient: 9 třídy ZŠ, 2 měsíce se učil na kuchaře – číšníka, pak se zamiloval a odešel z internátu, aby byl se svojí dívkou.

Do MŠ chodil, První vzpomínku má ze školky, jak ho bili. Neměl tam kamarády. Do ZŠ v 7 letech kvůli nevyhraněné ruce. První školní den s i pamatuje, byl smutný, protože otec byl ve výkon trestu za násilnou trestnou činnost – opakované rvačky. Do 5. třídy nosil dvojky, trojky, později trojky a čtyřky – byl zamilovaný a škola ho přestala zajímat, za školu chodil od 7. třídy s kamarády. V ZŠ byl samotář, protože ve 3. třídě začal špatně slyšet a styděl se zeptat. Seděl pak v první lavici, ale stejně slyšel jen část výkladu.

Ve druhé třídě se stal středem pozornosti, začal spolužákům vracet bití za školku. Rodiče museli do školy, dostal výprask od otce.

Na ZŠ ho bavila stolařina, vyráběl s otcem nábytek, pak byl otec řezníkem, takže ho chtěl následovat, na obor ho ale nepřijali, zvolil kuchaře. Nemohl se učit, otec chodil domů opilý, jako děti byly svědky hádek a mlácení matky – otec žárlil. Na druhou stranu dbal na to, aby byli čistotní. Na úkoly dohlížela nejstarší sestra, tu má nejraději, odloučení (ústavní výchova sestry) nesl těžce. Sestru dali do ústavní výchovy rodiče, protože týrala mladší sourozence, nevěděli si s ní rady. Vrátila se ve svých 18 letech. Ve VT ho rodina nenavštěvuje.

Má družku, číšnici, 1.dítě se narodilo v roce 99, poslednímu je 5 měsíců (3 synové), družka bydlí u rodičů (přestěhovali se na vesnici kvůli klientovi, aby skončily jeho problémy se zákonem).

V 16 letech pracoval ½ roku jako kopáč, pak 2 měs. ve Švýcarsku jako údržbář ve škole, pak kupoval maso na jatkách a dál ho prodával (1 rok), později od r. 99 pracoval na silnicích, na ÚP hlášen od přestěhování na vesnici (2000).

Zdravotní anamnéza: úrazy: 3x autohavárie = 3x otřes mozku+bezvědomí.

Pil dost často, oslavoval – 1 l vodky nebo whisky, drogy 0, na záchytce byl jednou po těžkém ublížení na zdraví (prý nebyl agresivní, vymysleli si to policajti).

Testově:

Impulsivní, výbušný, hladina agrese nezvýšena. Nerealistická sociální percepce – očekává ústupky okolí, sám se měnit nechce. Sebehodnocení mírně pokleslé, infantilní. Naznačena mírně zvýšená úzkostnost, osamění. Silně vázán na matku, partnerku, děti, domov. Dobrý vztah má i k otci, s nímž se identifikuje (a navazuje na jeho kariéru násilných trestných činů). Aspirační úroveň v normě. Vztahovačný, což se pod vlivem alkoholu (který má rád stejně jako jeho otec) ještě zesiluje, reaguje neadekvátně na neutrální podněty (nerealistická sociální percepce). Ještě k tomu špatně slyší, což úroveň paranoidity ještě zvyšuje (špatně si vykládá řečené). Zodpovědnost za svoje činy přijímá pouze částečně – vysvětluje je tak, aby neuškodil sebeobrazu (značně zkreslenému) – jako oprávněnou obranu, obvykle jakéhosi bratrance. Svoji agresi zároveň chápe jako legální způsob řešení konfliktů – doma to tak dělali všichni (otec bil matku, sestra bila je – sourozence). V projevu opatrný, taktizuje, zapírá.

Sebepopis: slušný, charakterní, přátelský, ochotný ke spolupráci.

Intelektově průměr.

Má problémy se začleněním mezi vrstevníky, i když k nim nemá konkurenční postoj. Pracovní návyky nevytvořeny, lenoch.

Při rozhovoru má tendenci tvářit se submisivně, zkroušeně, nepřijímat vinu, očistit se. Říká to, co si myslí, že chce slyšet, „opít rohlíkem“. Výmluvy naivní.

ČN, muž, 21 let, svobodný

Kriminální anamnéza (údaje z trestního spisu):

Trestná činnost: TČ spáchána ve skupině 7 pachatelů, identifikováni jen dva z nich, ve 2 hodiny ráno v Praze 4, §222/1 – mlátili, kopali a bili odpadkovým košem, pak odběhli do vozovky a pokračovali – těžká újma na zdraví (přepadení osamělého muže v parku, snad bezdomovce, podle klienta nebyl Rom, ve spisu není uvedeno) + §198/1 – křičeli „cikáni do plynu“, „cikáni a židi nejsou lidi“, „ať všichni chcípnou a vyčistí se česká zem, ať žije árijská rasa a Hitler“.

Trestný čin se stal při opuštění na vojně, měl 3,1‰ – nic si nepamatuje. Byli 2 spolupachatelé, druhý souzen jako mladistvý, dostal 2 roky (byl to kamarád od dětství). Klient se údajně na činu nepodílel, svědek ho viděl ze 30 m (což je podle něj příliš daleko), ale věřili mu, protože je to bývalý policista. Čin popírá, udělal ho komplic, byli jen 2 (ostatní neidentifikované popírá), pocity viny nemá, jako obhajobu používá argument, že neměli na botách krev, neudělali to údajně organizovaně ani plánovaně.

Patří do organizované skupiny – Národně sociálního bloku, zúčastňoval se srazů, koncertů, byl na akcích Národního odporu – když měli anarchističtí akci (prý byl sám jen na menších akcích), spolu s ním ještě bratr a bratranec jako nečleni. Klient je organizovaný od

16 let, předtím byl sympatizant, měl tam hodně kamarádů. Má tetováž s nacistickou symbolikou.

Při brigádách v restauraci hodně pil, v opilosti se pral, někdy musela dotyčného odvézt sanitka, zúčastňoval se i hromadných bitek spolu s bratry.

Už 1x trestán za §§249/1 a 247/1b, stíhání podmíněně zastaveno. Přestupek – napadení 2 dívek na zastávce. V bydlišti nemá dobrou pověst kvůli své povaze a pití alkoholu.

Z charakteristiky psychologa (znalecký posudek): spoléhá na sebe, svou vůli, chce imponovat silou, vzhledem. Oceňuje moc, spolupráci, kamarádství, zdraví, tělesnost. Kompenzuje úzkostnost, nejistotu, přecitlivělost. Znamky utlumené agrese a pocitů viny. Nevyzrálý, závislý, ve vztahu k ženám ješitný. Silně vázán na otce a bratry. Ztotožněn se zásadami skins hnutí a nemá humanistické a křesťanské ideály, psychicky na hnutí závislý. Nenávidí anarchisty.

Osobní anamnéza (z rozhovoru):

Dětství: První vzpomínka – byl malý, asi 6 let, koupili psa, vlčáka. S kamarádem si hráli na vojáky. Od 6 do 18 let hrál závodně fotbal jako brankář, pak si zlomil 2 prsty, už mu to nešlo. Na základní škole byla parta spolužáků, trávili spolu i volný čas – hřiště, ryby. Měl problémy s chováním, do školy chodil otec, nadával; říkal, že nemá cenu ho bít. Netrestal ho ani za špatné známky. Do 13 let vyrůstal s oběma rodiči. Pak si ho vysoudil otec, matka neměla zájem, byla bez práce. S matkou se nestýká, nemá o něj zájem.

Má 2 bratry – 19 (na ZVS, vyučený kuchař, číšník) a 16 let (učí se truhlářem)

Sám je vyučený automechanik (3 roky, bez maturity).

Otec má VŠ vzdělání, pracuje ve firmě Skanska jako ekonom.

Matka má střední vzdělání – elektronika, elektrotechnika, pracovala v pekárně.

Rozvod rodičů: prý z finančních důvodů, občas se hádali před rozvodem. Otce vidí povahově jako „dobrého“ – stará se, chodí na návštěvy, posílá balíky. Teď má přítelkyni, tu klient moc nezná. Matku vidí jako sobeckou, chtěla po tátovi peníze, něco se jí pořád nelíbilo. Jako děti je rozmazlovala, nadržela nad nimi pevnou ruku, odstěhovala se už před rozvodem. Rodiče neměli problém s alkoholem. Prarodiče nemá, zemřeli když byl malý.

Škola: Do školky chodil, spíš se mu tam nechtělo. Do školy nastoupil v 6 letech, 1. den si nepamatuje, spíš se těšil, známky do trojky. Škola ho nebavila. Na druhém stupni měl i čtyřky a pětky, 1x dělal reparát z matematiky, neopakoval. O SŠ rozhodoval sám – na internátě nebydlel, za školu chodil ve 3. ročníku, měl trojku z chování (neměl čas chodit v pátek do školy, dělal výčepního z pátku na sobotu a ze soboty na neděli).

Na základní měl v 7. a 8. třídě trojku z chování (rozbitá okna, hádky se s učitelem, pozdní příchody, kouření).

Závislosti: Kouří od 6. třídy 15-20 denně. Pil denně 10 piv + 6-7 panáků (vodka, tequila). Trávu kouřil 1x na ZVS – zvracel.

Zdravotní anamnéza: úrazy – zlomená ruka při sportu, zánět mozkových blan – ½ roku v nemocnici.

Testově:

Zjištěno zvýšené podléhání impulsům, výbušnost. Na druhou stranu úzkostný, neschopný větší abstrakce, nejistý v lidském světě, neschopný empatie, infantilní. Rozumová kontrola impulsů chybí, vlastní emoce nezvládá, podléhá skupinovým emocím. Pociťuje vnitřní neklid, má tendenci vyhledávat vzrušení, akci. Vysoká úroveň aspirací – vzhledem k tomu, že dobrý byl vždy jen ve rvačkách, v děláni problémů, našel si odpovídající skupinu, kde nachází ocenění. Dále zjištěna emoční deprivace (u mladých uvězněných běžné). Narušen

vztah k mateřské osobě, bude se zřejmě odrážet i ve vztahu k jiným ženám – schopnosti vytvořit a udržet vztah, důvěřovat... Dále zjištěna zvýšená míra agresivity, zalíbení ve zbraních – hádky mu vadí, on se přímo bije. Vztah k otci nenarušen, silný – lepší než je obvyklé (ovšem otec má dost pochybné morální zásady, zřejmě přes syna ventiluje svoji xenofobii). Vysoké sebehodnocení (egocentrismus), spokojenost se sebou samým, měnit se nechce. Navenek se „kaje“, že je špatný – udává, co chce okolí slyšet, popírá vlastní agresi. Výrazný negativismus a nezralost. Ladění v normě.

Z rozhovoru patrné zklamání matkou, zvýšené lpění na otci a bratrech. Nákaza emocemi otce v očerňování matky. Snaží se dávat najevo vlastní sílu, nezávislost, „tvrdost“. V tomto infantilní, vzpurný postoj. Lze očekávat další aktivní podíl na trestné činnosti, chování iniciátora, provokatéra – v rámci potřeby zalíbit se skupině, být brán, respektován a závislosti na tomto hodnocení. Otec TČ klienta zřejmě také neodsuzuje – není důvod měnit se.

VP, muž, 22 let

Kriminální anamnéza (z rozhovoru, spis nebyl dostupný):

Ve 12 letech ho přepadli a zmlátili Romové. Začal se identifikovat se skinheady, chodil na koncerty. U skinheads byl údajně pouze do 16 let, do výtržnictví, kdy údajně vnikl do domu – žaloba stažena. Dále dostal podmínku za účast na demonstraci, §260. V roce 1996 po návratu z diskotéky – rvačka s anarchisty – podmíněný trest.

9.8.1997 - §222 – pokus – myslel, že vidí kamaráda, začal ho urážet nějaký opilý cikán, napadl ho. Klient se jen bránil předtím, aby ho okovanou botou neskopl do výkopu. Bránil se nožem, způsobil „cikánovi“ bodnořeznou ránu na paži – 2 roky NEPO jako mladistvý. 19.11.2000 v 5.30 výtržnictví na nádraží vůči anarchistům – 14 měs. NEPO

Poslední TČ: byl na diskotéce s přítelkyní, kdy v době spáchání TČ s ní údajně seděl, všichni byli opilí, vůbec nevěděl, že Ota A. je Rom, normálně se s ním bavil (běžně, ne v době TČ). Jeden ze svědků měl motiv, kdy A. mu „zahýbal“ s jeho dívkou. Propojení svědků a krajského soudu, vůdcovství ve skupině, kdy sebe označuje za neformálního vůdce, svědka (údajného pachatele) za člověka, který měl potřebu prosadit se ve skupině, což se mu dařilo jen placením útraty, kdy měl peníze od tety pracující na soudu. Když neměl peníze, skupina o něj nestála... Otázku vlastní nevinu široce rozebírá s tím, že uvádí velmi přesné údaje o době spáchání toho kterého činu, orientuje se v právních pojmech, zmiňuje aktuální situaci, kdy právník klienta podával dovolání. Chlubí se, že v každém VT pracoval, nebyly s ním problémy, měl vycházky, volné návštěvy.

Osobní anamnéza: chodil do jeslí i školky, první vzpomínku má z jeslí. Do školy se těšil, měl roční odklad pro špatnou výslovnost, 1. školní den si pamatuje, ve 2. třídě onemocněl na průdušky, měl enurézu, byl v léčebně v Říčanech. 2. třídu opakoval, učení ho nebavilo, byl problémový, údajně šlo o porozvodové problémy. Za školu chodil od 2. třídy, když bylo hezky, s partou. Ve 2. třídě přeřazen do ZvŠ pro problémovost a vadu řeči, absolvoval 9 tříd. SOU si vybral sám, bavilo ho, inspiroval se druhem matky, učení opustil po 3 měsících, občas pracoval na nekvalifikovaných místech.

Matka je vyučená prodavačka, udělala si nástavbu na vedoucí, v současnosti bez práce.

Otec je traťový dělník, bez vyučení, předtím pracoval jako lesník.

Rozvod rodičů v 5 letech klienta pro nevěru matky (měli málo peněz, otec dělal přesčasy, matka si vodila domů muže). Vyrůstal s matkou a nevlastním bratrem, 18 let (jiný otec - pozdější jeden z „přátel“ matky). S otcem se vídal každý víkend. Matku popisuje jako

náladovou, ale vztah s ní se údajně zlepšil při VT, kdy se ho snaží podporovat. Otec je pohodář, čestný, jsou spolu v kontaktu. Bratr je lhář, intrikán, pije.

Klient má 7 měsíců přítelkyni, vdanou, má 14 měsíční dceru, rozvádí se. Bývalá přítelkyně se s ním rozešla ve VT, měla 2 děti, našla si jiného, nechtěla čekat – věří, že kdyby ho teď pustili, vrátí se k němu.

Tetováž: runa, bojovník u hrobu (mytologie), N.S. na prstech (národní socialismus)

Testově:

Jedná se o sebestředného jedince, rád je v centru pozornosti, sebehodnocení nadprůměrné. Intelektově orientačně průměr, možná i podprůměr, i když působí lépe. Jeho aspirační tendence jsou vysoké, má potřebu vést, prosazovat svůj názor. Považuje se za nejlepšího možného, vlastní chyby si nepřipouští, měnit se nechce. Ladění v normě, bez výčitek svědomí, problémů ve výkonu trestu. Výrazněji vázán na děti (to zdůrazňuje i v rozhovoru, jakoby více stál o děti partnerek než o partnerky samotné, vysvětlení viz dále).

Díky vysoké aspirační úrovni má potřebu podávat co nejlepší výkon, „ukázat se“. Intelektově však ne až tak dobře vybaven, selhává, ale neuvědomuje si to. Rozumová kontrola emocí vcelku dobrá, ovšem místy selhává. Impulsivita není nápadně zvýšena.

Sebepopis: pohodový, šťastný, SPRAVEDLIVÝ (zprostředkovatel spravedlnosti, zaslouží si respekt, nebo prostřednictvím „konání“ spravedlnosti respekt získává), otevřený, se smyslem pro fair play.

Preferuje alkohol jako moment uvolnění, piják (zvýší se pocit jedinečnosti a neporazitelnosti). Zvýšená úroveň agresivity – jak brachiální, tak verbální složky. Výrazně konkurenční vztah k ostatním mužům (vidí je jako konkurenci v boji o ženy). Ve vztahu k ženám ješitný, přesvědčen o své atraktivitě. Prožívá vnitřní neklid, má neustálou potřebu akce, aby se něco dělo, činorodý.

Vztah rodičům: k matce s výraznými výhradami, k otci s menšími, nicméně také problematický vztah. Na dětství má špatné vzpomínky.

Ve vztahu k trestné činnosti: měnit se nechce a nebude. Na předchozí TČ je hrdý, aktuální nepřipouští. Hrdý i na svoji pozici mezi skinheads, jak ho berou, jakou má váhu. Místo seberealizace problémového jedince (skinheadi jako spolek outsiderů). Operuje s pojmy jako spravedlnost, zodpovědnost, právo, respekt...

Méně realistická sociální percepce – aktuálně se oddává snění, vytváření představ, co bude, až... v představách hrají výraznou roli kamarádi (skinheads), zábava (akce s nimi – pitky, bitky) a domov (sny o partnerce s dětmi).

Vzhled: holá lebka, vyražené přední zuby, nápadná vada řeči. Výrazná mimika a gestika. Hovorný, velmi vstřícný, potěšen zájmem o svou osobu, „zviditelněním“. Sociálně velmi zdatný, dokáže se zalíbit.

ZP, muž, 28 let, svobodný

Kriminální anamnéza: §§219/1,2f, 196/2, 238/1,3 (vražda Tibora Berkiho)

4 útočníci: P. a K. - oba 17,5 let, N. 17,5, V. 17 let.

13.5.95, pouť ve Žďáře nad Sázavou – P,N,V s přítelkyní se setkali s K.

měli oblečení hnutí skinheads. Navedli ho kamarádi, dělali bugr, jen odrazil útok TB sekrou.

K. s dalšími třemi napadli Vietnamce, ten se schoval v autě a ujel – okolí vidělo a nereagovalo.

K. s pálkou později v hospodě Na Kovárně (kde se setkali) měl navrhovat akci, někteří odmítli, zůstali jmenovaní 3 (4 celkově). Z hospody odešli mezi 21.30 a 22. hodinou.

P, K, V si po cestě otočili naruby bundy (aby si je prý nepoškodili), P. vykopl dveře, vběhl do kuchyně, rozbil hrnky, uviděl TB se sekerou, začal ho mlátit pálkou, K. kopal do dveří, zdi, kouřovodu, N. vběhl a vyběhl, V. byl venku a rozbíjel okna.

Znalec z oboru psychiatrie:

Abnormální rysy dráždivosti, emoční lability se strukturou blízkou fanatismu, IQ průměr, ovlivnitelné postoje, nestaví se do vůdcovské pozice, pokud se cítí ohrožen, nedělá mu problémy použití síly, primárně agresivní není, je pečlivý, resocializace hodnocena číslem 3 na 6 bodové škále.

Vězeňský psycholog, r. 1995:

Impulsivní, vyhýbá se informacím, které by mohly vést k negativnímu sebeobrazu. V případě spravedlivého jednání a obrany se agresí nebrání. Není vůdčí typ. Agresivita není zvýšena, jen iritabilita. Odmítá vinu.

Osobní anamnéza (z rozhovoru): vyrůstal a bydlí s oběma rodiči, spolu s nimi bydlela i babička. Má 2 bratry 27 a 23 let, oba zedníci. V dětství si společně hráli, sám sebe popisuje jako neformálního vůdce s přirozenou autoritou. Vždy sportoval.

Matce je 53 let, nevyučená, uklízečka, otci je 52, nevyučенý, závozník u ČD (je rád, že ho to baví, že nedělá něco horšího. (!!))

První vzpomínka – ve 2 letech spadl do horké vody. Liberální až nevšimavá výchova - za špatné školní výsledky trestán nebyl, úkoly nikdo nekontroloval, zhoršenou známku z chování neměl, jen důtky.

Škola: do MŠ chodil do 6 let, pak ZŠ, do ZŠ se těšil, první den si nepamatuje, učil se dobře, od 5. třídy na to kašlal. Na ZŠ nechodil za školu, v 8. třídě měl asi 3 čtyřky.

SOU zedník – nechtělo se mu na tuto školu, chtěl na truhláře, ale nevzali ho. Byl 1 rok na internátě. Pak střídal zaměstnání.

Rodiče mu po spáchání trestného činu nic nevyčítali, navštěvují ho ve vězení, matka plakala, otec nadával na soud a novináře.

Budoucnost: Po výkonu trestu nic neplánuje, s přítelkyní se rozešel, aby se ona nevykašlala na něj. Obává se, že bude jako trestaný „odepsanej“. Kdyby si mohl vybrat, byl by vojákem = „zajímavěj život“, chtěl by k brigádě rychlého nasazení.

Jako zvíře by chtěl být slonem – nic mu nehrozí, nemá nepřítel.

Ve výkonu trestu zpočátku bezproblémový, mohl být přeřazen z C do B, ale pašoval „kvak“ (alkohol z kvasnic) a od doby kázeňského trestu ztratil zájem o práci na sobě. Selhání svádí na vychovatele, „zasedl si“ na něj. Chodí do práce.

Testově:

Úzkostný, negativistický, v opozici proti „nespravedlivému světu“. Sebe vidí jako bojovného, věrného, milujícího, lásky hodného. Měnit se nechce, s vlastní osobností spokojen. Má v tomto podporu i ze strany rodiny, kdy otec byl spokojen, v jaké je skupině, v současnosti ho neodsuzují, odsuzují jen média a minulého prezidenta – stejný postoj i u klienta. Vlastní vinu popírá, omluvit by se nešel. Uvádí, že ho navedl kamarád, kterému věřil. K vlastní akci že „odrážel útok“. Od ostatních skinheads se v řeči distancuje, prý už s nimi nemá nic společného. Chodili společně do hospody, měli pár setkání – jezdil na koncerty, k příslušnosti k organizované skupině se nechce vyjadřovat, ale nakonec přiznává i jiné „akce“. Opakovaně se od skinheads distancuje, výtržnosti apod. nedělali pořad, tato trestná činnost byla výjimkou. Celkově odmítá zodpovědnost za vlastní chování, vždycky najde nějaký náhradní objekt, který za to může, navedl ho apod...

Snaží se jevit v co nejlepším světle, dávat odpovědi, o kterých si myslí, že jsou dobré, očekávané. Testová situace ho znejišťuje svou nejednoznačností.

Myšlení nepružné, patrné perseverace. Intelektově až podprůměr (znalec uvádí průměr). Nízká aspirační úroveň, obává se selhání. Narušený vztah k mateřské osobě - nedůvěra k ženám, matce, v dobrý svět. Neuroticky laděný, obává se sebeprosazení. Emocionalita nepříliš diferencovaná, není schopen mluvit o svých pocitech, přáních, hodnotách.

Kognitivní zpracování reality nezvládá (neschopen pochopit její složitost), pohybuje se v jednoduchých kategoriích (my-oni, dobří-špatní). Ve chvíli, kdy rozum dojde, nastupují emoce. Autoritu a sílu respektuje, v situaci vyšetření přechází do pasivity, vyhovění požadavkům – aby měl klid. Rozhodně hrdinsky nehlásá své názory.

Výhledově se dá očekávat opětovné zapojení do party, kdy je závislý na jejím přijetí, na skupině ve které má své místo a po výkonu trestu i obrovskou prestiž. Do akcí se zapojoval zřejmě hlavně z důvodu, že nechtěl zklamat kamarády, nebýt „srab“ (což ve skutečnosti je). Ovlivnitelný skupinou. Vzhledem k neuroticismu potřebuje ocenění, kterého se mu zvláště po takovémto činu dostane. Ve vztahu k ženám zřejmě nepříliš úspěšný, což maskuje do postoje – nezáleží mi na nich. Má strach z opuštění (a to konkrétně jak ze strany partnerky, tak ze strany spřízněné skupiny, z odvržení spoluvězni...), z osamění.

Z rozhovoru patrná ukřivděnost, pocit nespravedlivě vysokého trestu, popř. trestu vůbec. Rozhořčen i postojem novinářů, což by snad mohl být jediný motiv, proč v TČ nepokračovat. Jeho největší obava byla, zda rozhovor nebude zveřejněn. Lítost nad činem necítí, přiznává ho jen částečně, nad jeho výsledkem vinu necítí, trest postavení pomníku (oběti byl postaven pomník, klient ho musí zaplatit) chápe velmi úkorně.

MP, muž, 19 let, svobodný

Kriminální anamnéza: 29.9..2001 ve 14 hodin v D. - propagoval nacismus tak, že ukazoval třem mužům kalendáře s Hitlerem a Hessem a pohlednici s dvěma hajlujícími a sám hajloval - §260/1.

Předchozí trestná činnost: 2x trestán: 27.10.2000, ve 20 hodin v B. - vyhrožoval v hospodě fyzickým napadením muži, před hospodou ho i napadl pěstí do obličeje. Musel si zout boty, vyndat piercing z obočí, dát nášivku z kalhot (Sex pistols). Před skupinou skinů dál vyhrožoval a donutil ho říci „Fuck of anarchy“ apod. Nutil ho i hajlovat, což dotyčný neudělal. §§234/1, 235/1 PO trest 7 měsíců s 15 měsíční zkušební dobou (poškozený byl anarchista, jeho otec advokát, v hospodě se konal zřejmě sraz nebo setkání skinheads) pachatel sám by zřejmě nebyl schopen donutit poškozeného, je nápadně malý a fyzicky slabý, ovšem byli tam pozorovatelé, před nimiž k loupeži došlo.

TČ z vlastní výpovědi:

1 - §222 V 16 letech – vykopl zuby a zlomil čelisti muži, který prodával kamarádce trávu (v podmínce se osvědčil)

2 - v 17 letech serval piercing a nášivky anarchistovi
chlubí se, že má dobrou pověst – rváče – mlátil se, že se mu smáli, že je malý, měli v hospodě oslavu. Prý to byla blbost anarchisty, když věděl, co se v hospodě děje a chodil tam.

3. výtržnictví – šli z hospody, zpívali – Hitler european tour, měli nášivky – 6 měs. NEPO.

Tetování – keltský kříž, keltský bůh pekla.

4 – přezka Hitler jugend, kalendáře s AH, RH, pohlednice Be Kind To Your Local Nazi – 9 měs. NEPO souhrnný.

Dostal soudní dohled za organizaci koncertů. Po VT bude mít zaměstnání stejné jako dosud.

Osobní anamnéza: (Rozhovor) vychovávala ho matka, 40 let, šička, 3 roky v ID kvůli páteři, bydlí s matkou. Matka má přítele, jeřábníka.

Otec zemřel ve 3 letech klienta, pracoval jako dřevorubec, měl pracovní úraz.

Je jedináček. Výchova snad autoritativní - matka kontrolovala, co dělá ve volném čase, večer kontrolovala úkoly, při zhoršených výsledcích nařídila učení.

Úrazy: při autonehodě fraktura lebky a zlomený nos ve 4 letech – 3 měsíce v nemocnici.

Škola: Do školky chodil rád. Do ZŠ se těšil. Ve 3. třídě napadl spolužáka, protože se mu smál, že mu zemřel otec (dal mu facku). V 9. třídě měl dvojku z chování, za školu nechodil.

Chtěl jít na vojenskou školu – nezvládl psychotesty, měl srdeční šelest. Vyučil se truhlářem (3letý obor) – 1 rok bydlel na internátě, 2 roky dojížděl. Rval se už na ZŠ, často. Často se bil s punkery, bitky vyvolával on, i sám.

Známky: měl čtyřky v 7. a 8. třídě – matematika, čeština, němčina, reparát dělal v 1. ročníku SŠ.

Zájmy: Do hospody nechodí často. Dva roky závodně boxoval, 7,5 roku skákal na lyžích, na SOU už na to nebyl čas, s boxem skončil, nedělalo to dobrotu (rval se), v současnosti rád dělá se dřevem, zajímá se o 2. světovou válku. Organizovaný je od 16 let, nesnáší feťáky, tak se dal k těm, co s tím něco dělají.

Za 20 let by chtěl mít děti, dům, klidné manželství. O dívky nouzi neměl, rozcházel se spíš on.

Testově:

Patrná výrazná úzkost, uvědomování si vlastní slabosti (=neuroticismus), komplex méněcennosti – snaha vyrovnat se s ním vysokou aspirační úrovní – potřeba prosadit se, být uznávaný, potřeba ocenění. Dobrá rozumová kontrola, rozumu dává přednost před emocemi, prožívání chudší. Bez známek zvýšené agresivity, ovšem zvýšená iritabilita (čertík z krabičky). Dětsky chlubitivý, nezralý, s potřebou stále nových podnětů, vyhledáváním akce. Emocionalita nezrale chaotická, sám neví, co vlastně ke komu cítí. Sebeobraz nápadně zkreslený.

Sebe vidí jako klidného, přinášejícího naději, násilí, zkázu a smrt ve smyslu odplaty. Práci na sobě neodmítá, ovšem v jiném směru, než je obvyklé. Vázán na matku, na partu.

Intelekt maximálně průměr. Je možné, že chování má základ v LMD.

Ladění v normě, povídavý. Fascinovaný silou, lidmi, kteří si dokáží (dokázali) zjednat respekt. Budoucnosti se obává, ovšem nedá se očekávat, že by v budoucnosti něco na svém chování změnil. Sebeobraz se nezměnil, postoje zůstaly stejné.

Narušený vztah k mateřské osobě, k ženám, snad proto, že ho ženy odmítají (?). S matkou má od doby „akcí“ konflikty, širší příbuzenstvo se od něj distancovalo. Na dětství nemá dobré vzpomínky – zřejmě nepřijat už první skupinou ve škole, outsider.

Teorie: vyrůstal v neúplné rodině, chyběl mu mužský vzor, sám byl tělesně slabý. Představu o tom, jak má muž vypadat, jak se má chovat, má tudíž značně zkreslenou, „machistickou“, je negací obrazu ženy – neprojevat city, využívat sílu, neukazovat slabost. Uvědomuje si, že takový se skutečnosti není – touží po blízké osobě, bojí se. TČ ze spisu ani podle svých slov nezaměřoval (přímo) proti Romům, spíše ho iritují feťáci/dealeři, punkeři – lidé s pozitivním vztahem k drogám, odmítající jasná pravidla chování.

Osobnost: neurotické rysy, sociální nevyzrálost.

Z rozhovoru: Nápadně citlivý na vlastní sebeobraz – chce být viděn jako silný člověk, z něhož má okolí respekt (asi něco jako Rambo), realita opačná - malý, drobný. Chlubí se fyzickou silou, tím, koho všechno zmlátil, s kým si to vyřídil. Povídavý, ochotný, rád předvádí vlastní důležitost, ješitný.

JŠ, 22 let, muž, svobodný

Kriminální anamnéza: rvačka – seděli v hospodě, cikáni jim začali nadávat, tak se s nimi poprali. V tu dobu v sobě měl 8 piv + něco. Cikáni zavolali policii. Pak šli „cikáni“ pryč, Š. a spol. je dojeli na motorkách, po rvačce se vrátili zpět do hospody. Svoji vinu i podíl na TČ popírá, neúčastnil se, vše bylo vyprovokované druhou stranou. K ostatním říká, že dostali menší podmínku.

Rvačky s „cikány“ byly víckrát. Nadával jim a rval se. Jako příčinu uvádí, že ho zmlátili a okradli v 18 letech. Organizovaný není, „chlastparta“ (s kamarády pravidelně 15 piv+tvrdý alkohol, palimpsesty, třes rukou, ranní doušky).

Klient se nespécializuje na rasově motivované trestné činy. Primární jsou problémy s alkoholem, na něž se nabaluje kriminalita. Pohybuje se na sociálním dně v kriminálním prostředí.

Spis nebyl přístupný

Osobní anamnéza:

Matce je 47 let, bez vyučení, dělnice, otci je 53 let, zámečník, pracuje jako dělník. S otcem se nestýká, pohádali se kvůli TČ klienta a jeho pití. Rodiče se rozvedli v roce 1984, ve 3 letech klienta. Sestře je 24 let. Sestru neviděl 4 roky, údajně si s ní píše, na matku 5 let, „neměl čas“.

Škola: Do MŠ chodil, do ZŠ od 7 let, důvod odkladu nezná, je ale přeучený pravák po zlomenině ruky. Do školy se těšil. Důtky za nekázeň měl od 5. třídy. Znamky trojky, občas čtyřky. Škola ho celkově nebavila.

Zájmy: Po škole šel hned ven hrát fotbal s klukama (V dětství závodně fotbal – 8-14 let, skončil kvůli „jiným zájmům“ = hospodě a disku.), matka se vracela ve 3 hodiny, nekontrolovala ho, kde je, v kolik se musí vrátit..

Nastoupil na SOU na 3letý obor instalatér. Rozhodl se sám, šel tam kamarád. Záškoláctví 2x týdně, měl pětku z matematiky, začal pít. Neuvádí žádné kázeňské problémy.

Později nastoupil do ŽBC Hrádek, kde pracoval 10 měsíců (zde pracoval i otec) do ZVS. Bez problémů. ZVS ho bavila, byla bez šikany.

V práci měl problémy „občas“, asi 1x týdně chodil opilý, tou dobou bydlel v domě po otcí. Do práce ale přestal chodit, kradl, nyní je ve VTOS.

Na nejlepší zážitek svého života si nemůže vzpomenout, nejhorším je pro něj převoz na záchytku v 19 letech. Údajně šel jen domů z hospody, policajti ho sebrali a odvezli na záchytku (asi jim nadával)

Po VTOS bude bydlet s komplicem v Plzni, přesto tvrdí, že k TČ se nevrátí.

Přítelkyně se s ním rozešla po 7 měsících, zřejmě kvůli pití. Během propuštění mezi tresty si našel jinou přítelkyni, která neví, kde je, nenapsal jí to, nevzkázal. „Nechce se mi psát“. V současnosti se řeší série krádeží vloupáním, která se odkládá pro opakovanou neúčast pachatelů (asi 10 lidí). Klient se účastnil pravidelně, prakticky na všem.

Testově:

Patrná úvodní tenze, negativismus. Klient je stažený, špatně navazuje kontakt, obává se možných následků vyšetření, zneužití.

Později v rozhovoru patrné uvolnění, odpovídá přiléhavě, krátce, jakoby stydlivě, nerozumí cizím slovům, místy v rozhovoru patrná naivita.

Sebepopis: strach, budoucnost, soucit – má strach, a to i z budoucnosti (označena černě), je hodný soucitu. Sebehodnocení sníženo (neuroticismus), příslušnost ke kriminální subkultuře si uvědomuje.

Zvýšená brachiální i verbální agresivita. Přítomna masivní úzkost. Emocionalita dezorganizovaná, nezralá, rozsah prožívání zúžen, částečně již depravovaná osobnost. Klient není zakotven mezi jinou než kriminální skupinou.

Intelektově podprůměr. Ladění pokleslé, přítomny stálé obavy z vnějšího světa. Racionální kontrola emocí selhává, klient je zvýšeně iritabilní, oplácí. Méně realistická sociální percepce – očekává ústupky vůči vlastní osobě ze strany okolí, sám nic podobného neposkytuje. Pracovní návyky nevytvořeny, chybí pracovní morálka, schopnost oddálení požitků, sebezapření se (nenapít se, vstát do práce...). Líný, schopný utíkat do nemoci, ukazovat bezmoc, nechat o sebe pečovat. Aspirační úroveň nevyšoká, o nic se nesnaží, nechce. Také je možné, že vlastní agresi chápe jako obranu (při abúzu alkoholu je běžná vztahovačnost, zkrleslé vnímání reality).

Zachován pozitivní vztah k matce, nikoli k otci. Patrně se s rodinou nestýká vůbec, ve VT ho přes blízkost bydliště nikdo nenavštívil.

Stejně pozitivní vztah jako k matce má i k alkoholu, což odpovídá výpovědi klienta. Závislost zatím zřejmě nevytvořena, ovšem psychické sociální markery abúzu přítomny – oploštění emocionality, zchudnutí zájmů, problémy v zaměstnání, ztráta dřívějších přátel, ztráta vztahu s partnerkou. Ztratil sociální zázemí. Vedle toho zdravotní – problémy nepřiznává, ovšem palimpsesty (okna) pravidelné, třes rukou, zřejmě i ranní doušky.

Budoucnost: okamžitý návrat k trestné činnosti a alkoholu.

ZZ, 21 let, svobodný

Kriminální anamnéza: §§202/1,261 – spolupachatelství, 196/2 – 4.7.2001 ve 20.30 v Praze 3 se Z. a B. šli z hospody a křičeli „HH, SH“, hajlovali, Z. dal facku japonskému turistovi a rozšlapal mu brýle za 11.400 Kč. V době činu byl ZZ voják, Z. a B. mladiství – 1. žák SOU (nepotrestán), 2. zaměstnanec bezpečnostní agentury – 12 měs. ZZ měl v sobě 10 piv, B. byl silně podnapilý – všichni na tom byli zhruba stejně, potáčeli se. Ještě tam byl jakýsi K.

Příčina TČ – šikana, drogy na útvaru, nevyhovující pracovní podmínky, klient to odnesl, protože měl uniformu.

Předchozí trestná činnost: 16.1.99 v noci §§221/1,2b, 202/1 (spolupachatel – pěsti, kopání, nadávky) – 250 hodin TOPP, nevykonal. Vysvětlení TČ: kamarád měl konflikt, šel mu na pomoc.

5.11.01 §§284/2, 273/1, 282/1 – 6 měs. NEPO. NT 15.8.2002, KT 15.8.2003 (12 měs.)

Osobní anamnéza (rozhovor): vyrůstal s matkou (účetní, SPŠ + nástavba), konflikty finanční. SOU automechanik, přešel na prodavače, nedoučil se. Matka měla občas přítele, ale nikdy ho neupřednostňovala před klientem.

První zážitek: ve 4 letech se díval na lekníny a spadnul do jezírka. Rodiče se rozvedli v 0,5 roce věku klienta, otce nevidá (SPŠ, číšník).

Vychovávala ho babička v Německu, matka jezdila na prázdniny, do 5 let do vychovával i přítel babičky. Poté se klient přestěhoval k matce, babička jezdila na návštěvy, 1 rok chodil do školky, nechťelo se mu tam, pořád se pral, za to dostával od matky výprask. Má staršího nevlastního bratra (otcův syn), nestýkají se, rodina to nedovolila. Otec je alkoholik, našel si jinou ženu. Babička ho rozmazlovala, byl tlustý. Do ZŠ nastoupil v 7 letech, měl odklad pro LMD - hyperaktivitu.

První školní den se porval, „něco to v něm vyvolalo“, každou přestávku se pral.

Od 5. třídy chodil do sportovní školy – lehká atletika, tam nezlobil, známky měl do trojek. V 7. třídě práskli dělbuch trenérce, která mu byla odporná, měl dvojku z chování, musel přejít

do normální třídy. Po půl roce se mohl vrátit, ale nechtěl, cítil to jako potupu. Na ZŠ se hádal, byl problémový, měl trojku z chování, když málem trefili školnici lahví, vzal to na sebe (vlouपालi se do školy na ping pong). Matka o tom věděla, ale nemohla se starat, starala se o babičku, která byla v nemocnici. Klienta za babičkou do nemocnice nepustili. Ze školy chodil domů, nemusel se už učit.

Měsíc byl v Centru mládeže v Modřanech, po měsíci se prospěchově zlepšil. Pít začal v 9. třídě – pivo a panáky, začal kouřit.

SOU automechanik – internát mimo Prahu – v Pardubicích, obor ho bavil, ale měl problémy s chováním, záškoláctvím, intr byl prý v pohodě. Pak ¼ roku automechanik v Praze o prázdninách jako brigádu. 2 roky byl na obchodní akademii na oboru prodavač smíšeného zboží.

ZVS nejprve u hradní stráže, celkově 3,5 měs., 6 měs. VT.

Testově:

Výrazná úzkost, infantilní, nezralý. Emocionalita výbušná, nekorigovaná rozumem, agresivní. (Teorie: agrese možná zpočátku sloužila jako prostředek k upozornění na sebe, jako reakce na ztrátu blízké osoby = místo babičky o něj začala pečovat přísnější matka) Snaha předvést vědomosti (překonat komplex méněcennosti), ovlivnitelnost emocí. Disharmonický vývoj osobnosti. V chování pasivní, očekává, co pro něj udělají druzí. Vysoká aspirační úroveň, ovšem výsledky jeho práce nejsou dobré – nedostávají se mu schopnosti. Méně realistická sociální percepce – čeká ústupky okolí, žádné ze své strany nenabízí. Nepřipouští si budoucí problémy, utíká před nimi (představa odjezdu do jiného státu, ač nemá žádné specifické schopnosti nebo dovednosti).

Neschopen vyšší abstrakce, intelektově podprůměrný.

K otci výrazně negativní vztah (opustil je, našel si jinou), k matce zachována pozitivní vazba. V dětství zažil konfliktní výchovu – babička ho rozmazlovala, matka posléze nutila (až extrémně) k přípravám do školy... Sebehodnocení mírně sníženo, deklaruje ochotu na sobě pracovat, ovšem ve VTOS se do žádného vzdělávacího kroužku nezapojil, spíše bude měnit své okolí než aby sebe přizpůsobil jemu.

Ztrátu vztahu k dívce prezentuje jako problém policistů (sbalili ho, když šel na rande), on sám se neobtěžoval dívce napsat (strach z opuštění, raději ji opustil sám, neztratil tak tvář siláka). Prezentuje vlastní sílu – na nikom mu nezáleží. V budoucnosti si nějakou najde - „venku jich bude“. Tváří se, jako by byli jednotliví lidé zaměnitelní, dívka se dala ulovit apod. Silou opět zakrývá úzkost a obavy z budoucího vývoje, zároveň projev infantilnosti.

K mužům má konkurenční vztah, obává se poměrování s nimi a tím znehodnocení sebe. Testově nápadné upřednostňování alkoholu, který pro něj představuje ideální způsob trávení času, patří k „boji“.

TČ: odpovědnost za vlastní chování nepřijímá, odsouzení svádí na to, že měl uniformu a „byl vidět“.

Budoucnost: bez očekávání změn v životě klienta. Vázán na skupinu, na její hodnocení, jinde nezakotven.

Z rozhovoru patrná tendence udržet tvář – jevit se v lepším světle, dává najevo intelektovou převahu, zběhlost – vysoká aspirační úroveň, dominantní, s potřebou vést, udávat téma hovoru.

4.2. Psychiatrické posudky ze soudních spisů

Pro doplnění byly prozkoumány znalecké posudky ze soudních spisů, obor psychiatrie. K dispozici bylo osm posudků. Z tohoto souboru byly dva skutky spáchány ve dvoučlenné skupině, ostatní pachatelé byli jednotlivci. U většiny pachatelů byly zjištěny předchozí delikty, často ve formě přestupků. Skutky spáchané těmito pachateli (z nichž jedna byla žena) si byly velmi podobné. Pachatelé většinou v opilosti napadli nejprve slovně a pak brachiálně Romy, v jednom případě romské ženy, v jednom případě tuniského prodavače. (Spáchané trestné činy: §§196 (2x), 197 (2x), 198 (4x), 202 (4x) a 206 (1x).)

Průměrný věk pachatelů byl 34 let, vzdělání: 2 středoškoláci s maturitou, ostatní vyučení, 1 základní vzdělání. Pachatelům vesměs chybí rodinné zázemí, většinou jsou svobodní nebo rozvedení. Byly zjištěny různé závislosti: kouření, velmi často alkohol, fetování vesměs popírají, resp. nezjištěno. Psychiatrická anamnéza většinou nezjištěna, 1x krátkodobé bezvědomí, 1x epilepsie a agresivita včetně pobytů v psychiatrické léčebně.

4.3. Závěry

Celá skupina pachatelů trestných činů spojených s interetnickými konflikty jsou lidé značně podprůměrného nadání, pokud se týká orientace ve světě i v sobě. I jejich činy vycházely často z dosti primitivních motivů. Ovšem právě z toho důvodu se dá očekávat vysoká míra determinace ze strany okolí, což umožňuje poznat širší okolnosti vedoucí ke xenofobním (rasistickým) sklonům. Pokusím se shrnout společné rysy týkající se osobnosti a intelektu, rodinného zázemí, ekonomické a sociální situace a postojů, event. ideologie. Celá skupina se člení na 2 díly. Na jedné straně JC a JD, kteří jsou v zásadě běžnými kriminálníky–recidivisty, a na druhé skupina šesti „bílých chlapců“, u kterých je v různé míře patrná inklinace ke skinheads a rasistické a xenofobní ideologii.

Osobnosti jsou více či méně nerozvinuté, simplexní. U všech je znát infantilní způsob posuzování, neschopnost adekvátně zpracovat informace obsažené v různých životních situacích, včetně vlastních trestných činů. Na otázku viny většinou odpovídají zamítavě, event. ji bagatelizují nebo shazují na jiné lidi či okolnosti. V oblasti sebehodnocení narušení, trpí komplexy méněcennosti, kompenzují je sebestředností a upnutím se k ideologii. Tyto komplexy plynou patrně z emoční deprivace v rodinách, a z neschopnosti prosadit se nějakým legitimním způsobem ve společnosti. Intelektuálně jde o osoby podprůměrné, čímž je dána neschopnost náhledu a korekce vlastního jednání (viz posuzování).

Rodinné zázemí klientů je značně různorodé, ale v žádném ze sledovaných případů není „harmonické“. Prvním problémem může být často velice nízké vzdělání rodičů. To sice není potíž automaticky, ale není to ideální pro intelektuální vývoj. Klienti v polovině případů vyrůstali v neúplných rodinách, a vyvinul se u nich problematický vztah k matce nebo otci (případy jak fixace, tak negace). Nelze přesně posoudit, jaký vliv měli rodiče na rozvoj xenofobie svých dětí (jen ve dvou případech rodina deklaruje podporu postojům svých synů). Dá se předpokládat, že účast ve skupinách páchajících trestnou činností je náhrada za rodinu. Ve dvou případech je deklarována spokojenost se ZVS, zde je také možné vysledovat tendenci k podřízení autoritě.

Ekonomická a sociální situace je většinou na hraně nejnižší vrstvy a úplného deklasování. Rodiče vykonávají zejména různé pomocné profese, jen v jednom případě typická střední třída. To vede některé klienty k pokládání TČ za standardní způsob obživy.

Chápání ideologie je povrchní. U JD a JC lze říci, že čin nebyl motivován ideologicky vůbec. U ostatních byl tento moment ve větší či menší míře přítomen, na škále od několika výroků hanících Romy (které, myslím, dobře kopírují obecně rozšířenou úroveň předsudků), až po aktivitu ve hnutí skinheads a v NSB. Přesto ale nelze říci, že by někdy šlo o promyšlené a důsledné zastávání této ideologie. Spíše užívání symbolů, účast na koncertech a pitkách. Vše je spjata se skupinou, ve všech činech je implicitně přítomno očekávání skupinového uznání a ocenění. Z toho plyne otázka, odkud vyplývá zaujetí pro tyto symboly a tyto skupiny.

5. OBRAZ A REFLEXE INTERETNICKÝCH KONFLIKTŮ V MÉDIÍCH

Součástí výzkumu interetnických konfliktů je také analýza jejich mediálního obrazu v českém tisku. Předchozí výzkumy prokázaly, že nejčastějšími oběťmi rasově motivovaného násilí v České republice jsou Romové.¹⁾ Mediální obraz této minoritní skupiny je z různých perspektiv interpretován značně odlišně: „Romové a aktivisté vystupující na obranu jejich práv považují často média za původce negativního a jednostranného obrazu Romů a za jednoho z viníků protiromských postojů majoritní společnosti. Ta naopak vnímá média jako proromská (viz průzkum agentury Focus, Mladá Fronta Dnes 25.11. 2000). Veřejnost pohlíží na média jako na součást pokryteckého spiknutí obránců lidských práv, intelektuálů a zbabělých politiků, které brání „pravdivé“ pojmenovat a vyřešit problémy, jež majoritě soužití s Romy působí.“²⁾ Je zřejmé, že interpretace mediálních sdělení není v žádném případě jednoznačná.

V Etickém kodexu novináře, který přijal syndikát novinářů se říká, že „občan má právo na objektivní obraz skutečnosti“ a novináři mají povinnost podávat informace „včasné, úplné, pravdivé a nezkreslené“.³⁾ Tisk, televize a rozhlas hrají nepochybně důležitou roli ve formování názorů na různé etnické minority a rovněž do značné míry reflektují a odrážejí veřejné mínění. Z obou těchto důvodů je zajímavé sledovat, jakým způsobem média o interetnických konfliktech referují, zda-li a jakým způsobem se odchylují od „objektivního“ nebo spíše vyváženého či nestranného informování. Neboť „...v některých zprávách je slovo a zacházení s ním stejně důležité jako popisovaná událost a někdy dokonce důležitější.“⁴⁾

5.1. Metodologie kvalitativní analýzy tisku

Předmětem výzkumu jsou interetnické konflikty (delikty motivované xenofobií, rasismem a netolerancí vůči nositelům odlišných etnických charakteristik), o kterých bylo referováno v masmédiích a konkrétně v tisku v průběhu roku 2002.

Cílem analýzy mediálního obrazu interetnických konfliktů v českých médiích je především zmapovat českou mediální scénu z hlediska zobrazování interetnických konfliktů (v českém prostředí zpravidla konfliktů mezi skinheady a Romy) a identifikovat některé myšlenkové, argumentační a jazykové stereotypy⁵⁾, které jsou příznačné pro informování o

¹⁾ Štěchová, M. Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti. Praha: IKSP, 2001. s. 47.

²⁾ Karhanová, K., Homoláč, J. Protežují novináři Romy? Mladá Fronta Dnes, 27.01.2001.

³⁾ citace dle Karhanová, K., Kaderka, P. Jazyk, styl a etnicita v masových médiích. In Nečitelní cizinci. Praha: Multikulturální centrum, 2003.

⁴⁾ Homoláč, J. A ta černá kronika. Brno: Doplněk, 2001. s. 7.

⁵⁾ **stereotyp** (def.) = „Stereotyp je verbální výraz přesvědčení, které je zaměřeno na sociální skupiny nebo na jednotlivce jakožto členy těchto skupin, přičemž toto přesvědčení je v daném společenství velmi rozšířeno. Stereotyp má logickou formu soudu, který skupině osob neopodstatněně zjednodušujícím a zobecňujícím způsobem a s emocionálně hodnotící tendencí připisuje nebo upírá určité vlastnosti nebo formy chování. Z lingvistického hlediska lze stereotyp popsat jako větu.“ (Quasthoff, U. *Sociales Vorurteil und Kommunikation - Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps*. Frankfurt am Main: Athenäum, 1973. Citováno dle Nekvapil, J. Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu: základní výklad, cvičení a diskuse dvou scén z podnikové komunikace. In *Češtinář 2000/2001*, č.11, s. 38-52, 72-84.)

interetnických konfliktech a jejich účastnících, stereotypy v interpretaci „důvodů“ útočníků, zasazení do celkového kontextu apod.;⁶⁾

5.1.1. Výběr zkoumaných článků

Pro analýzu obrazu interetnických konfliktů v médiích byly použity články z tisku v roce 2002, které referují o konkrétních interetnických konfliktech v České republice - tedy o konkrétních kauzách. Tyto materiály byly průběžně získávány ze dvou zdrojů: 1. z monitoringu českého tiskového zpravodajství a publicistiky z celoplošných i regionálních titulů (pro Ministerstvo spravedlnosti ČR zpracovává NEWTON Information Technology, s.r.o.) a 2. z výstřižkové služby IKSP.

Výzkumný soubor obsahuje novinové a časopisecké články z roku 2002, které informují o konkrétních interetnických konfliktech v ČR. Analyzovány byly informace z tisku o rasově motivovaných deliktech, které byly buď aktuálně spáchány anebo jsou soudně projednávány, případně se zabývají nově zjištěnými skutečnostmi, novými souvislostmi nebo poznatky o případu. Kritériem pro výběr bylo, že rasistický motiv činu byl buď již prokázán nebo se jeho možnost v médiích vážně diskutuje.

5.1.2. Způsob studia dokumentů

Jak již bylo zmíněno, cílem analýzy tisku je na jedné straně deskripce české mediální scény z hlediska zobrazování interetnických konfliktů, a to především pojmenování některých stereotypů, které jsou příznačné pro informování o interetnických konfliktech, jejich účastnících a okolnostech.

Vybrané materiály jsou zpracovány kvalitativní analýzou dokumentů. Jednotlivé sledované kategorie vznikaly v duchu kvalitativní výzkumné strategie postupně během důkladného čtení článků a v průběhu samotné analýzy. Zajímala nás sociální kategorizace v interkulturním kontaktu, tedy to, jak se mluví o osobách či určitých skupinách⁷⁾ - v našem případě, jak se píše o obětech a pachatelích konkrétních interetnických střetů. Analýze jsou podrobeny i další aspekty médií zobrazovaných interetnických konfliktů - okolnosti střetu, novinářská interpretace „důvodů“ konfliktu, zasazení do celkového kontextu apod.

Burton a Jiráček uvádějí, že „médií sdílené stereotypy jsou zdrojem informací o společnosti, v níž média působí“⁸⁾. Výsledky mediální analýzy pak mohou zajímavým způsobem vypovídat o interetnických vztazích v českém prostředí.

⁶⁾ S odkazem na originální studii Homoláče a Karhanové (2001): „Nesnažili jsme se zjistit, zda jsou média proromská, protiromská či "objektivní"; spíše jsme se snažili identifikovat některé **myšlenkové, argumentační a jazykové stereotypy, jež jsou pro zobrazování Romů v českých médiích příznačné.**“ V našem případě budeme namísto obrazu Romů v českých médiích sledovat **stereotypy zobrazování interetnických konfliktů.**

⁷⁾ Nekvapil, J. Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu: základní výklad, cvičení a diskuse dvou scén z podnikové komunikace. In Čestínář 2000/2001, č.11, s. 38-52, 72-84.

⁸⁾ Burton, G.; Jiráček, J. Úvod do studia médií. Praha: Barrister+Principal, 2001. s.187. Citováno dle Sedláková, R. Romská problematika v denním tisku (případová studie). In Sirovátka, T. (ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: Masarykova univerzita a Nakladatelství Georgetown, 2002, s. 131-159.

5.2. *Analýza mediální reflexe interetnických konfliktů v průběhu roku 2002*

5.2.1. *Kauzy roku 2002*

V užším výběru bylo analyzováno celkem 397 článků (seznam použitých zkratk a názvů tiskovin se nachází na konci kapitoly). **První a hlavní skupina** čítající 349 článků je rozdělena do šesti podskupin a zahrnuje informace o celkem 65 konkrétních kauzách, v nichž se jako motivace uváděla interetnická nevraživost. Převážná většina (36 případů/254 článků; tj. 55% ze všech kauz, o nichž bylo referováno, a 72% článků první skupiny) se věnuje událostem, kdy rasově motivovaný trestný čin či přestupek spáchala nebo je za něj stíhána osoba české národnosti, náležející k české majoritě a poškozeným je Rom. Z hlediska četnosti případů následuje rasismus české majority/skinů proti jiné národnosti, v množství článků je ovšem četnější kategorie takzvaného rasismu naruby, tedy rasově motivovaných deliktů Romů proti české majoritě. To však bylo způsobeno především závažností a tím i mediální přitažlivostí jednoho ze čtyř případů rasismu naruby spáchaného Romy (viz dále). Nejméně případů i článků se vyskytlo v kategorii kauz rasismu naruby - jiné národnosti proti české majoritě (2 případy/6článků). Ve výběru článků se objevily také zcela zvláštní případy, které neodpovídaly ani jednomu z čistých typů. Šlo například o případ, kdy Vietnamci prodávali nahrávky rasistických písní o Vietnamcích nebo několik lokálních kauz, kdy čeští skinheadi šířili v Sudetech protičeské letáky. Do zvláštní podskupiny byly vyčleněny také série událostí, u nichž byla pozice pachatele a oběti v různých interpretacích zaměnitelná a média o nich také z odlišných perspektiv informovala (ty jsou analyzovány v samostatné kapitole). Do druhé skupiny byly zařazeny články, které se obecně věnují rasismu, nacismu či pravicově extremistickým hnutím a konkrétní kauzy jsou zde přítomny pouze jako zmínka či výčet případů.

Tabulka: Rozdělení analyzovaných článků dle charakteru

	případů		článků	
rasismus české majority/skinů proti Romům	36	55%	254	72%
rasismus Romů proti české majoritě	4	6%	36	10%
rasismus české majority/skinů proti jiné národnosti/menšině	12	19%	35	10%
rasismus jiné národnosti proti české majoritě	2	3%	6	2%
série událostí	4	6%	9	3%
zvláštní případy	7	11%	9	3%
Celkem 1. skupina:	65		349	
nacismus, rasismus obecně			21	
skini, pravicově extremistická hnutí			27	
Celkem 2. skupina:			48	
CELKEM VŠECH ČLÁNKŮ = 397				

Nejvíce článků bylo věnováno jednomu z případů rasismu proti Romům - celkem 88 zpráv se v roce 2002 zabývalo případem rasově motivované vraždy svitavského Roma Oty Absolona, z níž byl obviněn, souzen a posléze také odsouzen Vlastimil Pechanec:

Na třináct let do vězení včera již podruhé poslal Královéhradecký krajský soud dvaadvacetiletého příznivce hnutí skinheads Vlastimila Pechance. Soud si stojí za svým březnovým tvrzením, že Pechanec vloni zabil svitavského Roma Otu Absolona. Na soud do Hradce Králové se případ vrátil od pražského Vrchního soudu, který Pechancův třináctiletý trest zrušil a požadoval doplnění dokazování. Tři noví svědci, kteří vypovídali u opakovaného líčení ve středu i včera, nevnesli do dokazování podle soudu žádné změny. Pechanec se proti včerejšímu rozhodnutí odvolal. Případ opět skončí u Vrchního soudu. Vražda se stala loni v červenci na svitavské diskotéce. Pechanec podle obžaloby Romovi rasisticky nadával a pak ho bodl do břicha. Absolon zemřel v nemocnici. Advokát Stanislav Fišer je stále přesvědčen o Pechancově nevině. Podle něj soud neměl proti němu k dispozici dostatek spolehlivých důkazů. O verdiktu soudu pochybuje i občanský aktivista Jakub Polák. Ten je přesvědčen, že v baru tehdy vraždil jiný skinhead, kterého policie nikdy nedopadla. (HN 18.10.)

Shodně 23 článků informovalo o dvou případech rasově motivovaného násilí - jednak o žhářských útocích na romskou rodinu v Krnově na Bruntálsku:

Ostrava - Po letech vyšetřování a průtahů vynesl ostravský soud tresty nad pětici mladíků, kteří se v roce 1996 pokusili upálit dvě romské rodiny v Krnově. Všichni obžalovaní až na jednoho vyvázli s podmínkami. "Vedla je zášť proti lidem, kteří nic neudělali," řekla na adresu viníků soudkyně Renáta Sobalová. "Útočili z rasové nenávisti vůči Romům a ohrozili při tom i životy ostatních obyvatel

zapáleného domu. Mezi nimi byla i řada dětí." Podle soudkyně Sobalové nejsou o vině obžalovaných žádné pochyby: usvědčili se navzájem ve svých výpovědích. Za násilí proti skupině obyvatel a za obecné ohrožení jim tudíž hrozil až osmiletý pobyt za mřížemi. Nečekaně mírné tresty soudkyně vysvětlila předešlým bezúhonným životem většiny útočníků a jejich mládím - dva z nich byli v době útoku ještě mladiství. Pouze nejstarší ze skupiny, čtyřikrát trestaný Libor Kubela odešel od soudu s tříletým nepodmíněným trestem. Žhářské útoky se odehrály ve dvou sériích v rozmezí dvanácti dnů v únoru 1996. Útočníci vždy hodili dvě láhve s hořlavinou do bytů obývaných romskými rodinami. První požár se podařilo zlikvidovat přivolané jednotce hasičů, druhý útok byl zpozorován včas a oheň uhasili sami obyvatelé. "Hořela záclona, koberec, lednička. Uhasili jsme to. Druhou láhev hodil syn zpátky rozbitým oknem ven dřívě, než bouchla," popsal před soudem noční drama nájemník jednoho z bytů Milan Kováč. Shodou okolností se jeho rodina stala cílem žhářského útoku i o dva roky později, kdy po nájedu jiné skupinky násilníků zůstala v bytě ležet těžce popálená starší žena. (MfD 7.2.) Vrchní soud v Olomouci v říjnu potvrdil rozsudek ostravského soudu. (LN 3.10.)

A také o útoku skupiny rasistů na tři mladíky v Ostravě-Zábřehu, kdy jednoho z napadených Romů pobodali nožem a dalšího zranili plynovou pistolí:

Ostrava - pokračuje soud „...se čtveřicí údajných přívrženců hnutí skinheads, kteří loni 30. července v noci údajně napadli v Ostravě- Zábřehu trojici Romů. (...) Senát se začal zabývat tímto velmi sledovaným případem už letos v létě. Obžaloba viní čtveřici mladíků ve věku od sedmnácti do jedenadvaceti let z toho, že jednoho z napadených Romů pobodali nožem a dalšího postřelili v obličej. Pachatelé si měli trojici Romů podle něj vyhlédnout v noci při cestě tramvají noční Ostravou poté, co navštívili noční klub. Na tramvajové zastávce v Ostravě- Zábřehu pak údajně vystoupili a skupinku Romů pěšky sledovali. Při následné potyčce v podchodu mladíci dva Romy vážně zranili." Jednoho z nich povalili na zem, kopali do něj a šlapali mu do obličeje. Dvakrát ho střelili z plynové pistole do čela," uvedl státní zástupce v obžalobě. Dalšímu Romovi měli podle něj zasadit nožem čtyři bodné rány, přičemž dvě z nich byly téměř smrtelné. Nejlépe dopadl třetí Rom, kterému se podařilo z místa rvačky utéct. (...) (Pachatelé) odmítli rasový podtext útoku, ze kterého je státní zástupce viní. Jednoho z mladíků ale může z nepravdy usvědčit fakt, že policisté u něj doma našli předměty s texty s rasovou tematikou. Nyní záleží na soudu, zda bude jejich počínání kvalifikovat jako trestný čin vraždy, ublížení na zdraví, a propagaci fašismu a výtržnictví. (MsD 13.11.)

Mezi další čteně projednávané kauzy patřil také případ surového zbití Roma Karla Billého, za které bylo souzeno pět karlovarských policistů (18 článků):

Cheb - Pět karlovarských policistů sedělo včera na lavici obžalovaných v jednací síni chebského soudu. Jejich případ vyvolal před časem velký rozruch, především však obavy Romů žijících v Karlových Varech. Muži postavení nyní mimo službu jsou totiž obviněni ze zneužití pravomoci veřejného činitele a vydírání. V květnu minulého roku měl policejní inspektor Pavel David zadržet v karlovarské čtvrti Doubí recidivistu Karla Billého a se slovy "užijte si to" jej předat svým kolegům Eduardu Kallovi, Tomáši Mrňákovi, Pavlu Holoubkovi. Ti pak měli do vozu přibrat ještě policistu Petra Nachtigala, který ten den neměl vůbec službu, a v lese u Karlových Varů Billého surově zbili, ponižovali ho a uráželi pro jeho romský původ. (MfD 22.11.)

Mediální pozornost vzbudila také tzv. kauza Modrá hvězda, kdy před soudem stanulo devatenáct mladíků obžalovaných z rasového útoku na Romy v českobudějovické restauraci Modrá hvězda v listopadu 1999 (17 článků).

Skupina osmnácti skinheadů, kteří v listopadu 1999 napadli Romy v českobudějovickém hotelu Modrá hvězda, odešla v pátek od soudu s podmíněnými tresty. Většinu obžalovaných přiřkl okresní soud 12 či 18 měsíců odnětí svobody s podmíněným odkladem na dva až čtyři roky. Čtyři mladistvé skiny odsoudil samosoudce na půl roku s jednoletým odkladem. Dvojici mladíků, kteří po útoku napadli v jiném baru další dva lidi, navíc soud uložil uhradit náklady zdravotním pojišťovnám napadených. Příslušníci holých lebek napadli před třemi roky v restauraci hotelu Modrá hvězda účastníky romské zábavy a zranili je. Útočníci rovněž poškodili vybavení restaurace. Soudce Jan Šticha odkázal

poškozené Romy s žádostí o náhradu škody ve výši asi 300 tisíc korun na občanskoprávní řízení. Podle něj totiž nebyla nikomu z obžalovaných prokázána osobní vina na poškozování věcí. Upozornil však, že nebezpečnost rasově motivovaného činu vyplývá z toho, co skiní proti Romům chystali a jaké hodnoty je spojují. Většina obžalovaných a jejich právních zástupců se proti rozhodnutí soudu odvolala nebo si ponechala lhůtu na rozmyšlení. Lhůtu se rozhodl využít také státní zástupce, který původně navrhol pro většinu skinů nepodmíněné tresty. (...) Krajský soud v Českých Budějovicích může buď potvrdit rozhodnutí okresního soudu, nebo rozhodnout sám, anebo, jak to udělal již jednou, vrátit projednávání zpět okresnímu soudu. (HN 17.6.)

V souboru článků, pojednávajících o rasismu Romů proti české majoritě byl nejfrekventovaněji projednáván případ bratrů Polákových (22 článků). Ti byli obžalováni ze čtyřnásobného pokusu rasově motivované vraždy.

Vše začalo 21. prosince roku 2000 v Brně ve Videňské ulici v restauraci Za mostem. Výčepní vyhodil romské mladíky, kteří obtěžovali hosty. Ján Polák, jeden z odsouzených bratrů, pak rozbil skleněnou výplň dveří restaurace, výčepní se šel podívat, co se stalo, a začala rvačka. Její průběh je interpretován různě, nicméně podle rozsudku Krajského soudu v Brně z letošního března byli jednoznačnými viníky Romové. Ján a Ludovít Polákové. K rvačce před restaurací, do které se zapojili i tři další hosté, přiběhl Ludovít Polák s nožem. Výsledkem rvačky bylo pobodání trojice hostů a výčepního. Když od konfliktu chtěli utéct zpět do restaurace, Romové je pronásledovali. Padaly rasistické výroky typu "Svině bílé, všechny vás pozabijíme". Dva zranění měli probodnuté tváře, jeden byl bodnut do zad zezadu, dalšímu pronikl nůž do plíce. "Pouze shodou náhod nebylo žádné zranění smrtelné," konstatoval včera předseda senátu Vladimír Štefan. Ludovít Polák bodal nožem zvaným motýlek, podle soudců jednoznačně útočnou zbraní. Rvačku ukončil až příjezd policie. (LN 4.9.) U krajského soudu v Brně byli bratři Polákové odsouzeni ke čtrnáctiletému a dvanáctiletému trestu odnětí svobody za rasově motivovaný pokus vraždy, Vrchní soud v Olomouci jim ovšem tresty snížil na 13,5 a 10,5 roku a zároveň zamítl rasový motiv jejich činu.

Dalším čteně projednávaným případem bylo obvinění a posléze také odsouzení pěti Romů z hanobení národa, rasy a přesvědčení a výtržnictví. Patnáctiletí romští chlapci musejí odpracovat více než sto hodin obecně prospěšných prací za to, že na jesenickém náměstí z rasových důvodů fyzicky napadli dvacetiletého muže.

Co se týče rasismu namířeného proti jiným menšinám než Romům, nejvíce médií sledovaný byl případ, kdy mladí neonacisté zdemolovali židovský hřbitov v Praze-Uhříněvsi (13 článků).

K trestu obecně prospěšných prací odsoudil ve čtvrtek Obvodní soud pro Prahu 10 dva šestnáctileté mladíky, kteří se loni v září podíleli na zdemolování židovského hřbitova v Praze-Uhříněvsi. Jednomu z nich udělil 400 hodin, druhému 300, když je uznal vinnými z trestných činů s rasovým podtextem. Stíhání zbylých pěti chlapců ze sedmičlenné party, která své konání natáčela na video, policie odložila kvůli jejich nízkému věku. Bylo jim od 14 do 15 let. Podle rozsudku oba mladíci, Stanislav K. a Tomáš R., podporovali a propagovali hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka a také spáchali trestný čin výtržnictví. (...) Náhrobky povalovali a kopali do nich a přitom vykřikovali nacistická hesla a popěvovali písně se shodným tématem, např. "Židi netlačte se, plynu máme dost." Celkem přitom zničili 58 pomníků v hodnotě téměř dvouset tisíc. (P 31.5.)

Další medializované kauzy byly například tyto - napadení dvou černošských mladíků z Konga v litoměřickém klubu:

Litoměřice - Za výtržnictví a násilí proti skupině obyvatel pro jejich národnost a rasu stíhá policie dva ze zhruba šestice skinheadů, kteří na začátku dubna v litoměřické herně Družba surově zbili trojici černochoů. (...) Nejprve je bili kulečnickovým tágem, poté jednoho pořezali na ruce a druhého podle

toho, co řekl LN, vyhodili z okna. Třiadvacetiletý muž z Konga strávil týden v nemocnici a ještě zhruba dva měsíce bude v pracovní neschopnosti. Jeho dva kolegové byli poraněni lehce a měli "pouze" čtrnáctidenní neschopenku. "Vzhledem k okolnostem případu a dosavadnímu vyšetřování zatím vše nasvědčuje tomu, že útočníci trojici napadli z rasových důvodů. Proto nebyli obviněni jen z výtržnictví," konstatoval Hamr. (LN 26.4.);

rasistické chování českých fotbalových fanoušků vůči černošským fotbalistům:

.. Co to je za lidi, kteří takto dávají najevo svoji nenávisť k hráčům jiné barvy pleti? Oni sami se nerozpakují nazvat se rasisty. Upřímně se k tomu hlásí a s velkým gustem vyprávějí, kde všude a na koho řvali rasistické nadávky, kolikrát hajlovali a kdo a jak jim ušil vlajky s nacistickými znaky. Tvrdé jádro fanoušků zdejších předních klubů už dávno netvoří mladíci s dlouhými vlasy a v džínsových bundách, které známe z legendárního filmu Proč? Ti dnešní se také velmi rádi perou a jsou mimořádně agresivní. A navíc, většinou se hlásí k hnutí skinheads. (...) Až dva roky vězení hrozí za trestný čin podněcování k národnostní a rasové nesnášenlivosti onomu mladíkovi, který v Ostravě pár minut po vystoupení z vlaku provolával rasistická hesla... (MMfD 2.5.);

napadení dvou Alžíránů a jednoho Tchajvance opilými skiny:

Praha - Za rasové útoky odsoudil včera do vězení Obvodní soud pro Prahu 1 ke třem a třem a půl roku vězení dva mladé muže, kteří se v minulosti hlásili k hnutí skinheads. O tom svědčí i to, že policisté u jednoho z nich, Jana Mikulce, zabavili katalog kompaktních disků s 245 tituly extremistických hudebních kapel. Právníci obou obviněných se však proti rozsudku okamžitě odvolali, takže tuto kauzu musí definitivně rozhodnout městský soud. Třiadvacetiletý Mikulec a šestadvacetiletý Pavel Hutník si vzali v minulém roce v květnu v Celetné ulici na mušku vysokoškolského studenta z Tchaj-wanu, kterého srazili k zemi a kopali do něj. (...) Hutník chvíli předtím zbil v Kaprově ulici dva Alžírany a křičel na ně "černá hubo". (...) Oba odsouzení se hájili tím, že byli hodně opilí a na nic si nepamatují. S tím však soudkyně Edita Beranová nesouhlasila. "Vybírali si pouze určité typy lidí. Lidi s jinou než bílou barvou pleti. To jednání bylo promyšlené a člověk ve velmi podnapilém stavu by jej nebyl schopen," zdůvodnila rozsudek. Oba muže proto odsoudila za rasově motivované činy... (MfD 23.4.).

O rasistických pohnutkách deliktů namířených proti české majoritě se v tisku psalo v souvislosti se dvěma případy.

Na křižovatce ulic Hněvkovská a Kaštanová v Brně, tedy nedaleko obchodního domu Makro, vystoupil Číňan ze svého BMW a zatímco na semaforu svítila červená, napadal bratislavského biskupa Jana Hradila. "Spěchal a v koloně aut se mu nedařilo předjet vozy před ním, tedy ani můj. Když jsem zastavil kvůli červené, vystoupil z auta a začal mi nadávat. Kromě toho, že mě vulgárně označil za dámské pohlaví, na mě křičel, že jsem bílá fašistická svině. A to už byl vrchol," popsal před začátkem včerejšího soudního líčení Wu Guang Zeovo jednání bratislavský biskup Církve československé husitské Jan Hradil. Státní zástupce včera navrhoval posuzovat Číňanovo jednání jako trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení. Wu Guang Ze ale odmítl, že by nadávkou častoval všechny lidi s bílou pletí. "Pouze jsem řekl, že je jeden konkrétní člověk fašista. Myslel jsem tím, že nemá rád cizince. Jel totiž hodně podivně. Když jsem ho chtěl předjet, tak zrychlil. Když jsem zpomalil, zachoval se stejně. Navíc se na mě po celou dobu provokativně díval. Když jsem přišel k jeho autu, skřípl mi hlavu okénkem," hájil své chování Číňan, jenž žije v Česku deset let a podniká v pohostinství. Celý konflikt mezi motoristy vyvrcholil tak, že Číňan biskupa Církve československé husitské kromě nadávek také uhodil. (MfD 22.1.) Soud nakonec rozhodl, že se Číňan nedopustil trestného činu hanobení národa, rasy a přesvědčení a jeho jednání překvalifikoval na výtržnictví, celý případ podmíněně zastavil a stanovil zkušební lhůtu na šest měsíců.

Tisk také informoval o případu „německého hulváta s rasistickými názory“ (B 30.10.):

Plzeň - Trestní stíhání pro trestný čin násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci, podporu a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů má na krku 51letý cizinec. Ten svými rasistickými projevy a nekultivovaným chováním pobuřoval své okolí na jedné z plzeňských ubytoven. Podle informací Romany Svobodové z městského policejního ředitelství tituloval Čechy nevybíravými výrazy a vyhrožoval jim hromadnou likvidací. (P 30.10.)

5.3. Charakteristiky mediálního obrazu interetnických konfliktů

5.3.1. Jak události nazývat pravým jménem?

Způsob, jakým se o interetnických konfliktech v tisku mluví, vytváří mediální obraz, který vypovídá o postojích a pohledu dané společnosti na tuto problematiku. Důležitou informaci pak nesou i samotné výrazy, jimiž jsou konkrétní události nazývány a kterými jsou v mediálním prostoru interetnické konflikty označovány. O této charakteristice zobrazování interetnických konfliktů médií se zmiňují ve své studii i Homoláč a Karhanová. Stereotyp můžeme objevit ve způsobu, jak je prezentován vztah příslušníků hnutí skinheads a Romů: „Často se v případech jednostranných útoků skinů na Romy užívá slov „půtky“, „potyčka“, „incident“, tedy výrazů předpokládajících jistou symetrii mezi oběma aktéry. Romové a skinheadi zkrátka patří k sobě, pro obě skupiny je typická nenávist ke skupině druhé, přirozeností druhých je bít se jich, připravovat odvetu. Poněkud se tak ztrácí, že Romem se člověk rodí, zatímco skinheadem se stává.“⁹⁾

Podobně i v našem vzorku byl „incident“ nejčastějším výrazem opisujícím interetnický konflikt (např. B 24.10.; OD 6.8.). Může se mluvit o „vážném incidentu mezi skiny a několika Romy“ (MfD 29.1.) nebo o „incidentu s rasovým podtextem“ (HalN 3.4.). Tento výraz je použit například i ve článku, jenž se věnuje soudnímu projednávání vraždy Roma Oty Absolona, která byla pravděpodobně rasově motivovaná: „Incident měl skončit potyčkou, při které Pechanec bodl Roma dvakrát do břicha.“ (LN 5.10.). Symetrický vztah mezi útočníky a napadenými naznačují také výrazy jako „potyčka“ (MsD 5.10.; MfD 7.8.; B 24.10.); „vzájemná potyčka“ (B 24.10.), „bitka“ (MsD 5.10.) nebo „rvačka“ (B 24.10.); případně také „střet skinheadů s Romy“ (MF 19.3.).

Totožná událost může být v tisku pojmenována různým způsobem a nepochybně vnímáme významový rozdíl mezi titulkem „Bitka na Romské zábavě ...“ (PlzD 15.6.) a „Útok na Romy ...“ (P 15.6.). Označení napadání Romů jako „občasné sváry“ (ParN 1.8.) je také poněkud zavádějící, předpokládá určitou nahodilost a náhodnost, což se neslučuje s realitou opakujících se interetnických konfliktů. Bulvárně laděný titulek „Za rasové bodání celkem 26 let vězení“ (B 9.3.) už potom hraničí se zlehčováním rasově motivovaného násilí. Bagatelizace útoků na Romy typu - „mladíci jen (...) strašili Romy“ a „Nebyl to žádný pogrom na Romy, jenom jim naháněli strach, miní sousedé napadených.“ (B 13.11.) - jsou ovšem zejména pro bulvární tisk běžné.

5.3.2. Zlehčování rasově motivovaných trestných činů

Většina novinových a časopiseckých článků z našeho výběrového souboru se věnovala interetnickým konfliktům, které se aktuálně staly nebo jsou v dané době soudně

9) Karhanová, K., Homoláč, J. „Protežují novináři Romy?“. Mladá fronta Dnes, 27.01.2001.

projednávány. Jsou tedy součástí zpravodajství, které by ze své podstaty mělo být objektivní, neutrální, bez autorského hodnocení či komentáře. Mnohdy ovšem přebírají charakteristiky pokleslejší formy tzv. černé kroniky. Černá kronika jako novinový žánr se zabývá stručnými zprávami o kriminálních deliktech, dopravních nehodách a jiných neštěstích. Rubriky zpravidla vycházejí ze zpravodajského servisu ČTK a někdy také z policejního bulletinu. Tyto zdroje buď přejímají beze změny a nebo do jejich podoby zasahují. Přitom autoři černé kroniky používají specifické výrazové prostředky - většinou nejsou objektivní ani neutrální, používají expresivní výrazy, komentáře, hodnocení, ironii, objevují se zde spekulace o motivu, tedy vlastně domýšlení či dotváření příběhu.¹⁰⁾

Zmíněných znaků černé kroniky jako žánru by se ovšem mělo „objektivní“ zpravodajství zcela jistě vyvarovat. Přesto se tento typ žurnalistické práce nevyskytuje pouze v titulech, které jsou označovány jako bulvární (např. Blesk), ale také v takzvaně seriozním tisku. Týká se to například poměrně nevhodného používání laciných a emotivně zabarvených slov nebo slovních spojení - kriminální delikty se tak jazykem černé kroniky stávají většinou v *osudnou noc* (MfD 13.11.), v *osudnou chvíli*, *osudného večera* (LN 23.4.) apod. Dalším znakem žánru černé kroniky, který proniká do zpravodajských rubrik, je autorův komentář události: „*Třem mladíkům s násilnickými sklony (...) už není do zpěvu.*“ (B 12.8.). Dále také expresivní pojmenování oběti či pachatele: „*Zakročila až policejní hlídka, která od sebe „kohouty“ odtrhla.*“ (B 12.8.) nebo také „*Jeden snědý chlapík (...) inkasoval několik bodných ran.*“ (B 29.7.). Používání podobných výrazových prostředků ovšem může vyznívat jako zlehčování a bagatelizování popisovaných událostí a tím banalizování zla, kterým bezpochyby interetnické konflikty jsou.

5.3.3. Pachatelé: spekulace o rasové motivaci a příslušnosti k hnutí skinheads

Jak již bylo zmíněno, nejčastějšími oběťmi rasově motivovaných trestných činů v České republice jsou Romové.¹¹⁾ Útoky na ně jsou často podávány jako téměř výhradní záležitost skinheads, příslušnost pachatelů k tomuto hnutí je postačujícím vysvětlením případu, není-li prokázána, spekuluje se o ní; přitom se zdůrazňuje nízký věk pachatelů. Odpovědnost za rasově motivované násilí se tak snímá z většinové společnosti a přesouvá se na extremistickou skupinu, od majority oddělenou.¹²⁾ V pozadí spekulací o příslušnosti pachatele k hnutí skinheads a o rasové motivaci trestného činu je zřejmě skrytý předpoklad, že „neorganizovaných“ příslušníků majority se rasismus snad ani netýká.

Podotkla, že se nejedná o aktivní členy hnutí skinheads nebo jiné ultrapravicové organizace. „Nikdo z nich také zřejmě dosud nebyl trestán za rasistický delikt,“ uvedla Cieslarová. Oběti popsaly, že útočníci nebyli oblečeni jako skinheadi, ale spíše jako sportovci. Někteří měli teplákové soupravy. (MfD 16.10.)

V některých případech je pachatel nekompromisně onálepkován:

OSTRAVA - Rasová válka, kterou chtěl v ulicích Ostravy rozpoutat »náček« Tomáš V. (18) se svými soukmenovci, má dnes další dějství u krajského soudu. Bojovat se ale nebude okovanými botami, kudlami či plynovkami, nýbrž paragrafy a v případě neúspěchu čeká na skiny kriminál. (B 29.7.)

¹⁰⁾ viz Homoláč, J. A ta černá kronika. Brno: Doplněk., 2001. s.20, 56

¹¹⁾ Štěchová, M. „Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti.“ Praha: IKSP, 2001. s. 47.

¹²⁾ Karhanová, K., Homoláč, J. „Protežují novináři Romy?“ Mladá Fronta Dnes, 27.01.2001.

A jindy je příslušnost pachatele rasově motivovaného násilí k neonacistickým organizacím zpochybňována či alespoň diskutována. Například i v kauze Vlastimila Pechance důvodně podezřelého z vraždy Roma Oty Absolona. Na počátku byl Pechanec bez pochybností označován za příslušníka extremistické organizace: „*Skinhead bude souzen za vraždu svitavského Roma*“ (P 11.1.); „*Skin Pechanec obžalován z vraždy Roma*“ (HraN 11.1.); a motivace činu byla vnímána jednoznačně: „*státní zástupkyně Renáta Vesecká (..) se domnívá, že rasový motiv vraždy je v tomto případě jednoznačný*“ (P 11.1.). Strategií extremistů je ovšem svoji angažovanost v neonacistických organizacích zapírat. To vyplývá také z jejich interních materiálů, které obsahují rady, jak se skinheadi mají chovat před soudem nebo při výslechu a také konkrétní návody pro jejich výcvik, taktiku útoků, nebo dokonce výrobu zbraní. „*Věřím, že pokud jste dost chytrí, nemohou vás zavřít, neboť nebudou mít žádné důkazy. Při výslechu popírejte příslušnost k jakékoli organizaci nebo sympatie se skinheads,*“ *radí autoři zinů, nejbrutálnějších rasisticky zaměřených materiálů u nás, které jsou určeny pravicovým extremistům.*“ (MfD 26.2.) Tuto taktiku potvrzuje i náměstek ředitele Služby kriminální policie a vyšetřování pro Českou republiku Jan Chmelík, který říká: „*... v současné době už není neobvyklé, když se skinheadi při výslechu na policii nebo u soudu od extrémní pravice distancují, přestože se jinak prokazatelně hlásí k neonacismu*“ (MF 26.2.). Obtížná prokazatelnost spojitosti s pravicovými extremisty pak nutí korektní novináře k označení Pechance „*bývalý skinhead*“ (MfD 26.2.), i když na něj skini skládají oslavné básně opěvující jej jako hrdinu a jeho napojení na neonacistické organizace je evidentní:

„Pechanec byl v minulosti aktivním členem hnutí skinheads a od roku 1996, kdy ve Svitavách zorganizoval extremistický pochod, byl již pětkrát obžalován z násilí, často motivovaného rasismem. Například v červnu 1996 zbil několik mladých lidí a o rok později bodl nožem osmnáctiletého Roma. Tehdy se ještě před soudem hlásil k neonacistické ideologii. „Chtěl bych, aby naše republika byla bez Cikánů a černochoů,“ řekl tehdy před soudem. Letos však u krajského soudu již uvedl, že s myšlenkami pravicových extremistů se rozešel v roce 1996, přičemž existují důkazy o jeho loňské účasti na demonstraci pravicových extremistů v Praze. „Zatímco při prvním soudu v roce 1996 se ještě hrdě hlásil ke skinheadskému hnutí, nyní na základě rozpracované taktiky svoji příslušnost k extremismu popírá.“ (MfD 26.2.)

Při informování o interetnických konfliktech, pokud podezřelá či souzená osoba ještě nebyla pravomocně odsouzena, by novináři měli důsledně dodržovat presumpci nevinny, která patří mezi základní zásady trestního řízení: „*Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.*“ (§2, odst.2 trestního řádu)¹³⁾. V převážné většině to novináři dodržují a při popisu kauzy používají obraty jako *je obviněn z ...; je souzen za ...; „čelí obvinění z trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka a skupiny osob“* (RVn 15.1.) apod. K označení obviněného či obžalovaného nebo líčení události užívají slov *údajný; údajně; prý* (MsD 25.10.): například *údajný vrah* (MF 22.2.; P 7.3.); „*Nadávký podle Gunga Ze Wu pokračovaly a farář údajně vykřikoval barevný zastřelit a podobně.*“ (P 18.1.); „*Muž údajně v pondělí večer bezdůvodně napadl v restauraci v Nové Pace 45letého občana romské národnosti z Nové Paky a přitom mu nadával rasově motivovanými výroky.*“ (HraN 18.1.); „*Pechanec, který prý zabil Roma, je opět před soudem*“ (B 7.3.); „*Incident měl skončit potyčkou, při které Pechanec bodl Roma dvakrát do břicha.*“ (LN 5.10.). Další možností je přímý odkaz na obžalobu: „*Sobek podle obžaloby zkopal se skupinou skinů po návratu vítězných hokejistů z mistrovství světa roku 1999 třicetiletého muže.*“ (MfD 16.3.).

¹³⁾ dle Šámal, P.; Král, V.; Baxa, J.; Púry, F. Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2002. s.7.

5.3.4. Pachatelé nebo oběti? : „Reaktivní rasismus“

V analýze tisku se objevila zajímavá charakteristika rasově motivovaných trestných činů. V lokálním měřítku může jít o řadu navazujících útoků a odvet, u kterých je zpětně těžké určit, kdo byl počátečním iniciátorem, kdo je pachatel, kdo je oběť, stejně jako někdy zůstává otazník u rasového motivu činů. Typ akcí a protiakcí s rasovým podtextem je možné nazvat reaktivním rasismem. Může vypadat například takto:

Prerov - „... šestadvacitiletý a o čtyři roky mladší Rom přišli do baru kolem třetí hodiny ráno. Dostali jedno pivo, ale další objednávku již obsluha odmítla. Dva muži pak Romy zbili a jednoho z nich vyvezli za město. (...) Když se to dozvěděli ostatní prerovští Romové z blízké kolonie, začali se bouřit. „Museli jsme něco udělat. Přece není možné, aby odváželi naše lidi,,“ řekl jeden z nich. Rozlícený dav se shromáždil před barem, vyhrožoval, že podnik zapálí a personál zabije.“ (MfD 7.8.)

Podobná série konfliktů se odehrála také v Českém Těšíně:

Český Těšín - Policie stíhá dvanáct mužů z Karviné a Českého Těšína za rasistický útok proti romským účastníkům diskotéky v baru Alexandria v Českém Těšíně. Muži vtrhli letos v srpnu před půlnocí dovnitř a s vulgárními nadávkami proti romskému etniku se vrhli na hosty. Jedna z obětí utrpěla vážné zranění nohy od bití baseballovou pálkou, kterou byli útočníci vyzbrojeni. Několik dalších hostů bylo lehce zraněno. (...) Karvinská policejní mluvčí Petra Cieslarová dodala, že rasistický podtext útoku spatřuje policejní rada především v tom, že útočníci při bití Romům vulgárně nadávali pro jejich rasu. (...) Případ sleduje konzultant Evropského centra pro práva Romů Markus Pape. „Musel to být tvrdý organizovaný útok. Útočníci přijeli v několika autech. Šlo o odvetu Romům,“ uvedl Markus Pape, který se setkal s oběťmi a zajímá se o výsledky vyšetřování. Bitce v Alexandrii předcházela konflikt v nedalekém baru Bagsy, do kterého se pokoušeli dostat čtyři mladíci, z toho tři Romové. Pořadatelé je údajně nechťeli kvůli barvě kůže pustit dovnitř. „U vchodu se strhla potyčka. Jeden z vyhazovačů byl zraněn. Poté někdo zorganizoval odvetný útok na hosty podniku Alexandria, který je známý tím, že tam chodí Romové. Nešlo o pomstu konkrétním účastníkům konfliktu. Útočníci bili hosty hlava nehlava,“ je přesvědčen Pape. ... (MF 16.10.)

Následující zpráva popisující totožné události ukazuje, že konflikt vnímaný z jiné perspektivy zcela zamění pozici pachatelů a obětí. Zatímco v předešlém textu Mladé fronty Dnes je konflikt popsán jako napadení Romů, v textu následujícím, který vyšel v titulu Region - Karvinsko, je vyslovena přímá souvislost mezi problémovostí Romů a odvetným tažením na ně:

Napadení Romové prý nebyli bez viny - Český Těšín - Jedno těžké a tři lehká zranění utrpěli v pátek v noci Romové, které před českotěšínskou diskotékou Alexandria napadla skupina asi dvaceti mužů. Policie již identifikovala asi polovinu útočnicků a vše řeší jako trestný čin s rasovým podtextem. Po městě se ovšem šíří hlasy, že vše je zcela jinak, a pokud má jít o rasismus, tak spíše z druhé strany. Podle vyjádření zdrojů z Českého Těšína, které si ovšem nepřejí být jmenovány, má totiž jít o skupinu lidí, se kterými už měli mít problémy majitelé nejednoho tamního podniku. Ty se mají týkat neochoty při placení, či dokonce napadení personálu. Také celé páteční rvačce před Alexandrii měl podle policejní tiskové mluvčí Petry Cieslarové předcházet spor napadených Romů s pořadatelem nedalekého nočního baru Bagsy. Podle lidí z baru měli ovšem také tento incident vyvolat sami později napadení. "Jde o značně problémové lidi, kdy při každé jejich návštěvě došlo k napadení buď samotného personálu, nebo jiných hostů. Rozhodli jsme se pro to, že je do podniku pouštět nebudeme," tvrdí jeden z lidí z Bagsy, který si ovšem nepřeje být jmenován. Daného dne měli výše jmenovaní muži Bagsy navštívit opět. Když jim jeden z členů ochranky sdělil, že dovnitř vpuštění nebudou, měli vyhazovače napadnout. "Vyhazovači je poté vytlačili ven, jeden musel vyhledat lékařské ošetření. Až později jsme se dozvěděli o rvačce, která se měla odehrát před Alexandrii," říká personál Bagsy. K napadení před Alexandrii, kterou provozuje rodina českotěšínského starosty Jindřicha Sznapyky, došlo

asi dvacet minut před půlnocí. Mezi těmi, kdož se přijeli pobít měli údajně být i někteří muži z Karviné. Také napadení Romové měli údajně v podniku několikrát prohlásit, že o chystané rvačce vědí. "Policie již identifikovala asi polovinu útočníků. Devíti lidem bylo sděleno obvinění z trestného činu násilí proti skupině obyvatelů, hanobení národa, rasy a přesvědčení, výtržnictví a ublížení na zdraví s rasovým motivem. Sedm pachatelů se v současné době nachází v policejní cele s návrhem na vzetí do vazby. Po ostatních útočnicích policie pátrá," sdělila k případu Cieslarová. **"Jistě, nešlo zde o nic dobrého, ale s rasismem to nemělo nic společného. Spíše už možná některým lidem došla trpělivost," nese se ovšem o incidentu městem.** (RK 20.8.)

Charakteristika reaktivního rasismu se zdá být typická zejména pro některé případy takzvaného rasismu naruby. V našem kulturním okruhu se to týká zejména rasismu romského etnika namířeného proti „bílé“ majoritní populaci. Jde kupříkladu o násilný trestný čin spáchaný Romem na příslušníkovi majority, přičemž události předcházely rasistické poznámky a urážky, kterými „gádžo“ Roma napadal. K těmto konfliktům pak většinou dochází v restauracích, hospodách či barech, často pod vlivem alkoholu.

Skuteč - Za pokus trestného činu ublížení na zdraví bude ve dvouapůlleté podmínce zpytovat svědomí šestačtyřicetiletý Rom z Ostrova na Chrudimsku. Podle obžaloby státního zastupitelství měl Ladislav P. z Ostrova loni v prosinci před pohostinstvím Chaloupka ve Smetanově ulici ve Skutči praštit kovovým heverem do hlavy o tři roky staršího místního muže. Měl mu tím způsobit na hlavě osmicentimetrovou tržnou ránu a otřes mozku, což si vyžádalo jeho zhruba 14denní pracovní neschopnost. Potyčce předcházela slovní rozepře. Ladislav P. se před soudem ke všemu přiznal. Řekl, že je mu líto vážného zranění, které svému sokovi přivodil. Na svou obhajobu však uvedl, že byl v uvedeném hostinci napadeným mužem zesměšňován za to, že je Rom. Proto prý k incidentu došlo. Zraněný host si však už nic z inkriminovaného dne nepamatuje. Ladislavu P. byl následně vyměřen trest odnětí svobody v délce trvání 24 měsíců s podmíněným odkladem na dva a půl roku. Proti rozsudku už se nelze odvolat. (NCh 30.4.)

Novinářská práce, ze své podstaty zaměřená na informování o aktuálních kauzách, může mít tendenci ze série navazujících konfliktů „vytáhnout“ jednu epizodu a z ní udělat kauzu hodnou mediální pozornosti. Hrozí však riziko, že samostatně interpretovaná epizoda dlouhého sledu jednotlivých útoků a odvet vyzní bez znalosti lokálního kontextu značně zkresleně.

5.3.5. Oběti: naznačování souvislosti romské kriminality a problémovosti s útoky na ně

Závěrečná věta článku o napadení Romů před českotěšínskou diskotékou Alexandria uvedeného v předešlé kapitole je výmluvná: „**Jistě, nešlo zde o nic dobrého, ale s rasismem to nemělo nic společného. Spíše už možná některým lidem došla trpělivost,**“ nese se ovšem o incidentu městem. (RK 20.8.). Naznačování či přímé vyslovení souvislosti mezi útoky na Romy a jejich problémovostí a delikvencí není v tisku výjimečné. Také studie Jiřího Homoláče a Kamily Karhanové „Protežují novináři Romy?“ upozorňuje na vnitřní, neuvědomovaný rozpor médií v přístupu k romské tematice: „Ta sice deklarují antirasistický postoj a snaží se podávat pozitivní obraz Romů, užívají však přitom stereotypů, kterými předsudky spíše utvrzují. Sdílejí předpoklad svých čtenářů, že rasismus české společnosti nemá příčinu v odlišné barvě pleti, ale v asociálním chování, které je Romům jako skupině majoritou prisuzováno.“¹⁴⁾

¹⁴⁾ Karhanová, K., Homoláč, J. „Protežují novináři Romy?“. Mladá fronta Dnes, 27.01.2001.

Upozorňování na asociálnost Romů coby téměř legitimní a ospravedlňující příčinu jejich napadání se v médiích - takzvaný seriózní tisk nevyjímaje - objevuje v různých formách. Může jít o konstatování postoje sousedů v okolí napadené rodiny a barvitě vylíčení prostředí, v němž romská rodina žije:

*„Druhý vážný incident mezi skiny a několika Romy není tak jednoznačný.(...) Nepřímí svědci události i lidé z okolí Romů **příliš nelitují** a naopak **upozorňují na to, že soužití s napadenou rodinou není často jednoduché**. Deset metrů od domu, kde se asi deset skinů s Romy střetlo, je restaurace U Prince. "V neděli to bylo divoké, potvrzovali mi to naši hosté, kteří bydlí v okolí," říká číšnice. Hned také dodává, že se potyčce nediví: "**Zdejší Cikáni dělají problémy,**" **krčí rameny**. Tomu nasvědčuje návštěva domu, ve kterém romská rodina bydlí. Je zcela zrušovaný - podlaha je pokrytá močí a hromadami odpadků, v celé chodbě čpí nesnesitelný zápach. V oknech chybí sklo. Ve třetím patře přežívá v brlohu bez nábytku rodina, kterou měli skiní napadnout“ (MfD 29.1.)*

Další komentář k útokům na romskou rodinu potvrzuje rozšířenost názoru, že napadení neukázněné a problematické, tzv. „horší“ rodiny je vlastně pochopitelné:

*„Myslím, že v tomto případě nejde o rasismus. Jsou tady daleko horší rodiny. Jde spíš o vyřizování účtů,“ **miní velitel břeclavských strážníků Jiří Zatočil**. (MfD 9.10.)*

Předpoklad příčinné souvislosti romské problémovosti a akcí lokálních skinů vyslovil i zástupce velitele uherskobrodské policie Martin Kubiš v souvislosti s případem hákového kříže nakresleného na dveřích domu, v němž bydlí Romové:

*„Za poslední tři roky jsme tady nezaznamenali ani jeden podobný případ, v Brodě nemáme ani žádnou větší skupinu skinů. Dá se říct, že i romská komunita, která obývá dům, žádné velké problémy nepůsobí,“ **tvrdí Kubiš**. (MfD 10.4.)*

Podobný přístup naznačují i slova některých politiků:

*Grebeníček připouští »bolestné« **projevy rasové nesnášenlivosti v případě Romů, zároveň však připomíná souvislost sociálních aspektů romské populace**. (HalN 6.3.)*

Téma romské kriminality jako příčiny skrytého rasismu české společnosti bývá přítomno i ve zprávách o násilných trestných činech proti Romům (např. formulace ze zprávy ČTK!): „zavražděný muž neměl se zákonem nikdy žádné problémy.“¹⁵⁾ Novináři často uvádějí kriminální minulost Romů i v případě, že jsou oběťmi rasistických útoků: „**Napadení Romové prý nebyli bez viny**“ (RK 20.8.) nebo „**napadené Romy policie v Přerově z dřívějšíka dobře zná**“ (MfD 7.8.). Výjimkou přitom - zvláště v regionálním tisku - není ani šíření neověřených informací typu „jedna paní povídala“: „**Mezi lidmi ve Svitavách prý kolují řeči, že zavražděný Rom měl co do činění s drogami**.“ (HraN 7.3.). Takové oceňování oběti trestného činu a její spojování s údajnou nebo skutečnou kriminální minulostí podsouvá čtenářům: „vždyť oni si to vlastně zasloužili“ a „nemohou se tomu divit“.

¹⁵⁾ Karhanová, K., Homoláč, J. „Protežují novináři Romy?“. MF Dnes, 27.01.2001.

5.4.1. *Problematizovaná témata*

V mediálním prostoru se v souvislosti s internetními konflikty objevilo několik témat, která byla označena za problémy. Zde se zmíníme o čtyřech typech problematizovaných skutečností v konkrétních případech. První z nich souvisí s tím, že se jen v minulém roce vyskytlo několik kauz, kdy se v roli pachatele nebo podezřelého z rasově motivovaného skutku objevila veřejně činná osoba. Další tematizované problémy se týkají práce policie, soudů a státních zastupitelství v konkrétních kauzách. Poslední ze zde zmíněných témat, která byla v médiích označena jako problematická, je problém obětí a svědků rasově motivovaných trestných činů, jež se obávají vypovídat a svědčit proti pachatelům.

5.4.2 *Veřejně činné osoby jako pachatelé nebo podezřelí z rasově motivovaných deliktů*

V průběhu roku 2002 se objevily tři mediálně sledované kauzy týkající se špiček lokální správy podezřelých z rasové nesnášenlivosti a xenofobie. O projevech rasismu se psalo v souvislosti se starostou Mladé Boleslavi, místostarostou Krnova a náměstkem primátora Ústí nad Labem.

Starosta Mladé Boleslavi byl spojen s „násilným přemísťováním sociálně slabých Romů“ a bylo na něj podáno trestní oznámení:

Mladá Boleslav - Na starostu Mladé Boleslavi Jaroslava Polívku a mladoboleslavského podnikatele Tibora Potora podalo v posledních červnových dnech Sdružení pro lidská práva v České republice trestní oznámení pro podezření z genocidy, podněcování k národnostní a rasové nenávisti a perzekuce obyvatel města. „Starosta města společně s Tiborem Potorem vypracovali plán, jak efektivně zlikvidovat Romy z města Mladá Boleslav. Jde o dvě stě Romů, kteří byli z Mladé Boleslavi vysídleni na popud starosty Jaroslava Polívky a pana Tibora Potora,, uvádí ve zdůvodnění trestního oznámení předseda Sdružení pro lidská práva v ČR Josef Balog. (..) „Podobné násilné přemísťování sociálně slabých rodin se děje například v Prostějově, Jeseníku a částečně i v Turnově,, dodal Balog. (MfD 2.7.)

Další je kauza místostarosty Krnova. Ten „házet kamení na prchající romské mladíky, kteří se dostali do sporu a posléze rvačky s hlídačem tamních Technických služeb. Někteří svědkové tvrdí, že přitom užil vulgární rasistické nadávky“ (MfD 16.3.):

Ostrava - Místostarosta Krnova na Bruntálsku Jaroslav Vrzal (ČSSD) přiznal, že ve středu večer házel před vrátnicí krnovských technických služeb kameny na tři prchající romské mladíky. Minimálně jednoho zasáhl a zranil. Odmítl však rasový motiv svého činu. "Na nikoho jsem sprostě nekřičel. Chtěl jsem pouze zachránit život vrátného, kterého napadli," řekl. Romové se u brány technických služeb houpali na dopravní značce, což se nelíbilo vrátnému. Jednoho z nich proto udeřil obuškem. "Začali se prát. Zbývající se snažili kamarádovi pomoci," popsal situaci romský poradce okresního úřadu v Bruntále Rudolf Falay. Konflikt uviděl přicházející Vrzal. "Už utíkali. Chtěl jsem však jednoho chytit. Proto jsem hrábl do hromady kamenů a dva po nich hodil," vysvětlil místostarosta. (LN 18.3.)

V případě krnovského místostarosty se zpočátku uvažovalo o stíhání za trestný čin s rasovým podtextem, skutek byl nakonec kvalifikován jako přestupek a případ byl předán přestupkové komisi. „*"Rasový podtext jsme ale vyloučili," dodal šéf policie. Neprokázalo se totiž, že by Vrzal na Romy křičel rasistické urážky.*“ (B 28.3.)

Třetí kauza se odehrála v napjaté atmosféře povodní v srpnu roku 2002. Náměstek primátora Ústí nad Labem o evakuovaných místních Romech „vydal prohlášení, kde jsou přinejmenším xenofobní formulace, některé dokonce na pomezí rasistických“ (R 26.8.):

Praha/Ústí nad Labem Náměstkovi ústeckého primátora Tomáši Jelínkovi hrozí kvůli jeho výrokům na adresu evakuovaných ústeckých Romů trestní stíhání. Jelínek je mimo jiné obvinil ze zneužívání humanitární pomoci ve svůj prospěch a některé z nich označil za sarančata. Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity nyní zkoumá, zda se nedopustil podněcování k národní a rasové nesnášenlivosti. Jelínek s obviněním nesouhlasí, informace prý dostal od Červeného kříže a strážníků. (M 22.8.)

Je nepochybně potřeba sledovat se zvýšenou pozorností případy, kdy jsou s xenofobií a rasismem spojeny regionální politické elity. Tolerování či bagatelizování jejich chování může vést k vytváření negativních vzorů a k pocitu beztrestnosti. Média mají možnost právě zde efektivně sehrát svou roli „hlídacích psů demokracie“.

5.4.3. Práce policie

Hned u několika kauz s rasistickým podtextem se v médiích objevila kritika práce policie. Jedním z nich je také případ vraždy Roma Oty Absolona, jemuž bylo v roce 2002 v médiích věnováno nejvíce prostoru. Práci policie otevřeně kritizovala státní zástupkyně:

Dokazování v celé kauze je od samého počátku komplikováno tím, že proti Pechancovi neexistuje žádný přímý důkaz, obžaloba se opírá jen o výpovědi svědků. Krajská státní zástupkyně Renáta Vesecká na začátku líčení upozornila na neprofesionální zásah svitavských policistů na místě činu a připustila, že důkazů mohlo být více, kdyby policie odvedla kvalitní práci. Podle ní totiž policejní hlídka, která bezprostředně po incidentu přijela na místo činu, nezajistila potřebné informace. "Její postup zkomplikoval pozdější vyšetřování případu," uvedla Vesecká. (MfD 21.3.)

Dva pořádkoví policisté, kteří po incidentu do baru přijeli, nikoho nezadrželi, pouze se návštěvníků diskotéky zeptali na průběh události a nechali je odejít. Přiznala sice, že si mnohá svědectví, zejména romských svědků, odporují, ale podle ní byly rozpory způsobené tím, že svědkové byli pod vlivem alkoholu. S názory státní zástupkyně se ztotožnil i soud. Nůž, který je součástí spisu, policie našla až druhý den, odhozený venku u barových toalet. Některé svědky navíc policie vyslýchala až po několika měsících. (LN 30.3.)

"Pechanec řekl, že to v žádném případě neudělal. Takže nebylo vůbec zřejmé, že je skutečně pachatelem nějakého trestného činu," vysvětlil později ve své výpovědi praporčík Konečný, proč člověka obviňovaného čtyřmi svědky z pobodání nezadržel k výslechu, ale naopak nechal klidně odejít. Sám pak sedl do auta a odjel se zeptat operačního důstojníka, co má s kolegy dělat dál. Výsledek porady se už dnes nikdo nedozví: neexistuje o ní záznam a jméno tehdejšího operačního důstojníka nechce svitavská policie prozradit. (R 2.4.)

Vražednou zbraň sice nad ránem našla barmanka pohozenou kousek za restaurantem, ale to už noční déšť smyl všechny stopy. (R 2.4.)

Je zřejmé, že nejen policie, ale celá česká společnost není příliš ostražitá na projevy rasové nenávisti. To vyplývá například i z toho, že pro napadení Romů skinheady volí eufemistická slova - „půtka“, „potyčka“, „incident“. Rasová motivace trestných činů je tak

přehlížena nebo dokonce zlehčována i při práci policie. Problém je, když „obyčejná pŕtka“ dopadne tragičtěji: „*když pak Ota Absolon v nemocnici zemřel a z banálního "pobodání cikána" se stala rasová vražda, bylo už pozdě zajiřřovat důkazy*“ (R 2.4.). Médii proběhla dokonce spekulace, že liknavý přístup svitavských policistů a zanedbání povinností souvisel s tím, že „*velitelem zasahujících policistů byl příbuzný jednoho ze svědků a možná i účastníků incidentu*“ (LN 23.4.). Tuto informaci prezentoval také zmocněnec poškozených Romů Jakub Polák (LN 23.4.).

Další případ, kde byla - ovšem v menší míře - problematizována práce policie a jejich nedůsledný přístup k rasově motivovaným skutkům, se stal v Uherském Brodě:

„*Přibližně čtyřicetcentimetrový hákový kříž "zdobí" už dva měsíce venkovní zed' obytného domu poblíž vlakového nádraží v Uherském Brodě. Aniž by o tom kdokoliv kromě jeho obyvatel z tamní romské komunity věděl.(...) Policisté z obvodního oddělení se na místo vypravili teprve na upozornění východomoravské redakce MF DNES..*“ (MfD 10.4.)

Ovšem zástupce velitele uherskobrodské policie Martin Kubiř „*Incident považuje spíš za náhodný výstřelek než za rasově motivovaný skutek.*“ (MF 10.4.). Že „výstřelek“ nemusí být tak „náhodný“, jak by se mohlo zdát, dokazují předcházející události:

Hákový kříž ale už kdosi před rokem načmáral fixem na dveře panelového domu na sídlišti Východ v Uherském Hradiřti. Před dvěma lety se kříž objevil na rozestavěném rodinném domě v Uherském Hradiřti, později jím někdo doprovodil výhrůžný dopis romské rodině z Ostrožské Nové Vsi. (MfD 10.4.)

Mediálně sledovanou kauzou, v níž se terčem kritiky stala také práce policistů, byl případ dvou romských dívek, které ochranka náchodské diskotéky kvůli barvě pleti odmítla pustit na zábavu.

Náchod - Jednání provozovatele diskotéky v náchodském Tepna klubu a členů ochranky, kteří v sobotu krátce před půlnocí zakázali vstup dvěma mladým Romkám, policie posuzuje jako přestupek, nikoli jako trestný čin. Muž, který hlídal u vchodu na diskotéku a dívky z podniku vykázal slovy: Dneska Cikány vpouřřtět nemůžeme, se hájil tím, že jednal podle příkazu majitele klubu. "Ze strany personálu nedošlo k žádným výhrůžkám ani ke slovnímu napadení," sdělil Roman Bín z okresního ředitelství náchodské policie. Provozovatel diskotéky Pavel Štruk tvrdí, že zákaz Romům na diskotéku vydal proto, že mu dva dny předtím Romové poničili zařízení podniku. (MF 20.6.)

Přestože při vyšetřování připadalo v úvahu obvinění provozovatele podniku a členů ochranky z trestného činu hanobení rasy, národa a přesvědčení, případ skončil jako přestupek s rasovým podtextem před komisí městského úřadu. Podle svědka celé události Roberta Sedláčka „*náchodská policie na incident reagovala neadekvátně. "Ohodnotili událost jen jako "nevpouřřtění na diskotéku". Jejich postup byl v naprostém rozporu s výroky ministra vnitra a s neustálým ujiřřováním, jak citlivě se přistupuje k rasovým deliktům,*" tvrdí Sedláček, který se hodlá obrátit i na Helsinský výbor.“ (HN 19.6.) S rozhodnutím policie a státního zastupitelství nesouhlasí také aktivista Jakub Polák, který chce podat na postup policie stížnost: „*Pokusíme se doplnit nedostatečné policejní vyšetřování. Motivace jednání majitele a personálu klubu je evidentně rasistická. Jediný způsob jak rozhodnutí státního zastupitelství zvrátit je shromáždit nové důkazy a podat znovu trestní oznámení*“ (MfD 20.6.)

Za nedůsledné bylo označeno také policejní vyšetřování rasového útoku na Romy v českobudějovické restauraci Modrá hvězda roku 1999.

Svědci (..) tvrdí, že výtržnost proběhla ve třech vlnách, první rozpoutali skuteční aktéři z řad skinů, kteří policii zmizeli v autě neznámé poznávací značky. K místu postupně přicházeli i zvědavci. Právě časy jejich kontroly měly ukázat, zda se ocitli u restaurace mezi prvními. "Nemůžeme rozsudek stavět na principu kolektivní viny," uvedl obhájce Josef Dvořák. Obžalovaní dokonce tvrdí, že policisté je zadrželi jen kvůli účesu a oblečení a chtěli za každou cenu viníky. Původně označili policisté za podezřelé třiadvacet mladíků. Podobný názor ale má i zmocněnec poškozených Romů Jakub Polák. "Opakuji, že případ byl od začátku špatně vyšetřený," uvedl. Skartaci důležitých dokumentů policisty nechtěl státní zástupce Josef Richtr komentovat. (MfD 19.3.)

Vyšetřování tři roky starého případu kritizovala mimo jiné tehdejší ředitelka útvaru pro styk s veřejností prezidentské kanceláře Jana Chalupová. *"Byla jsem na místě dva dny po incidentu. Na rozdíl od policie jsem viděla stopy po střelbě," připomněla. (MfD 15.6.)*

V souvislosti s kauzou Modrá hvězda média kritiku nedostatečného vyšetřování rasově motivovaných útoků dává do přímé souvislosti s neochotou svědků i poškozených svědčit: *Nové hlavní líčení však trpělo nedostatkem svědků. Roma Martina Šestáka například neúspěšně hledala policejní eskorta. Nakonec se dostavil sám, aby soudu sdělil, že se bojí vypovídat. Apatii dalších Romů zdůvodnil zmocněnec poškozených Jakub Polák tím, že nevěří v objektivní vyšetřování případu. (MfD15.6.)*

Také případ sedmnáctiletého Roma Marka Poláka, kterého v noci 29. října 2002 v Praze u tramvajové zastávky Palmovka napadla čtveřice mladíků a způsobila mu četné pohmožděniny a otřes mozku, vyvolal diskusi o práci policie. Napadený mladík a jeho rodiče jsou přesvědčeni o rasové motivaci trestného činu:

"Přišli tam čtyři kluci, pravděpodobně skiní a obstoupili mě. Jeden mi řekl: Čau cikáne a všichni začali útočit". (HN 29.10.) Seděl mi na hrudníku a pořád mi točil hlavou dozadu. Pak přiběhli i další. Surově do mne kopali, nadávali mi a vyhrožovali zabitím," popsal svůj zážitek napadený Marek (MfD 29.10.)

Rodiče *„jsou pohoršeni skutečností, že jejich syna ještě nevyslechla policie a mladíci jsou stíháni na svobodě. (B 29.10.) Ti byli obviněni z výtržnictví a ublížení na zdraví a jsou vyšetřováni na svobodě. „Vyšetřovatel zřejmě neusoudil, že to byl rasisticky motivovaný čin...“ řekl mluvčí pražské policie Ladislav Bernášek (MfD 29.10.). „Zdá se mi neuvěřitelné, že jsou propuštěni na svobodu lidé, kteří se pokusili někoho zabít. Vždyť nemocnice je snadno přístupná. To byl také hlavní důvod, proč je Marek momentálně v péči rodičů,” řekl Markus Pape z Evropského centra pro práva Romů. (MfD 29.10.)*

Kromě podobných kauz, kdy se terčem kritiky stala práce policie, se v roce 2002 v médiích objevily také zprávy o soudním projednávání případu, kdy policisté byli označeni přímo za pachatele rasově motivovaného trestného činu. Pět karlovarských policistů bylo obžalováno ze zneužívání pravomoci veřejného činitele a vydírání (MfD 22.11.).

... loni v květnu (roku 2001 - pozn. L.J.) obvinění policisté brutálně napadli 37letého Roma Karla Billého a přitom ho ponižovali rasistickými nadávkami. (..) jsou podezřelí, že Roma naložili do služebního auta, odvezli do lesa, kde ho napadli a surově zbili. "Nejprve mi nadávali do negrů. Říkali, že mě matka po porodu měla zahodit do popelnice. Nasadili si kožené rukavice a vytáhli železnou tyč obalenou bužírkou. Řvali, že jako černej buzerant nemám právo žít, a začali mě mlátit. Pak mě obstoupili a vymočili se na mě," vypověděl do policejního protokolu Billy. (P 1.3.)

Případ sledovali i zástupci Ligy pro lidská práva a Evropského střediska Romů, kteří tentokrát důsledně šetření kauzy ocenili: „*Jde i o to, jak si společnost bude vážit neobvykle kvalitní práce vyšetřovatelů na tomto případu.*“ (MfD 22.11.)

5.4.4. Práce soudů a státních zastupitelství

Při informování o mnohých kauzách, které se ve sledovaném období objevily v tisku, se problematizovaným tématem stala také práce soudů. Předmětem kritiky novinářů i zástupců organizací, které se ve veřejném prostoru k rasově motivovaným činům vyjadřují (např. Evropské centrum pro práva Romů), jsou zejména soudní průtahy v projednávání jednotlivých případů.

V červenci 2002 „*soud po čtyřech letech definitivně uzavřel jeden z nejzávažnějších rasistických útoků na severní Moravě, při kterém málem uhořela Romka z Krnova Emílie Žigová. Obžalovaný Radek Bedri půjde za to, že hodil z rasové nenávisti do bytu Romů lahev s benzinem a zapáleným doutnákem, na dva roky do vězení.*“ (MfD 24.7.) Zbývající dva obžalovaní skinheadi, kteří se zprvu přiznali, byli pro nedostatek důkazů osvobozeni. Markus Pape z Evropského centra pro práva Romů uzavření tohoto případu komentoval takto:

"Je významné, že soud rozhodl, že za tak závažný čin nestačí podmínečný trest. Průtahy však byly v této kauze strašlivé. Kvůli liknavosti policie nebylo dost důkazů pro to, aby byla potrestána celá skupina útočníků," (...) Porota předtím dvakrát osvobodila pro nedostatek důkazů všechny tři mladíky. Žalobce se ale vždy odvolal. (MfD24.7.)

Kritika soudních průtahů se objevila také u dalšího případu žhářského útoku na romskou rodinu v Krnově na Bruntálsku, který na pravomocný rozsudek čekal celých šest let. Trestem odnětí svobody byl potrestán pouze jeden z pětice obžalovaných, zbývající čtyři dostali podmíněné tresty.

"Šlo o vysoce společensky nebezpečný trestný čin, při němž byli lidé ohroženi na životě," zdůvodnila státní zástupkyně Jarmila Večeřová, proč žádala nepodmíněné tresty pro všechny útočníky. Soudci však rozhodli, že takové tresty nejsou potřeba. "I podmíněný trest v tomto případě může splnit svůj účel. Celých šest let od spáchání činu obžalovaní žili řádným životem a je tedy minimální pravděpodobnost, že by čin zopakovali," uvedl předseda odvolacího senátu Ivo Lajda. Mladíky tak paradoxně od vězení zachránily velké průtahy, které řešení případu provázely. Pokud by vyšetřování a proces netrvaly šest let, zřejmě by šli všichni za mříže. (BD 3.10.)

Rasově motivované trestné činy - a zejména takové, ve kterých figurují veřejně činné osoby - jsou považovány za „choulostivé“ a ožehavé téma. Proto samotné započetí soudního pojednávání může být složitě:

Jako přespříliš horký brambor si západočeská justice přehazuje případ pětice karlovarských policistů, kteří před rokem podle obžaloby brutálně zmlátili místního občana Karla Billého. Ačkoli státní zástupce na pětici policistů podal obžalobu už před dlouhými týdny, kauza uvízla na mrtvém bodě. Nejprve, začátkem dubna, měl o případu rozhodovat chebský okresní soud. Jenže tamní soudce požádal plzeňský krajský soud, aby rozhodl, zda případ nepatří spíše jeho chebským kolegům. Spis nakonec skončil na stole chebské soudkyně Kateřiny Vltavské. Ta se ale sama vyloučila pro podjatost. Důvod? "Jeden z klíčových svědků je můj bývalý spolupracovník u soudu a nynější státní zástupce v Karlových Varech," vysvětluje Vltavská. (...) Kolečko vylučování pro podjatost se tak může i několikrát opakovat a případ může nakonec putovat k soudcům z jiného kraje. (MfD 14.6.)

Problematizována je skutečnost, že mnohé - dle tisku alarmující - činy jsou kvalifikovány pouze jako přestupky:

Krátce poté, co vyšel z basy, opět ztloukl nevinného člověka – a státní zástupkyně Dagmar Lisnová to označila za přestupek stejně jako pozdější incident, kdy Pechanec zbil na svitavském náměstí mladíka odmítajícího jít s jeho partou "na cikány". (KvN 17.8.)

Jednotlivé přestupky a drobnější kauzy se skládají v kriminální kariéru pachatele, jehož problémovost ovšem vyplyne najevo, až když se stane opravdu závažný trestný čin. Jako například v případě Vlastimila Pechance:

Vlastimil Pechanec se do povědomí obyvatel osmnáctitisícových Svitav zapsal již v roce 1996, kdy jako šestnáctiletý zorganizoval dva protiromské pogromy. Za vyrabování romské domácnosti dostal ještě ten rok dvouletou podmínku, ale to ho nezbrzdilo: v srpnu 1997 narazil pozdě v noci ve Svitavách na Roma Ladislava Peštu a bez důvodu ho bodl nožem do hrudi. Napadený člověk si zachránil život útekem a Pechanec šel za pokus o ublížení na zdraví s rasovým motivem na dva roky do kriminálu. Krátce poté, co vyšel z basy, opět ztloukl nevinného člověka – a státní zástupkyně Dagmar Lisnová to označila za přestupek stejně jako pozdější incident, kdy Pechanec zbil na svitavském náměstí mladíka odmítajícího jít s jeho partou "na cikány". V roce 2000 pak s kamarádem napadl a zranil mladičkého anarchistu s přítelkyní v České Třebové, za což dostal čtrnáct měsíců. Při čekání na verdikt odvolacího soudu vyústilo dosavadní prakticky beztrestné násilí v loňskou závěrečnou tragédii. 20. července 2001 napadl lahví fernetu posilněný Pechanec romskou společnost přicházející na diskotéku do svitavského baru V Zatáčce a jednoho z Romů přitom dvakrát bodl do břicha. Ota Absolon na následky zranění za pár hodin v nemocnici zemřel. (R 2.4.)

V mediích není ojedinělý názor, který prezentuje také sestra zavražděného Oty Absolona Iveta Vaculíková: „A nejhorší je, že k ní vůbec nemuselo dojít, kdyby byl ten člověk, co to provedl, už dřív řádně potrestán.“ (R 2.4.)

Hned několikrát byla v komentářích k soudním průtahům při řešení rasového násilí v tisku prezentována pochybnost, „zda si justice vůbec uvědomuje závažnost celé věci“ (MfD 14.6.). Již zmiňované podceňování rasové motivace trestného činu je problematizováno i v souvislosti s prací státních zastupitelství:

Vinohrady - Zatímco policejní specialisté na extremismus mají jasno, státní zástupkyně stále váhá. Extremista, který odmítl ošetření od lékaře kvůli barvě jeho pleti, se možná vyhne trestnímu stíhání. Případ se odehrál v květnu na Vinohradech. Petr Kalinovský, který se účastní akcí rasistů, dostal v tramvaji po hlavě od dosud neznámého anarchisty. Když však ze sanitky vystoupil lékař původem z Nikaragui, Kalinovský prohlásil, že se nechá ošetřit jen od bílého lékaře. Státní zástupkyně, která případ dozoruje, trestní stíhání Kalinovského zatím nepodpořila, ale ani kauzu neuzavřela. (VP 3.7.)

Tentokrát do mediálního prostoru kriticky vstupují také experti na extremismus:

Podle odborníků nehraje roli, zda se poškozený lékař cítí dotčen, nebo je mu útok lhostejný, a varují před znevažováním podobných činů. „Státní zástupkyně by si měla přečíst zprávu Ministerstva vnitra o extremismu, kde se mimo jiné hovoří i o trestné činnosti s rasovým podtextem,“ míní politolog a specialista na extremismus Zdeněk Zbořil. (VP 3.7.)

„Evidentně došlo ke spáchání trestného činu hanobení národa, rasy a přesvědčení,“ míní Ondřej Cakl, který se činností pravicových extremistů zabývá několik let. Přesto by však podle něj měli být extremisté stíháni hlavně za závažnější delikty. (VP 3.7.)

Média kritizují zejména průtahy v projednávání jednotlivých případů. Z předchozích výzkumů¹⁶⁾ ovšem vyplývá, že orgány činné v trestním řízení věnují skutkům motivovaným rasovou nesnášenlivostí značnou pozornost. Výsledky analýzy trestních spisů za rok 2000 ukazují, že požadavek rychlosti soudního řízení je ve většině případů splněn. Do dvou měsíců od podání obžaloby došlo k prvnímu nepravomocnému ukončení trestní věci u soudů prvního stupně u většiny případů (41 ze vzorku 64 obžalovaných, tj. 64%). Pouze u jednoho případu byla trestní věc nepravomocně ukončena ve lhůtě delší než 6 měsíců, ale rozhodnutí padlo do 1 roku od podání obžaloby. Další fáze soudního řízení - od rozhodnutí do jeho právní moci - nepřesáhla u 62% (40 z 64) odsouzených 1 měsíc, v intervalu od 6 měsíců do 1 roku byly pouze 4 případy (6%). Je zřejmé, že kauzy, které jsou předmětem mediální kritiky patří mezi komplikovanější, skutkově náročnější, případně též skupinové s množstvím svědků, nutností znaleckých posudků apod. Průtahy tak mohou být v těchto případech ospravedlnitelné. Mediální zájem o průběh projednávání takto vysoce nebezpečných činů je ovšem pochopitelný a souvisí se základní funkcí médií ve svobodné společnosti.

5.4.5. Oběti a svědci

Útoky na příslušníky menšin s rasovým podtextem, o kterých se policie dozví jsou pochopitelně pouhou špičkou ledovce. „Podle policejních expertů je takových případů daleko více, než vykazují statistiky, oběti incidenty však často raději ani nehlásí.“ (LN 5.11.) Navíc se dle odborníků například agresivita skinheadů neobrací pouze proti jiným etnikům či anarchistům. Oběťmi skinů se staly i další skupiny obyvatel. „Někdy k útoku stačila „nevhodná vyjádření“, jindy odlišný vzhled napadeného. Například odbarvené vlasy či bradka.“ (LN 5.11.)

Jedním z nejznámějších případů je napadení těhotné ženy a jejího přítele agresivním skinheadem Františkem Sobkem. Ten při oslavách vítězství českých hokejistů na mistrovství světa v Norsku 16. května 1999 v Praze bezdůvodně a surově zbil tři lidi. Nejprve spolu se skinem Petrem Číeským bili pěstmi do obličeje a poté brutálně zkopali třicetiletého muže v dolní části Václavského náměstí v Praze. O pár hodin později Sobek se skupinou neonacistů bezdůvodně napadl u stanice metra I. P. Pavlova mladý pár. Nejprve zaútočili na muže, kterého pěstmi srazili na zem a kopali do obličeje. Když se žena svého partnera zastala, opilý Sobek jí dal tři rány do obličeje, ačkoli věděl, že je těhotná. "Snad si nemyslíš, že bych se bál praštit holku," zeptal se jí prý tehdy. Sobek později dostal sedm let vězení. (LN 5.11.)

Na Karlovarsku skinheadi zaútočili na několik návštěvníků tamní diskotéky. V Děpoltovicích skončil letos na jaře brutální útok těžkým zraněním dvou lidí. Mladíci použili při útoku vedle pálek i ocelové tyče. (LN 5.11.)

Projevy násilí příslušníků hnutí skinheads se začaly obracet také proti gayům.

Loni v srpnu (roku 2001 - pozn. L.J.) zaútočilo osm skinheadů na liberecký gay klub Marek. Skinheadi se před klubem objevili před třetí hodinou ranní a snažili se dobýt dovnitř. Do oken objektu pak začali házet popelnice. Násilníci nezranili nikoho pouze proto, že v oknech byly mříže. (LN 5.11.)

Při stíhání rasově motivovaných trestných činů samozřejmě záleží nejen na kvalitní práci policie a soudů, ale především na ochotě obětí a svědků vypovídat. Bohužel právě u

¹⁶⁾ Štěchová, M. a kol. Právní ochrana etnických menšin v ČR. Praha: IKSP, 2002, s.147-148.

obětí rasově motivovaných trestných činů, a zejména rasového násilí, se objevuje strach trestný čin oznámit:

Případ odstartovali po prohlídce Billého lékaři karlovarské nemocnice, kteří zraněného Billého po útoku policistů ošetřovali. "Sám jsem nic neoznamoval, protože jsem se bál o život," potvrdil Billý. (MfD 22.11.)

Orlová - ... Zpočátku policisté incident vyšetřovali jako lehké ublížení na zdraví a uvedli, že nic nenásvědčuje tomu, že by motivem útoku byl rasismus. O zvrát se postarali napadený mladík a další svědek incidentu, kteří dodatečně změnili výpovědi a doplnili různé podrobnosti, které v první výpovědi prý ze strachu z rasistů vynechali. ... (MfD 9.8.)

Pochopitelné jsou i obavy obětí a svědků vypovídat a svědčit proti pachatelům. To potvrzuje i konzultant Evropského centra pro práva Romů Markus Pape: „*Málokdy se (..) při rasově motivovaných trestných činech najde svědek, který chce svědčit.*“ (MF 14.6.) Setkání oběti s pachatelem u soudu může být velmi traumatizující:

"Když je vidím takhle pohromadě, leze mi mráz po zádech a mám znovu strach," říká Karel Billý (38) o pěti policistech, kteří kolem něj přecházejí na chodbě chebského okresního soudu. (R 25.11.)

Trestní řád poskytuje možnost zmírnění takovéto újmy: „Je-li obava, že svědek v přítomnosti obžalovaného nevypraví pravdu, případně jde-li o svědka, jemuž nebo osobě jemu blízké z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí, předseda senátu učiní opatření vhodné k zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti svědka, případně vykáže obžalovaného po dobu výslechu takového svědka z jednací síně.“ (§209 odst.1 trestního řádu) Tento institut byl použit například ve zmíněné kauze Karla Billého:

...Má strach, a tak soud čtyři z obviněných policistů, kteří ho bili, vykazuje na chodbu. (R 25.11.)

nebo při soudu se čtyřmi skinheady obžalovanými z rasisticky motivovaného útoku na skupinu Romů:

Ostrava - ... mají být vyslechnuti svědci a poškození. Ti budou vypovídat ve zvláštní místnosti. Do soudní síně bude obraz a zvuk přenášet kamera a mikrofony. "Obávají se pomsty ze strany dalších neonacistů," vysvětlil mimořádné opatření Markus Pape z Evropského centra pro práva Romů. "Zmocněnec poškozených o toto opatření požádal. Jednomu ze svědků možnost odplaty už někdo naznačil," uvedla soudkyně ostravského krajského soudu Marie Slaná. (HN 30.7.)

Podobný způsob audiovizuálního přenášení výpovědi použili také soudci z Hradce Králové, kteří se zabývali vraždou svitavského Roma Oty Absolona.

Trestní řád umožňuje také utajení svědka: „Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení totožnosti i podoby svědka; jméno a příjmení a jeho další osobní údaje se do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat jen orgány činné v trestním řízení v dané věci.“ (§ 55 odst.2 trestního řádu) Jako utajení svědci vypovídala například partnerská dvojice napadená triadvacetiletým skinem Františkem Sobkem.

Strach, obavy a nedůvěra na straně obětí souvisí také s častou bagatelizací nebo přehlížením rasové motivace trestného činu. Především se ale u poškozených i svědků objevuje nedůvěra v objektivní vyšetření a spravedlivé odsouzení.

"Bojím se, že na ně spravedlnost nedosáhne," říká smutně Karel Bělý. (R 25.11.)

Také novináři jsou ve svých komentářích často skeptičtí. Jako třeba v případě fotbalového fanouška, který v Ostravě po vystoupení z vlaku provolával rasistická hesla:

„I kdyby zapíral, má smůlu. V jeho případě existuje totiž hned několik jasných důkazů: kromě policistů byl na nádraží štáb České televize, který všechno natočil. Přihlásilo se také několik cestujících, kteří ochotně podali svědectví. Policie má tentokrát všechno pohromadě: tvář, jméno, adresu, svědky, videozáznam ... Bude to u soudu stačit?“ (MMfD 2.5.)

5.5. Závěry

Analýza se pokusila popsat některé charakteristiky mediálního obrazu internetnických konfliktů. Většina sociologů či lingvistů, kteří se touto tematikou zabývají, se shodne na faktu, že „česká média jako celek k lepšímu česko-romskému soužití svojí prací rozhodně nepřispívají“¹⁷⁾. Také politici média často a rádi kritizují: „zjednodušování a barvotiskový pohled médií na česko-romský problém je jejich největší kámen úrazu,“ říká ministr informatiky a bývalý předseda Rady vlády pro národnosti Vladimír Mlynář. Ovšem „média spíš přilévají olej do ohně, než že by oheň sama zakládala,“ zpřesňuje tvrzení.¹⁸⁾

Moc médií se ukázala například v roce 1997, kdy reportáž televize Nova o romských emigrantech v Kanadě odstartovala masový exodus Romů do Kanady. Vliv sdělovacích prostředků a jimi produkovaných obrazů zapůsobil i v případě neověřeného a realitě neodpovídajícího vykreslování „krizové situace“ na ústeckých kolejích, kam byly v průběhu povodní v srpnu 2002 evakuovány také romské rodiny ze zaplavených oblastí. Je zřejmé, že tato problematika je v mediálním světě tenkým ledem, kde drobná fáma může odstartovat nečekaný běh událostí.

Jarmila Balážová, šéfredaktorka romského měsíčníku *Romano* vodí a spolupracovnice ČT říká: „Nedá se říct, že by se v médiích vytvářel jen negativní obraz Romů nebo cizinců. Problémem je, když se píše o nás bez nás.“¹⁹⁾ Podobný závěr vyplynul i z analýzy mediálního obrazu cizinců v českém tisku. Jedním z nejzávažnějších problémů je situace, když se o cizincích píše, ale oni sami nemají možnost se k tomu vyjádřit. O cizincích obvykle vypovídají policejní mluvčí, úředníci nebo třeba zastupitelé obcí. Perspektiva protagonistů těchto textů, tedy samotných cizinců, ovšem v článcích chybí.²⁰⁾ Vyváženost a komplexnost je ovšem v informování o Romech a dalších menšinách, a to nejen v souvislosti s internetnickými konflikty, velmi důležitá.

¹⁷⁾ Ozimá, A. Média přilévají olej do ohně. In: Lidové noviny 17.6.2003.

¹⁸⁾ tamtéž

¹⁹⁾ Beldík, L. Snažíme se vyvážit obraz, který není zrovna objektivní. In: Lidové noviny 17.6.2003.

²⁰⁾ Klvačová, P.; Bitrich, T. Jak se (ne) píše o cizincích. In: Nečitelní cizinci. Praha: Multikulturní centrum, 2003.

Použité zkratky názvů novin a časopisů:

B - Blesk
BD - Brněnský a jihomoravský deník
HalN - Haló noviny
HraN - Hradecké noviny
HN - Hospodářské noviny
KvN - Karlovarské noviny
LN - Lidové noviny
M - Metro
MfD - Mladá fronta Dnes
MMfD - Magazín Mladé fronty Dnes
MsD - Moravskoslezský deník
NCh - Noviny Chrudimska
OD - Olomoucký den
P - Právo
ParN - Pardubické noviny
PlzD - Plzeňský deník
R - Respekt
RK - Region - Karvinsko
RVn - Region - Valašské noviny
VP - Večerník Praha

Literatura:

Beldík, L. Snažíme se vyvážit obraz, který není zrovna objektivní. In: Lidové noviny 17.6.2003.

Burton, G.; Jiráček, J. 2001. Úvod do studia médií. Praha: Barrister+Principal.

Homoláč, J. „A ta černá kronika.“ Brno: Doplněk, 2001.

Karhanová, K., Homoláč, J. „Protežují novináři Romy?“ Mladá fronta Dnes. 27.01.2001

Karhanová, K., Kaderka, P. Jazyk, styl a etnicita v masových médiích. In Nečitelní cizinci. Praha: Multikulturální centrum, 2003.

Klvačová, P.; Bitrich, T. Jak se (ne) píše o cizincích. In: Nečitelní cizinci. Praha: Multikulturální centrum, 2003.

Nekvapil, J. Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu: základní výklad, cvičení a diskuse dvou scén z podnikové komunikace. In: Češtinář, 2000/2001, č. 11, s. 38-52, 72-84.

Ozimá, A. Média přilévají olej do ohně. In: Lidové noviny 17.6.2003.

Quasthoff, U. *Sociales Vorurteil und Kommunikation - Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps*. Frankfurt am Main: Athenäum, 1973.

Sedláková, R. Romská problematika v denním tisku (případová studie). In: Sirovátka, T. (ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: FSS MU, 2002. s. 131-159.

Sirovátka, T. (ed.) Menšiny a marginalizované skupiny v české republice. Brno: Masarykova univerzita a Nakladatelství Georgetown, 2002.

Štěchová, M. Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti. Praha: IKSP, 2001.

Štěchová, M. a kol. Právní ochrana etnických menšin v ČR. Praha: IKSP, 2002.

6. ROZHOVORY S ROMY – EXPERTNÍ SONDA

Cílem polostandardizovaných rozhovorů²⁵⁹ bylo poznat širší souvislosti zkoumané problematiky interetnických konfliktů a subjektivní prožívání případné diskriminace v naší společnosti Romy samotnými, a to od osob, které vzhledem ke svému vzdělání a zaměstnání jsou schopni problém vidět i z druhé strany, jsou objektivnější, mají od těchto citlivých problémů jistý odstup a náhled na ně. Hovořili jsme se čtyřmi muži a dvěma ženami (dále informátoři), kteří dosáhli středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání a příslušného sociálního statusu (pět pracovalo ve státní správě, jeden v médiích). Některé rozhovory trvaly i více než dvě hodiny. Uvedené informace jsou o to závažnější, že se jedná o zkušenosti skutečně vzdělaných Romů, kteří pochopitelně chodí slušně a čistě oblečení a jejich jediným handicapem z pohledu některých spoluobčanů je tmavší odstín pleti.

6.1. Výsledky – shrnutí jednotlivých témat

6.1.1. Reakce na výsledky analýzy záznamů Policie ČR, ze kterých vyplynulo, že největší skupinu pachatelů tvoří Češi neromského původu bez příslušnosti k extremistickému hnutí, nikoli organizovaní skinheadi:

Část z těchto tzv. „neorganizovaných“ jsou maskovaní Skini, ostatní jsou „obyčejní“ Češi, naštvaní na Romy. Skinové v poslední době tají svoji příslušnost k hnutí, záměrně nechodí vyzývavě oblečení, někteří se maskují (kšiltovka s parukou), protože myslí dopředu: jejich současným cílem je dostat se do politiky, do parlamentu. Vědí, že strana, která by se mohla dostat do parlamentu, nesmí být moc radikální (žádná hesla jako „Cikáni do plynu“ apod.), spíše by měla prezentovat názory typu, že takoví lidé, kteří okrádají stát o sociální dávky sem nepatří apod. Poměrně známý aktivista Kopal (nějaký čas studoval FF UK, pozn. MŠ) a další potencionální vůdci zatím mají mezi sebou spory, nebezpečí je v tom, že tyto organizace mají dostatek finančních prostředků, mají prostředky z ciziny, dále prodávají CD, je to organizovaný zločin, pracují v podsvětí. Záměrně si v médiích vytvářejí image těch hodných, kteří spolupracují s policií a binec dělají anarchisti a Cikáni. (Ti, kteří chodí ve skinheadském úboru, mají zase dobrý pocit z toho, že se jich lidí bojí.)

6.1.2. Obecné zkušenosti Romů s policisty: policisté především – dle názorů informátorů - Romům nedůvěřují. Sice k určitému pozitivnímu posunu došlo, ale situace stále není příznivá. Např. je běžné, že Rom musí v určitém konkrétním případě mít 3 svědky, gadžo jednoho nebo žádného a Rom stejně nemá šanci. Když něco tvrdí Rom, důkladně se to prověřuje, u Neroma tomu tak mnohdy nebývá, tomu se spíše věří.

Je však skutečností, že Romové špatně komunikují s policií, nerozumí policejní „hantýrce“. Nahlásí-li Rom fyzické napadení, nepřijmou od něj ohlášení, pokud to není na nemocnici. *Mé nastávající tchyni se stalo, že ji napadli, šla se mnou podat trestní oznámení s tím, že chce vědět jak to dopadne, policajť to zapsal a řekl, že je to přestupek. 3x mi nevzali trestní oznámení, jel jsem do Prahy, podal ho, informoval Inspekci MV, ta to prošetřila a*

¹⁹ Rozhovory byly velmi neformální i proto, že informátoři byli ujištěni, že jejich názory budou prezentovány anonymně. Většinou byli velmi otevření. Rozhovory byly nahrány na diktafon, přepsány a z nich byly vypsány nejzávažnější myšlenky dle jednotlivých témat (nikoliv dle jednotlivých informátorů). Snažili jsme se o přesné citace názorů informátorů, ovšem z důvodu krácení textu a v zájmu srozumitelnosti jsou některé výroky upraveny - samozřejmě s důrazem na zachování smyslu.

skončilo to na přestupkové komisi. *Ani jednou se tchyně nikdo nezeptal, jak to bylo!* Takovéto „příběhy“ nejsou ojedinělé, Romové pak nemají k policii důvěru a nenahlašují to. Je to obecné, nikdo se s Romy nebaví.

6.1.3. Rasismus a policie:

U policie je dle samotných policistů minimálně polovina, kteří se na Romy dívají skrze prsty. Nejsou rasisté, ale když si mohou kopnout, kopnou si. Nerozlišují Romy dle oblečení, neboť vědí, že někteří Romové mají dost peněz, ale zastávají názor, že k nim přišli nelegálně. První dojem ze slušně oblečených Romů: jsou to cizinci, když zjistí, že ne, tak „bůhví kde na to vzali“, na slušně oblečeného Roma se dívají policisté i běžní lidé podezřívavě. *Náš informátor je z Plzně a než autem projel tři ulice v drahém autě (nový Peaugot) svého otce, legitimovala ho policie 7x!!! Např. myškou ho předjelo policejní auto, vyběhl z něj policista, otevřel si a vsedl k němu do auta. Vytáhl na něj průkaz kriminálky a chtěl ukázat kufr. Odmítl to a řekl mu, že takhle se auta nezastavují a že to tak nenechá. Policista se lekl, stáhl se. - S tím autem nemůže po Plzni jezdit, na každém semaforu ho kontrolují, když ho jednou zastavili po páté, smál se, řekl jim, že ho zdržují a že neznamená, že když je Rom, že je auto kradené, nebo že jede s lupem. A že i Rom si může vydělat na auto práci. To je jenom další doklad toho, v čem Romové od dětství žijí.*

6.1.4. Pocity diskriminace:

Mají bez rozdílu v různé míře všichni. Specifikovat se dají jako pocity odtažitosti okolí, nepřijetí a nepochopení (sousedí naší informátorky si např. udělali neprůhledný vysoký plot, aby neviděli jejich chudobu, spolužáci ji nepřijali mezi sebe, nepůjčili jí ve škole chybějící pomůcky – cítila stud za svoji odlišnost a nemožnost komunikace s okolím, spolužáci nechápali, proč je jiná, nemá pomůcky a je neupravená, špinavá).

V dětství Romové žijí v prostředí nadávek, mají v dětském kolektivu pocity odstrčenosti, opuštěnosti. Naše informátorka byla fyzicky napadena v 9. třídě spolužákem (odpovědí byl její agresivní afekt – jediný za celou školní docházku, ale získala si tím respekt), zažila i vykázaní z diskotéky a z restaurace (i fyzické napadení přítele – Čecha, policisté věc neřešili i přes přítomnost svědka – vnímá slabost etnika v argumentaci, kdy majorita využívá jejich neznalostí), v těhotenství zažila nadávky ze strany skinheadů v parku, od diváků dostává urážlivé dopisy reagující na její etnický původ). Diskriminaci zažila při jednání sourozenců na úřadě práce (co byste chtěli, nemáte vzdělání, všichni se o vás staráme).

S diskriminací se lze setkat i u lékaře - uvádí případ své sestry, která pracuje v dětském domově a byla hospitalizována. Stále za ní na pokoj chodila zdravotní sestra a kontrolovala ji. Když se jí zeptala, proč, řekla jí, že jim tam posledně něco Romové ukradli a proto dohlíží, aby se něco neztratilo. Sestra informátorky podepsala revers a odešla do jiné nemocnice, kde už se nic takového neopakovalo.

Na pracovišti: V práci, kde náš informátor působil jako vedoucí, se jeho podřízená se o něm hanlivě vyjádřila (že nebude poslouchat Roma), situace se zklidnila, až když jí pohrozil kárným řízením.

V politice: Když Rom vstoupí do politické strany, nechce se, aby „byl příliš vidět“, je to pro přítěž potencionálních voličů nepopulární. Do politiky je těžké se dostat, i pokud chce Rom

dělat asistenta politikovi, nikdo si ho nevezme. Pokud jeden z Romů dělal poradce ministroví, skrývalo se to a moc se o tom nemluvalo.

Nikdy nepříjde renomovaná instituce, aby si je vzala např. do konzultačního týmu. Na úřadu vlády: když přijde zahraniční delegace, povídají si vedle a pak je přijdou ukázat jako zvířátka, pochlubit se, že mají v úřadě Romy. Je pravda, že neznají tak dobře jazyk, ale protože nejsou blízko mocným, nezaplatí jim stáž v zahraničí, aby se mohli naučit cizí jazyk.

Majorita neumožňuje prosazení, nelíbí se jí Romové na vyšších místech, např. úřednických. Na vyšších místech zájem pocítuje, zájem má prezident, je v jeho poradním sboru. Zájem řešit vidí i školství, oceňuje nulté ročníky jako vhodné a prospěšné. Uvádí i zájem vlády a parlamentu o zaměstnanost a vzdělanost. Uvítal by pozitivní diskriminaci ve škole, kdy ale by měla být přísně kontrolována - spolupráce s romskými poradci, oddělením péče o dítě apod., aby nedocházelo k jejímu zneužití a tím i dalšímu zhoršení obrazu Romů v očích majority.

6.1.5. Média

Pozitivně je hodnocen romský tisk, jeho nevýhodou je dle informátorů to, že není znám v širším povědomí. Je vnímána zkorumpovanost romských špiček ve vedení spolků a časopisů.

V celostátních majoritních denících ani v televizi je vše dle jejich názoru teprve v začátcích, spíše se jedná o nakročení, nastavení podmínek, ty však ještě nejsou vyhovující. Např. v příspěvcích zabývajících se minoritou se zdůrazňuje zejména zaostalost. Jako jediné pozitivum Romů je zmiňována hudba, ta však by měla být spíše způsobem sblížení. Chybí její propojení s běžným životem a každodenními činnostmi.

Forma a čas vysílání publicistiky o Romech nejsou vhodné pro širokou veřejnost – informátorka navrhuje zábavné pořady s „provařenými“ baviči a zpěváky, kteří přitáhnou širokou veřejnost.

Tištěná média mají snahu přijít problémům na kloub, ale bez širšího dopadu. Je ukazována jen negativní stránka věci, nikdy není vidět normální romská rodina, která se žije poctivě, je „integrována“. Kritizuje touhu po senzaci, povrchnost, nikoli hledání lidských osudů, provázanost v případě, vztahy. Mediální případy by se měly dotahovat do konce, např. jak dopadl někdo, o kom se psalo před půl rokem. (*Vražda O. Absolona byla svého času senzací, ale kdo se stará o jeho dítě, které je v dětském domově, to už není pro média zajímavé*).

Problém vtípů o Romech v médiích: náš informátor si stěžoval do televize že určitý pořad je rasistický, odpověděli mu, že to má být humor. On jim řekl, že jako Rom to za vtíp nepovažuje, ale nikoho to nezajímalo.

Zástupce Romů by měl být v Radě pro rozhlasové a TV vysílání.

6.1.6. Emigrace

Informátor uvedl, že chybou některých Romů je mylná domněnka, že na ně někde někdo čeká a i sociální systémy jiných už zemí zareagovali na zneužívání sociálních dávek Romy. Nejhorší vliv měl na emigraci Romů Klíma (z Novy), který s nimi letěl do Anglie a natočil „požvání“. Informátor si myslí, že emigrace byla někým organizována - speciální autobusy apod., čehož prý Romové nejsou schopni (ale neuvádí, co by tím kdo mohl zamýšlet).

Romové v ČR při sebevětším pracovním úsilí nevidí možnost „vypracovat se“. Ten, kdo má v zahraničí práci, je na tom dobře - multikulturní prostředí je nevnímá jako nějak odlišné, jsou hodnoceni podle práce a chování, ne podle barvy pleti.

Uvádí, že i neúspěšná emigrace má určitý přínos pro romské děti, které se za tu dobu zvládnou naučit minimálně základy cizího jazyka a tady pak mají šanci v něm pokračovat, uvědomí si tam svoje možnosti.

Informátorka upozornila, že mnozí Romové nevnímají emigraci jako řešení nějakého problému, ale jako dobrodružství, cestu. Uvedla však, že všechny západní země se jí osobně zdají pro život Romů a menšin přijatelnější než ČR. Romové dále v zahraničí oceňují, že nepocítují každodenní diskriminaci, ústrky a opovržení a setkávají se naopak i s pozitivní diskriminací.

6.1.7. Preventivní opatření – návrhy

Školství:

Kvalitnější předškolní výchova, romští asistenti v předškolní i školní péči (nejen na ZvŠ), do vzdělávání rodičů, nulté ročníky prosadit jako povinné, bylo by to přínosem zvláště pro sociálně slabé děti. (Matky jsou prý často líné ráno vstát a dítě tam dovést, i když ono samo má zájem, hledají různé výmluvy.) Do školních osnov zařadit výuku multikulturních jevů, vyučovat by ji měli Romové.

Vězeňství a postpěče: výraznější tresty, psychoterapie, poznání zázemí obětí, práce s minoritami v rámci výkonu trestu, měla by být důsledná spolupráce kurátorů a policie při ukončení VTOS, propuštěný by měl být monitorován, nařízeny konzultace, prováděn důsledný dohled.

Pozitivní diskriminace: ministryně školství se prý k tomuto tématu staví vstřícně, ale nedokáže změny prosadit.

Zákaz rasistických stran a hnutí, zákaz demonstrací a sdružování, což uvádí jako věc policie + faktickou ochranu romských demonstrací.

Ekonomická pomoc: Dotace pro podnikatele při zaměstnání těžko umístitelného člověka, dotace na opravy pro majitele bytů/domů při ubytování sociálně slabých lidí, půjčky pro mladé lidi na stavbu domu.

Inspirace pro média: v amerických filmech je záměrně při práci policie, ale i na úradech a ve zdravotnictví ukazován vedle bělochů i spolupracovník s tmavší pletí, lidé si na to zvykli a nepřekvapuje je to ani ve skutečnosti. Lidé si musí zvyknout na to, že Romové jsou např. v bance za přepážkou, v obchodě v kase, v tramvaji jako řidiči.

Nový projekt: zkouší se k policistům přibírat civilisty, tzv. asistenty v místech, kde je jakákoliv problémová komunita, nejenom Romové, třeba i bezdomovci. Tím by se Romové měli možnost dostat nahoru – obdobně jako to bylo v případě romských poradců, kteří nejprve dostali práci (jako poradci), následně se začali vzdělávat a někteří si získali takovou důvěru, že za nimi začali lidé chodit místo za jinými úředníky. Není to o tom, aby někoho kryli, člověk, který něco provede, nemá dobrou pozici v komunitě. Dále má v problémových komunitách fungovat streetworker, měly by tam jít peníze na komunitní programy. Romská komunita by pak jinak začala vnímat policii, ne pouze jako represivní složku, ale i jako

poradce a pomocníka s určitým problémem. Asistent pro policii musí být dobře vybrán, aby měl v komunitě váhu. (Informátor dává příklad svého otce: vždy měl peníze, nikdy neměl problémy s policií ani s jinými orgány a celá velká rodina ho považuje za vůdce, jeho slovo platí, i když není v rodině nejstarší.)

(Zmíněný program zkušebně poběží v Ostravě, je to francouzský model a používá se i v Británii. Další program: multikulturně bylo vyškoleny 12 policistů. Problémem je, že tito vyškolení policisté nejsou na tuto práci uvolňováni, mají to dělat nad rámec svých povinností.)

Romští poradci: velkým problémem je, že se rozpadá síť romských poradců. V integraci Romů jsou dle informátora důležití koordinátoři a poradci, kteří by měli mít více stanovené úkoly, povinnosti. Mělo by se na ně mělo systematicky dohlížet, jinak záleží čistě na jejich blahovůli, zda se budou Romům věnovat a do jaké míry a zda funkci nezneužijí. Poradci pro Romy by měli být Romové, protože „bílý“ Romovi neporozumí, nerozumí jejich mentalitě, provázanosti s okolím, nedokáže jim záležitosti vysvětlit, ani se nesnaží si mezi Romy získat jméno - objet je, seznámit se s nimi, vysvětlit jim, co pro ně může udělat...

Černý rasismus: informátor sdělil, že se s takovým chováním setkala např. jeho (bílá) žena (v obchodě do ní narazilo romské dítě, ona ho zvedla ze země a přihnala se k ní Romka, která jí začala sprostě nadávat). Jeho žena prý zažívá mnohdy silnější rasismus než Romové. Nejprve se na ni dívala skrz prsty majorita (že si bere Roma), teď Romové. Ve vsi, kam se stěhovali, prý lidé ze sousedství sepsali petici, že si nepřejí mezi sebou cikány. V soužití s nimi problém nemají, znají se a často se navštěvují. Nevraživost je podle něj problémem neznalosti. Souvisí to i s prací policie, která není nestranná. Černý rasismus je jen reakcí na diskriminaci ze strany majority.

Perličky: na dotaz, zda funguje kastovníctví mezi Romy: ano, ví se, kdo jsou degeši, u degešů např. „lepší“ Romové nejedí, i když jsou třeba pozvaní na svatbu. Degeši se proto neurážejí, prostě to tak je. Pokud přijdou degeši do „lepší“ rodiny, jsou pohoštěni, ale použité nádobí se vyhodí. (!!!)

6.1.8. Závěr (včetně kritiky do vlastních řad):

Problém integrace vidí naši informátoři vesměs jako oboustranný. Kritizují nesnažení se Romů, na druhou stranu uvádějí, že majorita není ochotná dát Romům šanci, že generalizuje všechny jako flákače a podvodníky.

Kritizují dále nekonceptnost v sociální politice, které vede ke zneužívání sociálního systému (např. nedostatky v přidělování bytů, někdy se minoritě příliš ustupuje, apod.).

Majorita naopak neumožňuje Romům prosazení se na vyšších místech, např. úřednických. Uvítali by pozitivní diskriminaci ve škole, kdy ale by měla být přísně kontrolována – ve spolupráci s romskými poradci, oddělením péče o dítě apod., aby nedocházelo k jejímu zneužití a tím i dalšímu zhoršení obrazu Romů v očích majority.

Nutnost upozorňovat Romy na důsledky neplacení nájmu - vystěhování bez náhrady - umístění dětí do DD; dohlížet na splácení, dodržování elementárních pravidel, uvědomění spolupráce se zastupiteli města (nebudou platit nájem – město neopraví dům). Větší chuť mladých lidí studovat, oddálit sňatek, děti, uvědomění šance. Stejná tendence je vnímána u lidí středního věku: i ti se stydí za nízkou kvalifikaci, nezaměstnanost.

7. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ PROVÁDĚNÉ NA POLICEJNÍ AKADEMII ČR V PRAZE

7.1. Úvod a hypotéza výzkumu:

Čeští policisté jsou rasisti. Obecná, novináři a jinými sociálními skupinami často opakovaná věta. Je tomu tak ale ve skutečnosti? Nedává se tady pouze z jisté pohodlnosti a nedostatečné informovanosti odsuzující nálepka uměle vykonstruovanému obětnímu beránkovi – v tomto případě konkrétní profesní skupině? Neschovává se za tento přístup neschopnost problém interetnických konfliktů systémově řešit a absence odvahy problém a jeho příčiny objektivně pojmenovat?

A můžeme vůbec chtít, aby policie a její příslušníci byla jiná - jiní, než jaká je společnost, kterou chrání, reprezentuje - reprezentují a ze které vzešla – vzešli. I policista je přece jenom občanem české společnosti. A pokud se po něm žádá profesionalita a odolnost vůči předsudkům a stereotypům, je mu v získání této dovednosti nějak pomáháno? Je pro ni cíleně školen? Nebo je od něj „naivně“ a priori předpokládána od okamžiku navléknutí uniformy, předání etického kodexu a nakopírování „nekončícího“ stohu interních nařízení?!

Ale problém interetnických konfliktů a zvládání odlišností má řadu dalších rozměrů. Jak by mohl rasista správně a objektivně posuzovat rasově či rasisticky motivovanou trestnou činnost? Může tak činit, pokud jsou nálady a poměry ve společnosti rovněž intolerantní? A není náhodou rasismus rozšířen i u zástupců dalších orgánů činných v trestním řízení? Nepanují identické předsudky a „nemoc (skepse) z povolání“ i mezi soudci a státními zástupci?

A pokud už by český policista rasistou či xenofobem byl, připustit „musíme“ i tuto variantu, není pak tím nejdůležitějším úkolem ptát se *proč?* Je jím od přírody? Nebo díky výchově? Případně, nejedná se o „profesionální deformaci“, zobecnění individuálních negativních zkušeností z každodenní práce, odpověď na rasismus adresovaný jeho osobě a podobně? A které etnické, rasové a národní skupiny jsou pro českého policistu tzv. nejproblematičtější?

A ptejme se dále. Jaký žebříček hodnot (a od něj odvozené postoje) má vůbec český policista? Co má rád a co ne? Kdo mu vadí a koho má rád? Jaký je jeho vztah k minoritám obecně? Existuje určitá spojitost mezi národní (etnickou) příslušností, způsobem myšlení a vystupováním na úřadech, případně i páchanou trestnou činností?

To jsou asi hlavní otázky, na které by měl výzkum prováděný na Policejní akademii na konci roku 2003 odpovědět - když ne kategoricky a jednoznačně, tak alespoň poukázat na více i méně možné obrazy reality a jejich interpretace.

7.2. Metodika výzkumu

Technické parametry:

11.

12. TERMÍN REALIZACE: DUBEN 2003 – LEDEN 2004

Termín šetření: říjen 2003 – listopad 2003

Počet respondentů: 320

Reprezentativita: studenti - „policisté“ PA ČR, obor Bezpečnostně právní studia

Poměr výběrového vzorku k základnímu: 25,4 %

Výběr respondentů: náhodný výběr

Autor a realizátor výzkumu: Mgr. Lukáš Urban, lektor KSV PA ČR a externista IKSP

Odborný dohled a konzultace: PhDr. Markéta Štěchová

Zpracoval: Mgr. Lukáš Urban

Statistické podklady: Matěj Urban

Cíl výzkumu:

Na základě konjunktivní teorie sociální deviace lze tvrdit, že pro úspěšné zvládnutí určitého asociálního či antisociálního chování, v našem případě interetnických konfliktů, je třeba vytipovat, znát a následně popsat:

- skupinu typických pachatelů a jejich motivů k patologickému chování,
- rizikovou cílovou skupinu nejčastějších obětí,
- popsat typický průběh trestné činnosti, tj. „běžný modus operandi“,
- na základě kasuistik popsat rizikové situace, které se svojí povahou stávají jedním ze spouštěčů trestné činnosti.

Jedná se tedy o soubor vzájemně souvisejících, ovlivňujících se a zřetězených osobnostních a situačních faktorů, jejichž popisu a rozboru byly věnovány jednotlivé dílčí sondy výzkumu Interetnických konfliktů.

Prezentované empirické šetření se snaží hlouběji poznat jakou roli v tomto celku hraje Policie ČR a její příslušníci. A jakou naopak zástupci minorit vydefinovaných zejména na národnostním (etnickém) a občanském principu ... s vědomím toho, že je lze klasifikovat rovněž na náboženském, rasovém, jazykovém nebo ekonomickém principu.

Technika výzkumu:

- anonymní písemný dotazník,
- doba vyplňování byla individuální, dle potřeby respondenta, minimálně však bylo poskytováno 45 minut,
- respondenti dotazník vyplňovali dobrovolně (byla jim nabídnuta šance bez vysvětlení odmítnout) v rámci řádné výuky nebo na seminářích v roce 2003,
- dále byli respondenti upozorněni na skutečnost, že pokud jim některé otázky přijdou příliš osobní, nebo jim nejsou příjemné, nemusí na ně bez udání důvodu odpovídat.

Charakter otázek v celém dotazníku:

- do vyhodnocení této zprávy nebyly použity všechny otázky, pouze ty, které se bezprostředně vztahují ke zkoumanému tématu
- byly použity otázky otevřené, polouzavřené a uzavřené.
- u některých otázek se vzhledem k úmyslu změřit individuální hodnoty a postoje použila možnost odpověď individuálně vysvětlit a dát jí tím potřebný nádech konkrétnosti a objektivity
- v některých otázkách byla použita technika škálování

Respondenti:

Základní soubor: 1261 studentů – policistů PA ČR (celkový stav k 31. 10. 2003 ²⁶)

Bezpečnostně- právní obor:

Bakalářský program (1. – 3. ročník):

- denní (prezenční) forma 546 (327 civilisté → tj. policisté 219)
- kombinovaná (dálková) forma 810 (jenom „policie“)

Magisterský program (4. – 5. ročník) :

- denní forma 178 (116 civilisté → tj. policisté 62)
- kombinovaná forma 170 (jenom „policie“)

Ph.D. program (cca 3 roky studia):

- prezenční forma 4 (civilisté)
- kombinovaná forma 20

Obor Veřejná správa:

Bakalářský program (1. – 3. ročník):

- kombinovaná forma 60

Výzkumný soubor: 320 posluchačů Policejní akademie v Praze

- výhradně studenti v pracovním poměru k organizacím silových resortů ČR, u kterých je předpokládána přímá osobní zkušenost s projednáváním, řešením a předcházením interetnických(m) konfliktům, dále „každodenní“ profesní styk s příslušníky jiných států, národů a etnik (PČR, Obecní policie, Vězeňská služba atd.)
- studenti bakalářského a magisterského programu Bezpečnostně právního oboru; profil studenta oboru Veřejná správa neodpovídá požadavkům výzkumu - většinou to jsou pracovníci Integrovaného bezpečnostního systému a problematika interetnického konfliktu jim není o nic bližší než „obyčejným“ občanům ČR; civilní studenti nesplňují podmínku kontaktu s praxí
- studenti od 1. bakalářského ročníku po 2. magisterský ročník, ke kterým měli realizátoři výzkumu tzv. přístup, tj. výběrový soubor vzniknul náhodným výběrem

²⁶ Zdroj: oficiální dokument Studijního oddělení PA ČR, prosinec 2003

Student PA ČR	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) 1. bc. ročník	220	68,8	69,2
(2) 2. bc. ročník	71	22,2	22,3
(3) 3. bc. ročník	1	0,3	0,3
(4) 1. mg. ročník	26	8,1	8,2
(5) 2. mg. ročník	---	---	---
Nevyplněno	2	0,6	---
Celkem	320	100,0	100,0

Podrobná charakteristika respondentů:

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) muž	220	68,8	69,0
(2) žena	99	30,9	31,0
Nevyplněno	1	0,3	---
Celkem	320	100,0	100,0

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) do 23	41	12,8	26,5
(2) 24-25	26	8,1	16,8
(3) 26-30	49	15,3	31,6
(4) 31-35	19	5,9	12,3
(5) 36-40	17	5,3	11,0
(6) 41-45	3	0,9	1,9
Nevyplněno	165	51,6	---
Celkem	320	100,0	100,0

Velký počet chybějících odpovědí koresponduje s obecnou nevolí poskytovat osobní údaje, ale v tomto případě šlo zejména o záměr neposkytnout o sobě takové údaje, které by

snad mohly vést k identifikaci respondenta a případně jeho postihu za poskytnuté informace. Usuzuji tak na základě individuálních rozhovorů s respondenty po vyplnění dotazníku. S nadsázkou řečeno: „Policista znalý poměrů se nezapře!“

Vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) SŠ + maturita	277	86,6	87,4
(2) VOŠ	9	2,8	2,8
(3) částečné VŠ	27	8,4	8,5
(4) úplné VŠ	4	1,3	1,3
Nevyplněno	3	0,9	---
Celkem	320	100,0	100,0

Vystudovaný obor	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) ekonomický	61	19,1	20,0
(2) technický	100	31,3	32,8
(3) přírodovědný	14	4,4	4,6
(4) bezpeč. - právní	100	31,3	32,8
(5) společenskovední	30	9,4	9,8
Nevyplněno	15	4,7	---
Celkem	320	100,0	100,0

Organizace – útvar	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) Obvodní – místní odd.	126	39,4	40,9
(2) Okresní ředitelství	15	4,7	4,9
(3) Krajská správa	18	5,6	5,8
(4) Policejní prezidium	14	4,4	4,5
(5) Ministerstvo vnitra	10	3,1	3,2
(6) SKPV	60	18,8	19,5
(7) Referát CZP	32	10,0	10,4

Organizace – útvar	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(8) Obecní policie	2	0,6	0,6
(9) Vězeňská služba	2	0,6	0,6
(10) Ministerstvo obrany	3	0,9	1,0
(12) Ministerstvo financí	6	1,9	1,9
(11) Jiné *	20	6,3	6,5
Nevyplněno	12	3,8	---
Celkem	320	100,0	100,0

Příslušníci kriminální policie jsou zahrnuti po organizační reformě PČR pod zkratkou SKPV – Služba kriminální policie a vyšetřování. Mezi respondenty byli zastoupeni jak pracovníci z okresní, tak krajské úrovně, jak z odboru obecné kriminality, tak odboru hospodářské kriminality. Odůvodnění a smysl jejich zařazení do vzorku: předpokládá se přímá zkušenost z ulice a praxe, osobní i místní znalost poměrů.

Vyšetřovatelé rovněž z okresní, obvodní úrovně, tak z kraje. Odůvodnění jejich zařazení: předpokládá se zkušenost s právní (re)kvalifikací skutků a procesem dokazování.

PČR (místní, obvodní oddělení). Odůvodnění: předpokládá se velké množství zkušeností z praxe, přímého a bezprostředního styku s realitou (např. praxe odkládání podobných činů s potenciálně těžkým a mediálně sledovaným dokazováním do přestupkového řízení; třeba i z důvodů nadměrného pracovního zatížení a nešvaru „čárkového systému“ apod.).

Přípravná fáze a pilotáž

Pilotáž probíhala na cca 50 respondentech (*od května do června 2003*). Jejich výběr nebyl náhodný. Byli to téměř bez výjimky studenti 1. a 2. ročníku magisterského programu oboru Bezpečnostně právní studia, se kterými se před zadáním dotazníku učinil krátký pohovor, jehož cílem bylo zjistit, zda je jim téma interetnických konfliktů blízké, mají k němu co říci, mohou přijít s novými myšlenkami a zajímavými postřehy z praxe. Do druhého, tedy závěrečného kola sbírání dat už tito nebyli přizváni.

Výsledná podoba dotazníku je cca šestou verzí, která tímto procesem postupně konkretizace a konzultace vznikla.

Dotazníky (struktura, pořadí a charakter otázek, grafické zpracování, délka aj.) byly konzultovány s odpovědnou řešitelkou projektu IKSP PhDr. Markétou Štěchovou a dvěma sociology z „komerční marketingové“ praxe.

Všechny průběžné verze dotazníků jsou v datové podobě archivovány u realizátora výzkumu a je možné do nich kdykoliv nahlédnout. Dotazníky vyplněné v rámci pilotáže jsou rovněž archivovány.

* Dopravní inspektorát, Hasičský sbor, Operační středisko, Policie ČR bez další konkretizace, Zásahová jednotka

Zpracování dat

Statistické zpracování vychází z číselně kódovaných odpovědí nahraných do předem připraveného programu (SPSS) dle instrukcí zadavatele. V případě otevřených otázek byla na základě pilotáže připravena baterie typických odpovědí, ke kterým se ručně přiřazovaly hodnotitelem čárky (laicky řečeno: odpovědi byly vyčárkovány) podle charakteru odpovědi. Rovněž z(a)pracováno počítačově. Pro zachování objektivity a z důvodu větší ilustrativnosti jsou v této zprávě citovány vybrané autentické odpovědi.

Vzhledem k rozsahu a množství získaných informací jsou v první fázi interpretovány pouze vybrané otázky bezprostředně související s interetnickými konflikty, soužitím majority s minoritou a tzv. romskou otázkou.

7.3. Rozbor vybraných otázek

Otázky vybrané pro účely této studie byly zaměřeny čtyřmi směry:

1. zjištění četnosti a kvality kontaktů policistů s cizinci a hlavní problémy z těchto kontaktů vznikající
2. předsudky a xenofobní naladění určující vnímání a posuzování jevů policisty
3. návrhy z praxe na řešení nejcitlivějších problémů romské populace
4. úroveň školení policistů v dané problematice

1. oddíl

Otázka I: „Přicházíte při výkonu své profese do kontaktu s lidmi s jinou barvou pleti, případně s příslušníky jiných národů či etnických skupin?“

I a

Kontakt s jinakostí	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) ano	280	87,5	87,8
(2) ne	39	12,2	12,2
Nevyplněno	1	0,3	---
Celkem	320	100,0	100,0

I b

Frekvence	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) každý den	47	14,7	16,8
(2) téměř denně	115	35,9	41,1
(3) 1krát týdně	40	12,5	14,3
(4) 1krát za 2 týdny	12	3,8	4,3
(5) 1krát za měsíc	6	1,9	2,1
(6) náhodně	60	18,8	21,4
Nevyplněno	40	12,5	---
Celkem	320	100,0	100,0

I c

Kdo – soc. skupina	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) mix, kombinace	118	36,9	43,1
(2) Romové	65	20,3	23,7
(3) turisté, všichni	38	11,9	13,9
(4) jiné	17	5,3	6,2
(5) pachatel či oběť TČ	15	4,7	5,5
(6) imigranti, běženci	8	2,5	2,9
(7) Ukrajina a býv. SSSR	4	1,3	1,5
(8) Asiaté – Vietnamci	3	0,9	1,1
(9) Arabové	2	0,6	0,7
(10) zahr. dělníci	1	0,3	0,4
(11) černoši	1	0,3	0,4
(12) Němci	1	0,3	0,4
(13) západní Evropa	1	0,3	0,4
Nevyplněno	46	14,4	---
Celkem	320	100,0	100,0

Závěry:

1. Dle očekávání převážná většina respondentů přichází do kontaktu s lidmi jiných etnických skupin, nejčastěji to jsou Romové, dále Ukrajinci a Vietnamci (Asiaté). Kontakty s těmito skupinami lidí jsou poměrně četné, většinou téměř každodenní.
2. Další třídění ukázalo, že se jedná mnohem častěji o respondenty – muže, ženy přicházejí do kontaktu s cizinci spíše výjimečně (souvisí to pochopitelně s typem práce policistů a policistek).

Otázka II byla zařazena s předpokladem, že vlastní zkušenosti ovlivňují smýšlení lidí podstatnou měrou. U policistů bývají zkušenosti s „odlišností“ nejrůznějšího druhu zvláště intenzivní.

Otázka II „Máte osobní (soukromou) negativní zkušenost s cizincem, nábožensky, etnicky či rasově odlišným člověkem? Pokud ano, tak jakou...“ (polouzavřená otázka)

Odůvodnění	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) nemám	136	42,5	50,9
(2) Romové	77	24,1	28,8
(3) jiné etnikum	17	5,3	6,4
(4) pracovní	15	4,7	5,6
(5) arogance	8	2,5	3,0
(6) nábož. fanatismus	6	1,9	2,2
(7) Židé	4	1,3	1,5
(8) Naopak, otevřenost	2	0,6	0,7
(9) „černá“ agresivita	2	0,6	0,7
Nevyplněno	53	16,6	---
Celkem	320	100,0	100,0

Shrnutí, závěry:

1. Většina respondentů neuvadla přímou, osobní negativní zkušenost s „jinakostí“, je zde ovšem mnoho těch, kteří z nějakých důvodů neodpověděli.
2. U těch, kteří negativní zkušenost uvedli, silně převažuje negativní zkušenost s příslušníky *romského etnika*. Jedná se zejména o:
 - okradení, podvedení, vyloupení
 - vulgarita, neslušnost, hluk a hulvátství
 - fyzické napadení

- agresivní a neslušné vystupování a jednání se státními úředníky
 - dětinské lži a klidně i svalování viny na rodinné příslušníky
 - nedodržování pravidel slušného chování a základní hygieny
3. Povýšenectví západních turistů a přezíravost německých „bohatých“ turistů
 4. Náboženský „sektářský“ fanatik = intolerance (nejčastěji Svědci Jehovovi)
 5. Nemoci, nedostatek hygieny, zápach a alkoholismus u (post)sovětských dělníků
 6. Vyhržování mstou mafiánských kamarádů (v případě Ukrajinců, ale někdy i Romů)

Příklady volných odpovědí:

Romové

„Zastavili jsme Roma bez ŘP a ve vozidle špatného technického stavu a on nás hned začal hulákat, že jsme rasisti. A tak je to i u Vietnamců.“

„Opilý Rom ležel na silnici. Tak jsem mu chtěl s kolegou pomoc. Zvedali jsme ho, on se probral a začal vykřikovat, aby jsem ho nechali být, že je černej, a že „na sebe nenechá sahat bílejma“!“

„Všechny ostatní národy jsou v pohodě, z cikánů mám strach. Jsou zbabělí a zákeřní.“

„V metru na mě zaútočil Rom, když jsem ho sám přistihl při krádeži věci z kabelky cizinky. Avšak ostatní lidé se při tom koukali do země!“

„Věčně jsou v podnapilém stavu ... Neustále sedí na náměstí a otravují ostatní občany, nejen hlukem, ale i krádežemi!“

„S cikánama mám hodně špatných zkušeností. Např.: zadržel jsem ho při vloupání do restaurace a nebál se nás napadat a vyhrožoval nám, že uškrtní naše děti ... To se mi stalo jedině s cikánem.“

„Bezdůvodné napadání ze strany Romů. Zásadní neochota komunikovat.“

„Ano, házeli po mě kamení Romové.“

„Můj spolužák ze SŠ je Rom. S úspěchem složil maturitu s velkou pomocí učitelského sboru a spolužáků. Po maturitě se vrátil ke své komunitě a odvděčil se spolužákům a učitelům tak, že vykradl školu.“

„Ano, tak jak si Romové stěžují na urážky ze strany „bílých“, tak i já jsem už zaslechl hodně urážek na moji barvu pleti z jejich strany.“

„S cizinci nemám špatné zkušenosti, právě naopak. Špatně vycházím jen s Romy, protože vše, co je mimo jejich chápání, je rasismus.“

„Asi 5 Romů mi zlomilo nos, čelist a ruku, a to jen tak na ulici. Naprosto beze slova, zřejmě pro to, že jsem v té době měl holou hlavu, ale jinak jsem neměl oblečeno žádné oblečení připomínající skinheadské skupiny ... a ani nesmýšlím jako skinhead.“

„Několikrát mně cikáni vykradli auto, ale chápu je. Dělají jen to, za co jim nic nehrozí. Je to záležitost společnosti, tedy ČR a jejího alibismu. Obdivuji Slováky, že to začali řešit.“

„Mám za sousedy Rómy, kteří mi neustále na zahradě něco kradou a nemám nikde zastání.“

„Okradl mě v Praze Rom, nemám je rád. Stalo se to i mé sestře a přátelům. Už v tom umějí chodit.“

„Ano – Rom okradl invalidního chlapce na vozíku o mobilní telefon.“

„Jako dítě jsem byl zbit a okraden cikány. Bydleli o ulici dál.“

„Cikán na mě chtěl udělat podvod. Nabízel prodej kradeného zboží za výbornou cenu, chtěl peníze předem a evidentně s nimi zdrhnout.“

„Každodenní negativní zkušenost s Romy, kteří nerespektují základní sociální, hygienické, právní a jiné normy. S ostatními není problém.“

„S romskými delikventy při výkonu své profese. Cítím z jejich strany až nenávist k uniformě.“

„Romové mě jako policistu stále obviňují z rasismu a zaujatosti vůči nim. Jeden, kterého jsem dal do vazby, na mě podal trestní oznámení na vraždu, což potvrdila celá jeho rodina.“

Inspekce mě pak dlouho vyšetřovala. Jak pak člověk má vykonávat svoji práci a nebýt ovlivněn?!“

„Rom – soused v místě bydliště. Po přistěhování se zcela změnila podmínka k životu. Bývala to klidná tichá ulice. Dnes – nepořádek, hluk, výtržnosti.“

„Osobně jen z policejní praxe, ale kamarádka byla přepadena, pobodána a znásilněna čtyřmi Romy.“

„V naší obci je romská rodina – 5 dětí. Se všemi jsme si vždy hráli, chovali se k nim slušně a přesto má každý z nich záznam v rejstříku trestů; tři z nich ještě sedí; jeden dokonce za vraždu. Kde je chyba? V nás?“ atd., atd.

Negativní zkušenosti s jinými „odlišnými osobami“ byly spíše ojedinělé:

Židé

„S chováním Židů. Vysvětlování věci každému osobně, nestačí to říci jednomu ve skupině, např. při odbavování cestujících.“

Arogance

„Mám negativní zkušenosti s cizinci, především z Německa a Rakouska. Při jednání s nimi, pokud se dopustili dopravního přestupku, je u nich zřejmá určitá arogance.“

Náboženský fanatik, sekta

„Mám velmi špatné zkušenosti, několikrát opakující se s člověkem jinak nábožensky orientovaným.“

Černoši

„Ano, pokud jde o sexuální obtěžování ze strany člověka s černou pletí.“

Vietnamci

„Zastavil jsem Vietnamce pro rychlou jízdu, zkontroloval jsem mu doklady a když jsem mu řekl, že jel rychle, tak se hned začal rozčilovat, že chceme jen peníze a že nejsme lidi. Do té doby se mnou komunikoval česky, pak už říkal jen: „já málo česky.“!!! A to vlastní ŘP. Kde ho získal a za kolik????!!“

Ukrajinci

„Několik napadení ze strany Ukrajinců při kontrole.“

„Opilý ukrajinský dělník mi vyhrožoval mafii.“

Čečenci

„Mé zkušenosti jsou spíše kladné, rád poznávám cizí kultury. Jako negativní zkušenost hodnotím fyzické napadení opilým Čečencem, což však hodnotím spíše jako problém konkrétního jednotlivce.“

Další dvě otázky (III a IV) směřovaly ke konkrétním skupinám, se kterými policisté častěji přicházejí do styku.

Otázka III „Jaký je Váš vztah k zahraničním pracovníkům na území ČR?“

Vztah	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) rozhodně pozitivní	20	6,3	6,3
(2) spíše pozitivní	155	48,4	48,7
(3) spíše negativní	116	36,3	36,5
(4) rozhodně negativní	10	3,1	3,1
(5) nevím, nemám názor	17	5,3	5,3
Nevyplněno	2	0,6	---
Celkem	320	100,0	100,0

„Odpověď rozved'te, upřesněte:“

Důvod, motiv, příčina	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) Různé	56	17,5	30,9
(2) Jiné	33	10,3	18,2
(3) Konkurence	31	9,7	17,1
(4) Právní rozměr	23	7,2	12,7
(5) Racionální kalkul	15	4,7	8,3
(6) Know-how	9	2,8	5,0
(7) Multikulturalita	7	2,2	3,9
(8) Reciprocita	4	1,3	2,2
(9) Sociálně slabí	2	0,6	1,1
(10) Ekonomické vazalství	1	0,3	0,6
Nevyplněno	139	43,4	---
Celkem	320	100,0	100,0

Závěry:

13. Celkově je vztah respondentů k zahraničním pracovníkům spíše pozitivní, odpovědi jsou umístěny většinou do středních poloh škály.
14. Dle volných odpovědí respondentům nevadí legálně pracující zahraniční dělníci a nevadí jim zahraniční odborníci, kteří do republiky přinášejí důležité informace a know-how. ale mají výhrady k levné a „necivilizované“ pracovní síle z Východu, často je s ní totiž v jejich očích spojená specifická forma kriminality

- (převaděčství, vydírání, organizovaný zločin, násilná kriminalita, drogy, prostituce a nedovolené ozbrojování).
15. Často je prezentován názor „berou českým lidem práci, protože jsou levnější a jsou ochotní pracovat v nelidských podmínkách“. Tím snižují českým „nekvalifikovaným“ možnost vstoupit na trh práce, tj. zvyšují nezaměstnanost a finanční zátěž českého sociálního státu.
 16. Respondentům vadí zahraniční dělníci, kteří v ČR páchají trestnou činnost, což z jejich úhlu pohledu není bohužel výjimka!
 17. Poměrně frekventovaný byl rezignovaný postoj (racionální kalkul) – někdo to dělat musí a Češi jsou zkrátka drahá pracovní síla.
 18. Někteří vítají vzájemné kulturní obohacování a poznání kultur (multikulturalita).

Otázka IV „Jaký je Váš vztah k cizincům (studentům, turistům apod.) na území ČR?“

Vztah	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) rozhodně pozitivní	69	21,6	21,8
(2) spíše pozitivní	216	67,5	68,1
(3) spíše negativní	23	7,2	7,3
(4) rozhodně negativní	1	0,3	0,3
(5) nevím, nemám názor	8	2,5	2,5
Nevyplněno	3	0,9	---
Celkem	320	100,0	100,0

„Odpověď rozved'te, upřesněte:“

Důvod, motiv, příčina	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) ano, když se chovají slušně	38	11,9	22,8
(2) různé odpovědi	36	11,3	21,6
(3) ekonomický kalkul	29	9,1	17,4
(4) soc.-kulturní kalkul	19	5,9	11,4
(5) nevadí mi	18	5,6	10,8

Důvod, motiv, příčina	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(6) dobré image	17	5,3	10,2
(7) reciprocita	7	2,2	4,2
(8) emoce, empatie	2	0,6	1,2
(9) hrdost	1	0,3	0,6
Nevyplněno	153	47,8	---
Celkem	320	100,0	100,0

Závěry:

1. Názory na turisty jsou výrazně pozitivnější v porovnání se zahraničními pracovníky. Respondentům (dle volných odpovědí) daná skupina nevadí, když se její příslušníci v ČR chovají jako na návštěvě, slušně a uznávají český právní řád. Problémy nastávají v případě příliš hlučných a arogantních cizinců (často jsou zmiňováni Rusové a Němci „utržení od řetězu“). V takových případech obtěžuje prý jejich přezíravost, arogance a pocit, že penězi zmůžou vše a že se na ně náš právní řád „nevztahuje“.
2. Cizinci - turisté přinášejí do republiky peníze, rozvíjejí cestovní ruch (ekonomický kalkul).
3. Cizinci - turisté šíří dobré image ČR → máme jim co nabídnout a ukazovat.

2. oddíl

Další otázka šla k „jádro problému“. Respondenti proto neposuzovali v této citlivé záležitosti sami sebe, nýbrž své kolegy.

Otázka V „Víte o někom ze svých spolupracovníků, kolegů z práce, že má rasistické smýšlení?“

V a

Ano / ne ?	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) ano	206	64,4	64,8
(2) ne	112	35,0	35,2
Nevyplněno	2	0,6	---
Celkem	320	100,0	100,0

V b (Pokud ano, myslíte si, že:.....)

Otázka normality	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) úplná výjimka	39	12,2	18,1
(2) ne taková výjimka	115	35,9	53,2
(3) běžné	42	13,1	19,4
(4) jinak	20	6,3	9,3
Nevyplněno	104	32,5	---
Celkem	320	100,0	100,0

Odpovědi na otázku V jsou nepochybně dalším podnětem k zamyšlení. Většina z respondentů zná někoho ze svých spolupracovníků s rasistickým smýšlením a jak plyne z upřesňující otázky, nejedná se mezi policisty o výjimku.

Příklady volných odpovědí:

„Je to nemoc z povolání, chápu, co je k tomu vede.“ („Zkušenosti s romskou menšinou.“)

„Kolegové, kteří takto smýšlejí, vychází z osobních negativních zkušeností.“

„Každý machruje před ostatními, ale v přímém jednání, např. s Romama, problémy nemá.“

„Každý má hubu plnou keců, rasistických řečí, ale ve skutečnosti jsou umírněnější a snášenlivější.“

„Nejde o rasistické smýšlení. Jen se s těmito lidmi setkáváme častěji při nějakém problému.“

„Není to až taková výjimka, ale tím zase nemyslím žádný militantní rasismus; je to spíše verbální ventil pramenící z beznaděje něco změnit.“

„Vychází ze životní zkušenosti + přidám svoji: mám kamaráda cikána (sám se tak nazývá), ale o ostatních 90 % cikánů tvrdí, že „vyžirají“ stát. On i jeho rodiče jsou úspěšní filmaři.“

„Myslím si, že u řady lidí ze strany PČR se nejedná o rasismus, jen jsou otráveni z toho, že trestnou činností, se kterou se setkávají denně na ulici, páchají v drtivé většině Romové.“

„Není to podle mne problém „barvy“ pleti, ale problém v chování Romů a skutečnost, že jen málo z nich pracuje, zato velká část z nich má kriminální minulost.“

Otázka VI „Jak celkově hodnotíte soužití romské a neromské populace v České republice?“

Kvalita soužití	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) velmi dobré	0	0	0
(2) dobré	13	4,1	4,1
(3) špatné	159	49,7	49,8
(4) velmi špatné	125	39,1	39,2
(5) nevím	2	0,6	0,6

(6) vlastní odpověď	20	6,3	6,3
Nevyplněno	1	0,3	---
Celkem	320	100,0	100,0

Struktura odpovědí není překvapivá, to ovšem nic nemění na závažnosti celé situace. Naprostá většina respondentů považuje soužití mezi majoritou a romskou minoritou v ČR za špatné, resp. velmi špatné.

Příklady volných odpovědí:

„Rozdíl v přístupu státu k Romům a Neromům.“

„Časovaná bomba – nárůst populace.“

„Romové se velmi začleňují do naší – české společnosti. Ale vlastně o to vůbec nemají zájem, pouze hledají výhody. A toto vadí neromské populaci v ČR.“

„Chtějí, abychom se k nim chovali jako sobě rovným, ale oni se tak chovat nemusí. Je hrozné, když holka nemůže po setmění vyjít sama na ulici – Přerov, Břeclav.“

„O soužití nemůže být řeč → vždy je to utrpení pro obyčejné lidi, když musí žít s cikány pohromadě.“

„Myslím, že zde Romové nemají co dělat.“

„Špatná. Romové se nechtějí přizpůsobit, a proč by se měla většina přizpůsobovat menšině.“

„Soužití hodnotím jako špatné a jako hlavní překážku vidím neochotu romské populace chovat se slušně!“

„Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Když na pozitivní výhody reagují Romové svou vychytralostí, nelze čekat posun k lepšímu.“

Otázka VII „Jak celkově hodnotíte soužití romské a neromské populace v místě Vašeho bydliště?“

(polouzavřená otázka)

Kvalita soužití	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) velmi dobré	7	2,2	2,2
(2) dobré	76	23,8	24,0
(3) špatné	116	36,3	36,6
(4) velmi špatné	50	15,6	15,8
(5) nevím	10	3,1	3,2
(6) vlastní odpověď	58	18,1	18,3
Nevyplněno	3	0,9	---
Celkem	320	100,0	100,0

V místě bydlíště již nejsou vzájemné vztahy hodnoceny tak dramaticky, i když stále se jedná o nadpoloviční počet respondentů, kteří hodnotí vzájemné vztahy mezi majoritou a minoritou jako špatné, příp. velmi špatné. K tomu připočtíme ty, kteří považují vztahy v místě bydlíště za dobré z toho důvodu, že se tam žádní Romové nevyskytují.

Příklady volných odpovědí:

„Velmi dobré (skvělé), protože tam žádní Romové nebydlí.“ (typická odpověď)

„V místě bydlíště většinou nedělají problémy, jezdí je dělat jinam.“

„Nejsou moc vidět.“

„Navzájem se nevšímáme“

„Naštěstí u nás nejsou.“

„V mém bydlíšti je Romů velice málo a lidi je vcelku berou.“

„Celkem dobré. Moc jich tam není. Někdy dělají problémy a někdy ne.“

3.oddíl

Otázka VIII „Čím především by měla podle Vás přispět k dobrému soužití romské a neromské populace neromská populace? ...“

(Otevřená otázka)

Návod k řešení	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) Tolerance, integrace	158	49,4	53,2
(2) Skeptický k řešení	47	14,7	15,8
(3) Kombinace	19	5,9	6,4
(4) Soc. parazitismus	14	4,4	4,7
(5) Nevím	14	4,4	4,7
(6) Jinak	14	4,4	4,7
(7) Vzdělanost, životní styl	8	2,5	2,7
(8) Trh práce	7	2,2	2,4
(9) Věc Romů	7	2,2	2,4
(10) Rasismus	4	1,3	1,3
(11) Tvrdost, razance	4	1,3	1,3
(12) Právní vědomí	1	0,3	0,3
(13) Asimilace	0	0	0
Nevyplněno	23	7,2	---
Celkem	320	100,0	100,0

Z tabulky je zřejmé, že u respondentů je nejčastěji prezentován názor, že majorita by se měla snažit o toleranci s cílem integrace Romů do společnosti. Nezanedbatelný je počet těch, kteří jsou skeptičtí k jakémukoli opatření. Mnozí respondenti nepředkládali řešení, nýbrž spíše prezentovali své názory na Romy.

Příklady volných odpovědí:

Tolerance, integrace:

„Snažit se chápat romský pohled na život. Neodsuzovat a nediskriminovat romské občany. Snažit se oprostit od předsudků.“

„Cesta je v pochopení, toleranci a trpělivosti; jenomže všeho tohoto postupně dochází.“

„Větší toleranci, ale to je dost těžké.“

Tolerance, dát možnost ukázat, co v nich „opravdu“ je. Není to pouze o sociálních dávkách – mám od nich klid. Problém nezaměstnanosti Romů: „Proč je nikde nechtějí?“

„Měla by mít větší toleranci k romským dětem.“

„Neházet všechny Romy do jednoho pytle. Existují výjimky“ (zde je důležité slovo „výjimka“, většina Romů je tedy považována respondentem za problematické)

Potírání sociálního parazitismu

„Neromská populace by neměla alibisticky řešit problémy objektivní povahy, viz „Matiční ulice“ a „Červeňákovi“, ale nastolit spravedlivý přístup a tím motivovat. „Jednoznačně stanovit podmínky práv a povinností bez ohledu na druh populace.“

„Rozhodně ne tak, že bude Romům tzv. „umetat cesty“ pomocí různých dotací nebo finanční výpomocí. Popravdě si myslím, že v tomto případě nepomůže ani osobní příklad, dokonce ani represe, snad jen nějaká forma motivace.“

Už nevím jak. (Skeptické přístupy).

„Všechny způsoby již byly vyzkoušeny a všechny ztroskotaly. Ať již přidělováním bytů, tak vytvářením romských poradců a konečně i zvýhodňováním v přidělování sociálních dávek!“

„Tohoto nelze dosáhnout. jejich mentalita je úplně jiná – kočování a krádeže mají v krvi.“

„Myslím, že Romové mají určitý svůj způsob života dán geneticky nebo nějak jinak, ale to soužití asi zlepšit nepomůže.“

„Možná více potírat hnutí skinheads a jim podobná.“

„Neromská populace dělá maximum, ale naráží na silný nezájem Romů.“

„Nesnažit se cikány (romskou populaci) nějakým způsobem stále převychovat. OPRAVDU TO NEJDE. A ČECHA ASI TAKY NE. Nikdo po mně nemůže chtít, abych žil jako cikán – Rom.“

„Vše již bylo vyzkoušeno. Každý bývalý politický režim volil svoji cestu, ale nikdy to k ničemu pozitivnímu nevedlo. Domnívám se, že jedině rozdělení této populace a izolace jednotlivých rodin od sebe a následné začlenění do celé společnosti je jediné řešení.“

Rasismus ... xenofobie ... intolerance ...

„(Ne)romská populace by si měla uvědomit, že především menšina by se měla přizpůsobit většině.“

„Nařízené (dobrovolně povinné) interrupce u romské populace horšího původu (nad 1 dítě).“

Tvrdý postup státních orgánů ... tvrdý postih za kriminalitu

„Měli by pro Romy zavést mnohem tvrdší postihy ve všech směrech! Již od narození by měli být Romové pod tvrdým tlakem státních orgánů a za 2 generace by byl problém vyřešen. Romové by žili stejným způsobem jako dnes Neromové.“

„Hlavně by měli přitvrdit zákony. Nebýt k nim tak tolerantní ze strachu, co o nás řeknou ve světě.“

Je to problém, úkol pro romskou populaci

„Pokud se Romové nechtějí začlenit, neromská populace s tím nic neudělá.“

„Romové si za postoj neromské populace můžou sami. Především oni by se měli nad sebou zamyslet.“

„Co by po nás ještě chtěli?!“

Naprostá rovnost. Romové by měli mít všechny výhody i NEVÝHODY jako neromská populace.“

„Aby se Romové přizpůsobili většině a ne, aby se většina neustále přizpůsobovala menšině a byla k tomu různými organizacemi vlastně nucena.“

Otázka IX „Čím především by měli pod Vás přispět k dobrému soužití romské a neromské populace Romové?...“

(Otevřená otázka)

Návod k řešení	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) Kombinace níže uvedených odpovědí	89	27,8	29,9
(2) Tolerance	39	12,2	13,1
(3) Asimilace	38	11,9	12,8
(4) Emancipace občana	32	10,0	10,7
(5) Občanské soužití	31	9,7	10,4
(6) Jiné	19	5,9	6,4
(7) Respekt k právu	14	4,4	4,7
(8) Vzdělání	13	4,1	4,4
(9) Projevy intolerance	9	2,8	3,0
(10) Věc Romů	9	2,8	3,0
(11) Práce	4	1,3	1,3
(12) Kulturní identita	1	0,3	0,3
Nevyplněno	22	6,9	---
Celkem	320	100,0	100,0

Závěry a shrnutí volných odpovědí:

Ať Romové :

- jsou vstřícní, otevření a tolerantní,
- projevují vůli, chuť a odvahu starat se o své problémy a řešit je samostatně
- respektují pravidla klidného občanského soužití,
- přizpůsobí svůj životní styl většinovým normám a zvykům,
- chodí do práce,
- děti posílají do škol,
- nepáchají trestnou činnost.

Příklady volných odpovědí:

Tolerance, otevřenost, integrace

„Měli by být přizpůsobiví. Zavést trochu té morálky a nechovat se jako vládci moří.“

„Neměli by si myslet o neromské populaci, že jsou rasisti (s čím jsem se setkal u policie). Měli by si uvědomit, že se snažíme chránit svou zem, a proto jsme opatrní.“

Asimilace

„Asimilovat se, přizpůsobit se kultuře a morálce české kultury.“

„Pokusit se začlenit. Změnit své návyky.“

„Kompletní změna kultury, návyků, zvyků, chování.“

„Romů je menšina, takže by se měli snažit přizpůsobit oni nám a ne my jim.“

„Samozřejmě musí začít u sebe – chovat se slušně, vědět, co to je sídlištní etika, morálka, mít lepší právní vědomí a musí si uvědomit, že jsou a budou stále menšina v naší ČR a proto se naším zvyklostem musí přizpůsobit ONI!“

„Nevyčnít, přizpůsobit se normám, snažit se o větší obecné vzdělání, nesnažit se z romství vytřískat co největší výhody.“

„Ti by měli mít snahu o přizpůsobení se zákonům a tradicím neromské populace. Jsem toho názoru, že není rozhodující barva pleti, ale chování!“

„Co nejvíce se přizpůsobit chování, kultuře a zvykům státu, ve kterém chtějí žít!“

„Musí si uvědomit, že ve společnosti, ve které žijí, platí určitá pravidla a zažité formy chování. Když se podle nich nebudou řídit, tak budou vyčnít a to zejména ve špatném slova smyslu.“

Občanská a individuální emancipace

„Romové by se měli snažit přesvědčit Neromy o tom, že se chtějí začlenit do naší společnosti a že chtějí přijmout pravidla většiny, nejen poukazovat na to, že jsou menšinou.“

„Začít brát v potaz také své povinnosti a ne znát jen svá práva (viz rozměrná sociální síť – možná způsobeno jinou levnou pracovní silou).“

„Snažit se najít práci. Když vidím romské kopáče, tak neohrnuji nos, ale řadím je mezi slušné spoluobčany, protože něco dělají a nenechávají se živit od ostatních.“

Různé projevy xenofobní a rasistické intolerance

„Být slušní (všichni nejsou špatní) a brát na vědomí to, že žijí v cizím státě a nedělat si tady, co chtějí. Hledat si slušnou práci a žít pořádaně“.

„Nejsem rasista, ale pokud si stěžují na život u nás, tak ať odejdou. Myslím si, že je sem nikdo nevolá a nepřemlouvá, aby sem jezdili žít.“
 „Vyčlenit si vlastní stát, svou vládu a všichni žít pospolu, aby všem dokázali, co jsou za národ a neschovávali se jen za jejich oblíbené slovo: diskriminace!“
 „Odejít.“
 „Nebýt hovada.“
 „Odstěhovat se do vlastních rezervací a žít si svým způsobem života mimo normální civilizaci.“

Jiné

„Romové ničím nepřispějí. Změna jejich celkového chování totiž není možná.“
 „Je to těžké. Jednak hodně páchají trestnou činností, dále je dnes na denním pořádku, že cikán na cikána volá policii ... Zkrátka to stojí daňové poplatníky spoustu peněz. Myslíte, že se cikáni někdy změní? Já v tom nejsem optimista.“
 „Měli by žít podle svých zvyků, nejlépe v nějaké rezervaci („Albánii“), kde by se jim do zvyků nikdo nepletl a nikdo je neovlivňoval a neutlačoval.“
 „Měli by si více vážit a využívat pomoci a programů, které jsou nabízeny v rámci pozitivní diskriminace.“
 „Podívejme se do historie. Mentalita a styl života „ze dne na den“ kočovných kmenů se nedá vymazat.“

Shrnutí otázek VIII a IX

1. Nejčastěji prezentovanou odpovědí je přání po klidné integraci, schopnosti činit kompromisy na obou stranách, toleranci, pochopení, individuálním přístupem. Z odpovědí je však citelně znát, že negativní zkušenost s etnikem převažuje. Zároveň se objevuje nářek nad skutečností, že se jedná o běh na dlouhou trať.
2. Často je zmiňován pocit beznaděje a skepse: už toho bylo vyzkoušeno dost, stát dělá maximum. Někdy získává pesimismus poněkud jiný nádech: „Oni se nezmění, nebudou jiní, nereálné ... alespoň ne v dohledné době. Co se jim dá, toho si neváží. Ať sami přemýšlí nad tím, jak pomoci! Je to přece hlavně jejich „boj“. My problémy nemáme!“.
3. Častý požadavek: „Měřme všem stejným metrem, všichni občané mají mít stejná práva (nároky) a stejné povinnosti!“²⁷

Poslední typ otázek je zaměřen na způsoby doškolení policistů v otázkách interetnických a multikulturálních vztahů a vnímání tohoto školení samotnými respondenty.

²⁷ (Osobní komentář L.U.: uplácení problému benevolentním přidělováním sociálních dávek lidem s čekajícím taxikem před pracovním úřadem probouzí v obyčejných lidech zlost. Obdobnou nevoli vzbuzuje přidělování bytů ... mladé rodiny (matky) s dětmi by měly mít přednost, čekají až několik let! Bojujme proti sociálnímu parazitismu - třeba fungujícím systémem romských asistentů a sociálních pracovníků. Pokud pozitivní diskriminace, tak orientovaná na jednotlivce, nikoliv na komunitu jako takovou. To demotivuje a opět způsobuje nevoli mezi majoritou. Zvlášť, když se s ní cíleně nepracuje a smysl opatření se jí nevysvětluje.)

4. oddíl

Otázka X „Zúčastnil jste se nějakého speciálního doškolovacího kurzu či semináře, které byly zaměřeny na problematiku interetnických konfliktů, rasismu, rasové diskriminace, xenofobie, tzv. romské otázky apod.“

Školení	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) Ano	29	9,1	9,7
(2) Ne	271	84,7	90,3
Nevyplněno	20	6,3	---
Celkem	320	100,0	100,0

Z výsledků jsou zřejmé dva **závěry**:

- školení o úspěšném řešení interetnických konfliktů a zvládnání rozdílů jsou ve složkách spadajících do pravomoci Ministerstva vnitra ČR spíše velmi vzácnou výjimkou,
- a pokud se už jich respondenti měli šanci zúčastnit, hodnotí je jako zbytečná a pro praxi nepřínosná – viz dále:

Příklady volných vyjádření: (k odpovědi „ano“)

„ANO → „Přínosné? Nejlepší školou je ulice.“

„ANO → během 6měsíčního studia na operativním kurzu školy MV v Pardubicích → utvrzení v tom, že teorii interetnických konfliktů vyučují lidé, kteří jsou pouze teoreticky vzdělaní a neprošli praktickým výkonem služby.“

„ANO → 2* ročně týden rasová nesnášenlivost; týden 1995 Xenofobie Velvyslanectví VB; týden 1999 Extremismus Velvyslanectví VB → nové informace, které lze využít v mé praxi.“

„ANO → operativní kurz, 10 týdnů, PČR → přednášející byl odtržen od praxe.“

„ANO → jednodenní výklad o romské etice, chování a přistupování k řešení problémů → teorie je velice odlišná od praxe.“

„ANO → rasismus 2 hod., dozvěděl jsem se, jak se chovat k etnickým menšinám, ale Praha je trochu rozdíl od malého města.“ Atd. atd.

Příklady: (k odpovědi „ne“)

„Ono nějaké je???”

„Žádné školení se mi nevybavuje.“

„Nemyslím si, že by nějaký seminář výrazně změnil můj názor na jednání s etnickými skupinami.“

„Jestliže považuji etnické skupiny žijící na území ČR za občany ČR, nechápu, proč bych se měl školit na jednání s nimi.“

„Stačí důkazy a osobní zkušenost.“

„Myslím si, že žádná odborná příprava nenahradí zkušenosti z praxe.“

„Vzhledem k tomu, že jsem se po dobu mé služby u PČR žádné takové odborné přípravy nezúčastnil, mám dojem, že se této problematice věnuje malá pozornost.“

Otázka XI „Jak byste zhodnotil odbornou přípravu policistů a obdobných profesí na zvládání a řešení interetnických konfliktů?“

Kvalita přípravy	Absolutní četnost	Relativní četnost	Platná relativní četnost
(1) velmi dobrá	1	0,3	0,3
(2) dobrá	48	15,0	16,1
(3) špatná	137	42,8	46,0
(4) velmi špatná	62	19,4	20,8
(5) nevím	25	7,8	8,4
(6) vlastní odpověď	25	7,8	8,4
Nevyplněno	22	6,9	---
Celkem	320	100,0	100,0

Závěry:

Většina respondentů považuje odbornou přípravu policistů na zvládání a řešení interetnických konfliktů za špatnou a velmi špatnou. Mnozí mají dojem, že žádná příprava neexistuje. Na PA ČR bude třeba hledat řešení této závažné skutečnosti.

Je nepochybné, že by měla existovat promyšlená a cílená příprava policistů, ti by měli být systematicky seznamováni s mentalitou a kulturou těch národů a etnik, se kterými přicházejí častěji do styku. Z řad cizinců navíc často pocházejí jedinci s bohatou kriminální zkušeností ve „svém oboru“, kteří vědí, jak obcházet zákony ČR. Z toho pak může pramenit interetnická a interkulturní „nenálada“ mezi policisty. Jejím motivem jsou zejména osobní negativní zkušenosti.

Další snahou by mělo být postupné odstraňování jazykové bariéry. Snažit se poukazovat (připravovat) řadové policisty na možné problémy v komunikaci, apelovat na jejich profesionalitu a vědomí, že nereprezentují při jednání s cizinci sebe (vlastní přesvědčení), ale stát.

V odborné přípravě by se neměla realita retušovat na růžovo, to je velmi kontraproduktivní!

7.4. Závěr a shrnutí

1. Rasismus není problémem pouze Policie ČR, nýbrž problém celospolečenský. Je to úroveň odolnosti (toho času asi nízká nebo těžce zkoušená) vůči rasistickým svodům a interpretacím reality. Dále bych viděl problém v celkové beznaději nad „etnickou - minoritní“ kriminalitou. Málo kompetencí (pravomocí) ji řešit spouští zlost. Nechuť vidět problémy a skutečně je řešit (v důsledku jistého pseudohumanismu a „uplácení“ interetnického soužití ústupky) infiltruje z

vyšších pozic do celého systému. Od apatie, skepse, letargie a zlosti nad beznadějí je ale už jenom krůček k otevřeným projevům intolerance. I policista je jenom člověk!

2. Policisté se střetávají s „jinakostí“ etnického rázu často. Jejich setkání ale mají nahodilý charakter – až na Romy, kde se systematicky kupí sobě podobná nedorozumění a konflikty, a některé větší skupiny „gastarbeiterů“ z Východu. Rasistické (xenofobní) smýšlení je dle respondentů mezi policisty běžné, ale není chápáno jako projev předsudečné nenávisti, nýbrž (legitimní) generalizace. To, co respondenti prezentují ve vztahu k soužití s Romy v ČR plyne jen částečně z vlastních zkušeností.

V otázce řešení problému s Romy v ČR respondenti nevybočují z průměru. Většina se kloní k mírnosti a toleranci, ze které je ale obtížné vyčíst jakoukoli koncepci změny (nebo tam žádná není). Menšina hlásá radikální kroky na hraně rasismu či za ní – občas až extravagantně. Se školeními připravujícími na práci s etnickými menšinami drtivá většina respondentů nemá zkušenost (přitom to jsou vysokoškoláci). Ti, kteří ji mají, ji nepovažují za využitelnou v běžné praxi, je zde přeryv mezi teorií a aplikací.

3. Jak lze řešit tzv. romskou otázku, když nikdo neví, kolik Romů je, jak významný je jejich podíl na konkrétním druhu kriminality, jaká je jejich recidiva, kolik procent sociálních dávek čerpají apod. Jak potom například lze v majoritní společnosti bourat „předsudky“, když nikdo nemá v ruce objektivní čísla, tj. pádné protiargumenty?! Strategie strkání hlavy do písku nikdy nic nevyřešila ... stejně jako pseudohumanistické zastírání problémů, jejich přejmenovávání a přehlížení!

V posuzování rasisticky, rasově a xenofobně laděné kriminality jsou zainteresovány různé státní instituce, nejenom složky Ministerstva vnitra, například SZ, soudy, obecní policie. Jejich postup nebo výklad práva a situací by měly být obdobné. Nebylo by vhodné pořádat meziresortní semináře a školení?! Probační a mediační služba ČR to ve svém oboru učinila společně s neziskovým sektorem (jednodenní konference pro SZ, soudy, městskou policii, samosprávu, neziskový sektor) při představování alternativních trestů (OPP) a postupů řešení trestněprávních konfliktů.

Z výše uvedených důvodů by se podobný výzkum měl zrealizovat rovněž u zástupců ostatních orgánů činných v trestním řízení (SZ, SOUD). V tomto případě by asi byla nezbytná spolupráce s Justiční akademií Ministerstva spravedlnosti. Prověřila by se tak odborná způsobilost a objektivita dalších kompetentních orgánů podílejících se na řešení trestního (sociálního) konfliktu. Pokud by se podařilo do základního vzorku zařadit i příslušníky Obecní (městské) policie a analyzovat jejich hodnotový systém, byla by naše představa o silovém resortu a náladách (postojích) v něm ještě úplnější.

4. Současný stav, tj. vpouštění nepřipravených, či spíše „nevyzbrojených“ lidí do náročné práce, která je plná rasistických a xenofobních impulsů. Jako existují posttraumatické terapie, proč nezavádět povinná interetnická školení policistů - měli by to přece být právě oni, kdo by měli být odolnější proti předsudkům a stereotypům. Není fair je obviňovat z rasismu, házet vinu na ně, když jim v tom stát (resort) nepomáhá a nechává je v tom „plácet se“ zcela osamoceně. I policisté jsou jenom (právě) lidé, navíc s určitou mentalitou a vzděláním, kteří dnes a denně přicházejí do kontaktu spíše s tou horší částí lidské společnosti (amoralní, méně nebo nevzdělanou, agresivní, nedůvěřivou)! Ta slušná část dané sociální skupiny logicky uniká jejich pozornosti a je složité od nich požadovat, aby o její existenci nepochybovali a zvažovali ji ve svém jednání a myšlení. Příklad: může mít někdo za zlé drobné policistce, že

nemá ráda Romy, když ji při pochůzkách beztrestně a pravidelně nadávají do „bílé krávy“ a vyhrožují stížnostmi za diskriminaci?

5. Školení o interetnických vztazích a konfliktech jsou u policie minimální, spíše vůbec žádná. Pokud nějaká jsou, tak většinou krátkodobá, bez efektu a u většiny policistů vytváří pocit absolutní odtrženosti od každodenních problémů ulice, praxe a uniformy. Metaforicky řečeno: akademické nerealistické snění „včerejší a zítřejší“ vulgární nadávky nevyřeší... na druhou stranu je dobré přiznat, že obrušuje hrany a rozšiřuje obzory (pokud ale posluchač po 20 minutách „nevypne“, protože přišel zasloužilý snílek?). Něco na způsob: „Milí policisté, od dnešního dne už cikán není cikán, ale Rom a to je klíč k řešení romské otázky.“ Je přirozené, že po takovém „výkonu“ se chce většina z posluchačů automaticky a na oplátku „akademika“ zeptat: „Pane, viděl jste vůbec někdy Cikána recidivistu?“, nebo „Zatýkal jste někdy týden nemytého Ukrajince s tuberkulózou?“. Za této situace bych řekl, že mají řadoví policisté oprávněně pocit, že nejlepší školou je ulice a praxe. Z nich se ale bohužel dají „pochytit - naučit“ i věci patologické! Tím se dostáváme k jednomu z hlavních záměrů dotazníku - změřit, jak na tom potenciální auditorium (policisté) je. Teprve potom se jim totiž nebudou dokola omílat obecně známá klišé (ve smyslu: všichni nejsou stejní, neházejme je do jednoho pytle apod.). Smyslem školení a kurzů by neměl být pouze fakt jejich uskutečnění, ale upřímná snaha řadovým policistům přednášením a výukou pomoci. Řadový občan může v nepříjemné situaci přejít na druhou stranu ulice, vystoupit z tramvaje, zavřít okno, dělat, že nevidí a neslyší, ale policista v uniformě ani na jedno z těchto protipatření nemá nárok.

Vyučovat na kurzu interetnické konflikty výhradně přes související právní ustanovení a hlavně přes kazuistiky. Nejlépe asi ve formě interaktivních workshopů. Říkat, v čem byl v konkrétní situaci problém, co se při řešení trestněprávního konfliktu osvědčilo. Hlavně uvádět příklady, příklady a zase příklady z praxe! A na nich poukazovat i na druhou stranu mince! Nezkreslovat realitu na (mezinárodně) politickou objednávku. Kromě bílého rasismu existuje také černý rasismus, který když se nepotírá (ze strachu, populismu apod.), roste stejně rychle jako bílý, policisty demotivuje a ohrožuje jejich objektivitu a profesionalitu. Výstupem z těchto školení by měly být použitelné a praktické „kuchařky“ zvládnání odlišností a řešení interetnických konfliktů všedního dne.

6. Zamysleme se nad jednou věcí. Obviním-li někoho úmyslně, cíleně, opakovaně z rasisticky motivovaného jednání a ono se prokáže, že to byl úplný nesmysl, není na místě z toho vyvodit nějaké důsledky do budoucna? Provést nějaké opatření, aby se tak nestávalo znovu a znovu? Slova jako *rasismus* a *diskriminace* jsou silná, proto se s nimi musí zacházet velmi opatrně. Pokud je po(zne)užívají lidé lehkovážně a navíc jim při tom naslouchají média a zahraničí (třeba v tzv. novinářské okurkové sezóně), je to více než nebezpečné.

Mediální tlak a strach nadřízených tolerantním náladám mezi běžnými policisty taky nepřidávají. Vytváří se dojem: „Oni mohou vše a policie je bezbranná. Jsme tu za šašky a písáře na psacím stroji!“. Bohužel Romové recidivisté (a nejenom oni) toto vědí a cítí! Módní citlivosti na diskriminaci a rasismus se dá zkrátka velmi jednoduše zneužívat!

Obecně si policisté stěžují na osobní negativní zkušenost s Romy a jejich pouliční kriminalitou. Nemělo by se s tím něco systematicky a cíleně dělat? Speciální vyšetřovací týmy apod. Za zvážení zcela jistě stojí také „populární“ otázka snížení hranice trestní odpovědnosti: „ostřílený“ adolescent jako nástroj trestného činu apod.

7. Drtivá většina policistů odpověděla, že zná ve svých řadách rasisty, ale často pro dovysvětlení volila vlastní odpověď – cítila potřebu své „nařčení“ vysvětlit:

- a) silné řeči, ale jednání je korektní;
- b) nejde o rasistickou paušalizaci, hodnocení člověka a priori podle barvy pleti, ale individuální zkušenost z práce s problémovým obyvatelstvem všeho druhu s tím, že jsou i nadále ke klientům schopni přistupovat jako k jednotlivcům a občanům;
- c) není rasista jako rasista.

Je snad rasismus to, že když vidím v tramvaji hlouček romských dětí se starší ženou „matronou“, chytím si peněženku? Když uvidím bandu skinheadů nebo rowdies, také přece přejdu na druhý chodník! ... Jedná se o přirozenou reakci na negativní osobní nebo zprostředkovanou zkušenost (pověst), která určitým skupinám předchází, případně které jsou samy a priori něčím nápadné, „nenormální“ (hluk, vulgarita, dynamika, výstřední oblečení, alkohol, nedostatečná hygiena apod.). Strach, opatrnost, ostražitost, odstup není to samé jako diskriminace a rasismus!

8. Barva pleti skutečně není problém pro české policisty. Pro policisty problém představují lidé neslušní, arogantní, nespolupracující, agresivní, dlouhodobě problémoví, lidé s kriminální minulostí i „přítomností“, tj. lidé přidělávající práci. Policisté obecně nemají rádi extrémní: náboženské fanatiky, anarchisty, skinheady. Podpurný argument: za sousedy by například rádi měli umělce, bohaté lidi, vysokoškoláky, inteligentní (normální) lidi, rodiny s dětmi, sportovce a kolegy ze spřízněných profesí (voják, hasič apod.). Policisté často zmiňují nedůležitost barvy pleti a apelují při tom na korektní a profesionální přístup. Školí je ale v tom, v „rétorice“, někdo? Školí je někdo v komunikačních technikách? Školí je někdo v technikách zvládnání odlišností?

Práce s lidmi je jedna z nejtěžších. Zvláště když z pozice moci řešíte jejich vzájemné konflikty, případně jejich konflikty se státem (státním zájmem) a de facto se tím dostáváte do pozice „nepřítele“. Situaci dále ztěžuje fakt, že vzájemné sociální vztahy mezi určitými sociálními (etnickými) skupinami, případně profesními skupinami, kde se rovněž může projevat fenomén etnicity, jsou zatíženy historickým pocitem křivdy, nedůvěrou a skepsí, což problematizuje nastolení klidné atmosféry, která je tolik potřebná pro navázání kontaktů a pěstování upřímné komunikace. Neopominutelný není ani trend konstantně klesající důvěry ve státní (vládní) instituce a instituci práva jako takovou. Pozice policistů s nízkou autoritou zkrátka není záviděníhodná.

8. ZÁVĚRY A SHRUTÍ K JEDNOTLIVÝM KAPITOLÁM

Vzhledem k mnohovrstevnatosti probírané otázky nelze zformulovat jednoznačný závěr o příčinách jevu. Přiblížit se k němu je ovšem možno více způsoby, z nichž každý sám o sobě zůstává částečný, ale lze doufat, že v souhrnu se tuto fragmentárnost povede zmírnit. Zde provedené analýzy se pohybovaly na třech hlavních rovinách: právní, sociální a psychologické a snažily se k příčinám jevu přiblížit.

1. **Teoretická část:** Interetnické konflikty nejsou pouze záležitostí Romů a skinheadů, Týkají se celé společnosti, ve které se vyskytují. Prezentované teorie v první části usilují právě o vysvětlení tohoto jevu z celku společenských, ekonomických a politických podmínek, jak se odrážejí zejména v rodinném životě a takto zprostředkovaně určují vývoj osobnosti a postojů dítěte. Různé deformace a zneuznání zažité ve vývoji mohou být dále promítnuty na etnické menšiny (mechanismus je ale stejný, jako kdyby šlo o politické nebo náboženské protivníky). Ve druhé části je hlavním záměrem precizace a rozčlenění problému, prozkoumání jeho různých stránek a klíčových faktorů (nezaměstnanost, vliv skupiny a další dílčí faktory), v těsnějším sepětí s empirickými výzkumy. Typologie pachatelů ukazuje neostrost hranice mezi ideologickou nenávistí a „obyčejnou“ xenofobií.

2. **Analýza materiálů Policie ČR:** Počet rasově motivovaných činů každoročně roste. Zatímco v roce 1997 jich bylo zaznamenáno 139, v průběhu pěti sledovaných let, do roku 2001 se toto číslo zvýšilo na 228. Počet rasově motivovaných činů za pět let vzrostl o 65 %. Jsou páchány v 60% jedním pachatelem, ve zbylých případech v malé skupině, nejčastěji 2-3 osob. Pachatelé rasově motivované trestné činnosti jsou v naprosté většině případů muži ve věkovém rozmezí 15-25 let. Oproti předpokladům pouze menší část pachatelů patřila - dle Romové. Téměř ve všech sledovaných případech byla zjištěna verbální agrese, kterou poměrně často provází fyzické násilí. Regionální rozdíly ve výskytu interetnického násilí lze policejních pramenů - ke hnutí skinheads. Oběťmi rasově motivovaných útoků jsou nejčastěji vysvětlení z větší části množstvím Romů žijících v regionu.

3. **Analýza soudních spisů:** Pozitivně lze vnímat skutečnost, že ve více než polovině případů bylo trestní stíhání zahájeno do 14 dnů od spáchání skutku a tím byl vytvořen jeden ze základních předpokladů pro rychlé objasnění rozhodných skutečností i další procesní postup. Délka soudního řízení ve sledovaných věcech byla nižší než celostátní průměry u obou rozhodujících trestných činů v roce 2002. Pokud byly zjištěny průtahy v soudním řízení, byly způsobeny především nekázní obžalovaných a svědků. Obžalovaným byly nejvíce ukládány tresty odnětí svobody podmíněně odložené a poměrně často bylo využíváno i trestu obecně prospěšných prací. Podíl nepodmíněného trestu odnětí svobody činil 12,7% ze všech uložených trestů. Ve zkoumaných případech byly využity i alternativní způsoby vyřízení trestních věcí podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním a zastavením trestního stíhání. Ani v jednom případě však nebylo využito možnosti uložit obžalovaným přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, zejména v případech, kdy skutek byl spáchán pod vlivem alkoholu a obžalovaný projevoval sklony k jeho požívání.

Za pochybení Policie ČR možno považovat, že některé případy byly policií nejprve bagatelizovány tím, že byly posouzeny jako přestupky a předány k projednání přestupkovým komisím OÚ. Pochybení soudů spatřujeme především v tom, že soudy nenašly svůj výraz pro výroky urážející rasu oběti, přestože byly výslovně uvedeny ve skutkové větě rozhodnutí.

4. Poznatky získané z psychiatrických posudků a psychologických vyšetření:

Psychiatrických posudků bylo analyzováno 8 (všechny dostupné v analyzovaných spisech), psychologických vyšetření ve věznicích bylo provedeno 8 (7 mužů a 1 žena), jednalo se o pachatele závažnějších trestných činů s rasovým podtextem.

Celá tato skupina pachatelů trestných činů spojených s interetnickými konflikty jsou lidé značně podprůměrných intelektových schopností a jejich činy vycházely často z dosti primitivních motivů. Na otázku viny většinou odpovídají zamítavě, event. ji bagatelizují nebo shazují na jiné lidi či okolnosti. V oblasti sebehodnocení trpí komplexy méněcennosti, kompenzují je sebestředností a upnutím se k ideologii. Tyto komplexy plynou patrně z emoční deprivace v rodinách, a z neschopnosti prosadit se nějakým legitimním způsobem ve společnosti. Rodinné zázemí klientů je značně různorodé, ale v žádném ze sledovaných případů není „harmonické“. Klienti v polovině případů vyrůstali v neúplných rodinách, a vyvinul se u nich problematický vztah k matce nebo otci. Ekonomická a sociální situace je většinou na hraně nejnižší vrstvy a úplného deklasování.

5. Obraz interetnických konfliktů v médiích: Většina odborníků se shodne na tom, že česká média příliš nepřispívají ke zlepšení soužití mezi majoritou a romskou minoritou. Někteří jsou názoru, že přímo „přilévají oleje do ohně“ a Romům není dán příliš prostor, aby se k medializovaným tématům vyjádřili. Provedená analýza tyto skutečnosti potvrdila. Velkým problémem jsou výroky nepřesné, zavádějící a zastírající reálnou povahu střetů s rasovým podtextem. Na prvním místě je to vyčleňování tohoto problému ze společnosti, redukce na válku skinů s Romy. Dále prezentace různých napadení jako rovnocenných střetů („bitka“ místo „útok“). Za třetí (stále ve vztahu k Romům) poukazy na kriminalitu a obecnou problémovost jako příčinu útoků (stačí si připomenout, že nacisté, inspirátoři našich „bílých bojovníků“, likvidovali Židy, kteří vynikali přesně opačně, aby se ukázala nesmyslnost této teze).

6. Rozhovory s Romy: Situace je závažná zejména co se týká pocitů diskriminace, tu Romové pociťují bez výjimky od dětství, na jejich vzhledu (upravenosti) příliš nezáleží. Diskriminaci vnímají od nejútlejšího věku, ve škole, na pracovišti, i v dalších možnostech uplatnění. Konfliktní jsou vztahy s policisty. Vnímají však i přítomnost tzv. „černého“ rasismu. Problém pomalu postupující integrace vidí jako oboustranný.

7. Dotazníkové šetření na PA ČR: Rasismus není problémem pouze Policie ČR, nýbrž problém celospolečenský. Je to úroveň odolnosti vůči rasistickým svodům a interpretacím reality. Ukázalo se, že výraznější projevy xenofobie u policistů úzce souvisejí s jejich bezprostřední praxí. Většina z nich přichází pravidelně do kontaktu s příslušníky etnických menšin, přesto hodnotí úroveň přípravy na tyto kontakty jako nevalnou, případně chybějící. Diferencován je vztah policistů k různým skupinám cizinců a odlišných etnik. Výrazně negativní postoj byl zaznamenán k Romům. Nadpoloviční většina policistů zná někoho ze svých kolegů, který má rasistické smýšlení, ale mají pro tento postoj vysvětlení i omluvu. Negativně je respondenty hodnoceno i soužití romské a neromské populace.

Použitá literatura a zdroje dat:

- Adorno, T.W., Frenkel–Brunswik, E., Levinson, D.J., Nevitt Sanford, R.: *The Authoritarian Personality*. New York, 1950
- Analýza regionů (lokalit) nejvíce zatížených trestnou činností s extremistickým podtextem. MV ČR (Pro informaci členů vlády ČR), Praha 2000.
- Annual Report 1998, 1999, vyd. National Police Ethnic Advisory Bureau (NPEAB), Melbourne 1999.
- Beldík, L.: Snažíme se vyvážit obraz, který není zrovna objektivní. In: Lidové noviny 17.6.2003.
- Bjorgo, T.: *Xenophobic Violence against Migrants: Perpetrators, Motives, and Community Responses*. Referát z konference Migration and Crime, ISPAC, UNICRI, IOM 1996.
- Bowling, B.: *Violent Racism. Victimization, Policing and Social Context*. Oxford, University Press, 1998.
- Bowling, BC: *Racial Harassment and the Process of Victimization: conceptual and methodological implications for the local crime survey*. In: *British Journal of Criminology*, Vol. 33, No. 2 (Spring 1993).
- Burton, G., Jiráček, J.: *Úvod do studia médií*. Praha: Barrister+Principal, 2001.
- Čermák, V.: *Politický extremismus v kontextu sociálního konfliktu*. In: *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Masarykova univerzita Brno, 1998, s. 19 - 26.
- Felson, M., Clarke, R.V.: *Příležitost dělá zloděje*, IKSP, 2003, s.20.
- Frištenská, H., Sulitka, A.: *Proč by česká společnost měla být multikulturní*. *Nová Přítomnost*, 8/1996.
- Gabal, I. a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha, G plus G, 1999.
- Gellner, A.: *Národy a nacionalismus*. Praha, nakl. Hříbal, 1993.
- Hobsbawm, E.J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000.
- Homoláč, J.: *„A ta černá kronika.“* Brno: Doplněk, 2001.
- Horáková, Macounová: *Výpočty rozmístění imigrantů na území ČR (nepublikováno)*.
- Horkheimer, M: *The Lessons of Fascism*. cit. z.: Jay, Martin: *The Dialectical Imagination*. London 1973, s. 240. I další citace v tomto oddíle jsou z tohoto zdroje.
- Hubschmannová, M.: *Můžeme se domluvit*, UP Olomouc, 1998.
- Chmelík, J.: *Některé projevy extremismu v České republice*. In: *Kriminalistika č.3*, 1998.
- Chmelík, J.: *Symbolika extremistických hnutí*. Trivis, Armex, Praha 2000.
- Informace o opatřeních zajišťujících účinnější postup při předcházení a postihu trestných činů a přestupků motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí nebo páchaných příznivci extremistických skupin. (Zpráva pro schůzi vlády ČR.), MV ČR, MS ČR, Praha 1995.
- Janata, J.: *Agrese tolerance a intolerance*. Praha, Grada Publishing 1999. 220 s.
- Karhanová, K., Homoláč, J.: *„Protežují novináři Romy?“* MF Dnes. 27.01.2001
- Karhanová, K., Kaderka, P.: *Jazyk, styl a etnicita v masových médiích*. In *Nečitelní cizinci*. Praha: Multikulturní centrum, 2003.

- Kilias, J.: Renanovské pojetí národa a současná sociologie. In: Sociologický časopis, 1999, č. 4, s.423 - 432.
- Klvačová, P.; Bitrich, T.: Jak se (ne)píše o cizincích. In: Nečitelní cizinci. Praha: Multikulturální centrum, 2003.
- Kreidl, M., Vlachová, K.: Nastal soumrak extrémní pravice? Pracovní texty. Sociologický ústav AV ČR. Praha 1998.
- Kreidl, M., Vlachová, K.: Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. In Sociologický časopis. 1999, č. 3, s. 335 - 353.
- Lévi-Strauss, C.: Rasa a dějiny. Atlantis 1999.
- Malinová, K.: Útoky proti etnickým minoritám. Referát pro věd. seminář z trestního práva při PF UK. Praha, IKSP, 1996.
- Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu. Praha, IKSP, 1999.
- Mazel, M.: Oponenti systému. In: Politický extremismus a radikalismus v České republice. Masarykova univerzita Brno, 1998.
- Mazel, M.: Současný pravicový extremismus v České republice (bakalářská práce). FF MU - katedra politologie, Brno, 1995.
- Moulisová, M.: Rasismus, Romové a kriminalita. In: Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie. MČSS, Praha 1999.
- Nekvapil, J.: Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu: základní výklad, cvičení a diskuse dvou scén z podnikové komunikace. In: Češtinář, 2000/2001, č. 11, s. 38-52, 72-84.
- Novák, K., Holas, J.: Extremismus mládeže v České republice. IKSP, Praha 1996.
- Okresy ČR 2000, ČSÚ, 2001.
- Ozimá, A.: Média přilévají olej do ohně. In: Lidové noviny 17.6.2003.
- Pekárek, P., Kalibová K., Frištenská, H., Kadeřábková, J., Šotolová, E.: Romové v České republice (1945 - 1998). Praha, Socioklub 1999.
- Pohyby obyvatelstva 1991 - 2001, ČSÚ.
- Pravicově zaměřené / proti cizincům zaměřené trestné činy ve svobodném státě Sasko. Zemský kriminální úřad Sasko, 1993.
- Právní prostředky boje s rasismem a intolerancí v členských státech Rady Evropy. Přeložila Válková, J. IKSP, Praha 1998.
- Quasthoff, U.: Soziale Vorurteil und Kommunikation - Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps. Frankfurt am Main: Athenäum, 1973.
- Rasismus a nacionalismus v současném životě. Rýdl, K., Nezel, I. (vyd.). Informační příručka pro školy i veřejnost. IPPP ČR, Praha 1997.
- Role policie v boji proti rasismu a xenofobii. (Sborník přednášek z mezinárodního symposia). Praha, MV ČR, 2000.
- Romové - reflexe problému. Soubor textů k romské problematice. Praha, Sofis, vyd. Pastelka 1997.
- Řičan, P.: S Romy žít budeme – jde o to jak. Portál 1998.
- Scheinost, M.: Trestná činnost cizích státních příslušníků v ČR a etnický faktor v organizované kriminalitě. IKSP, Praha, 1996.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ, 2001.

- Sedláková, R.: Romská problematika v denním tisku (případová studie). In: Sirovátka, T. (ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: FSS MU, 2002. s. 131-159.
- Sirovátka, T. (ed.) Menšiny a marginalizované skupiny v české republice. Brno: Masarykova univerzita a Nakladatelství Georgetown, 2002.
- Šmausová, G.: Rasa jako rasistická konstrukce. In: Sociologický časopis, 1999, č. 4, s. 433. Statistická ročenka ČR 2001, ČSÚ, 2002.
- Statistická ročenka životního prostředí České republiky 2000, MŽP, ČSÚ, 2000.
- Štěchová, M. a kol.: Právní ochrana etnických menšin v ČR. Praha, IKSP, 2002.
- Štěchová, M. a kol.: Romská minorita a postupy integrace. Praha, IKSP, 2002.
- Štěchová, M.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti. Praha: IKSP, 2001.
- Tomin, M.: Společenské konflikty s rasistickým podtextem. (Poznátky z výsledku průzkumu.) IKSP, Praha, 1990.
- Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje v ČR 2000, ČSÚ, 2001.
- Urbanová, M.: Sociální kontrola a právo. Masarykova univerzita, Brno 1998.
- Válková, J.: Migrace a kriminalita: globální a regionální problémy a reakce. Zpráva ze služební cesty. IKSP, Praha 1996.
- Večerka, K., Štěchová, M.: Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých Romů. IKSP, Praha, 1990.
- Večerka, K. and others: Prevence v teorii a praxi (Crime Prevention in a Theory and Practice). IKSP, Praha, 1996, p. 14.
- Vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva 1991, ČSÚ, 1991.
- Wallace, C. (1999): Xenophobia in Transition: Austria and Eastern Europe Compared, Institut für Höhere Studien, Wien.
- Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestné činnosti motivované rasismem a xenofobií nebo páchané příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území České republiky v roce 1998. Ministerstvo vnitra ČR, Praha 1999, díl I., II.
- Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin. MV ČR, 1997 - 2000.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999. Ministerstvo vnitra ČR, Praha 2000, díl I., II.
- Zpráva o stavu lidských práv v České republice v r. 1999. Český helsinský výbor, Praha 2000.

Resumé

Studie se snaží přiblížit k příčinám konfliktů s rasovým podtextem zvaným též interetnické konflikty. Tyto delikty jsou multidimenzionálním fenoménem, nelze proto zformulovat jednoznačný závěr o jejich příčinách. Provedené analýzy se pohybovaly na třech hlavních rovinách: právní, sociologické a psychologické.

Teoretická část věnuje pozornost studiu jevů, které s daným tématem souvisejí: predsudkům, autoritářskému typu osobnosti, typologii pachatelů, teorii zneuznání, teorii poškození a procesům skupinové dynamiky atd.

Část empirická nabízí několik pohledů. Statisticky byly na základě informací Policie ČR analyzovány rasově motivované činy za pět let (1997 – 2001). Počet těchto činů během sledovaných pěti let stoupl o 65%. Pachatelé rasově motivované trestné činnosti jsou v naprosté většině případů muži ve věkovém rozmezí 15-25 let. Oproti předpokladům pouze menší část pachatelů patřila ke hnutí skinheads. Oběťmi rasově motivovaných útoků jsou nejčastěji Romové.

Provedený právní rozbor soudních spisů ukázal, že trestní stíhání bylo ve většině případů zahájeno v krátké době po spáchání trestného činu a délka trestního řízení byla většinou kratší než jsou celostátní průměry. Za pochybení Policie ČR možno považovat, že některé případy byly policií bagatelizovány tím, že byly posouzeny jako přestupky. Pochybení soudů možno spatřovat především v tom, že soudy nenašly svůj výraz pro výroky urážející rasu oběti, přestože byly výslovně uvedeny ve skutkové větě rozhodnutí.

Z psychologických vyšetření pachatelů vyplynulo, že celá tato skupina pachatelů trestných činů spojených s interetnickými konflikty jsou lidé značně podprůměrných intelektových schopností a jejich činy vycházely často z dosti primitivních motivů. Na otázku viny většinou odpovídají zamítavě. V oblasti sebehodnocení trpí komplexy méněcennosti, kompenzují je sebestředností a upnutím se k ideologii.

Analýza prezentace interetnických konfliktů v médiích ukázala, že česká média příliš nepřispívají ke zlepšení soužití mezi majoritou a romskou minoritou. Velkým problémem jsou zejména výroky nepřesné, zavádějící a zastírající reálnou povahu střetů s rasovým podtextem. Jde o vyčleňování tohoto problému ze společnosti, redukce na válku skinů s Romy a na poukazy na kriminalitu a obecnou problémovost Romů jako na příčinu útoků.

Rozhovory s Romy na dané téma poukázaly na skutečnost, že situace je závažná zejména co se týká pocitů diskriminace, tu Romové pocítují bez výjimky od dětství. Diskriminaci vnímají od nejútlejšího věku, ve škole, na pracovišti, i v dalších možnostech uplatnění. Konfliktní jsou vztahy s policisty. Vnímají však i přítomnost tzv. „černého“ rasismu. Problém pomalu postupující integrace vidí jako oboustranný.

Dotazníkové šetření studentů PAČR ukázalo, že výraznější projevy xenofobie u policistů – studentů Policejní akademie - úzce souvisejí s jejich bezprostřední praxí. (Většina z nich přichází pravidelně do kontaktu s příslušníky etnických menšin.) Úroveň přípravy na tyto kontakty hodnotí jako nevalnou, případně chybějící. Diferencován je vztah policistů k různým skupinám cizinců a odlišných etnik. Výrazně negativní postoj byl zaznamenán k Romům. Nadpoloviční většina policistů zná někoho ze svých kolegů, který má rasistické smýšlení, ale mají pro tento postoj vysvětlení i omluvu. Negativně je policisty hodnoceno i soužití romské a neromské populace.

Summary

The study tries to present racial conflicts implication causes called interethnic conflicts. These delicts are multidimensional phenomenon and therefore it is not possible to formulate an unambiguous conclusion concerning their causes. Analyses have been conducted in three main levels: legal, sociological and psychological.

The theoretical part concentrates on the study of phenomena connected to a given topic such as prejudices, authoritarian type of personality, offenders' typology, theory of unacknowledgement, theory of harm and processes of group dynamics etc.

The empirical part offers several perspectives. Racially motivated acts during five years (1997 - 2001) have been statistically analysed on the basis of the Czech Republic Police information. The number of these acts has increased by 65 % during these recorded five years. Offenders of racially motivated crimes are mostly men in the age group between 15 - 25 years of age. As against suspicions, only a smaller part of these offenders has belonged to skinheads movement. Victims of racially motivated assaults are mostly Romanies.

Completed legal court records analysis showed that a criminal prosecution in majority cases has mostly been entered in a short time after the crime commitment and the length of criminal proceedings has mostly been shorter than national averages. The Police of the Czech Republic has failed in trivializing some cases by apprising them as offences. Courts' failure can be anticipated particularly as an inability in finding their expression for statements offending victim's race even though they were expressly presented in the facts of the case decision.

Conclusion from offenders' psychological examination is that the whole group of offenders connected with interethnic conflicts are people with very low intellectual abilities and their acts often emerge from very primitive motives. The question of being guilty they mostly refuse. In the area of self-evaluation they suffer from the inferiority complex which they compensate by self-centredness and fixation to ideology.

The analysis of media presentation of interethnic conflicts showed that Czech media do not contribute to improvement of majority population and Romany minority living together too much. Great problems are specially caused by vague and confusing statements which conceal a real nature of interethnic conflicts implication. It is on detaching this problem from the society, reducing it on skin-heads and Romanies mutual war and on references to crimes, and on general problems with Romanies as a cause of assaults.

Discussions with Romanies on a given topic showed that the situation is serious especially in respect to feelings of discrimination which are feelings Romanies have since their childhood without any exception. They perceive discrimination since their earliest age at school, at work and in other ways of asserting themselves. Relations with police are full of conflicts. They also anticipate a presence of so called „black“ racism. They see a problem of slowly progressing integration on both sides.

A questionnaire investigation of the Czech Republic Police Academy students showed that a considerable manifestation of xenophobia of police - students of the Czech Republic Police Academy - are connected with their immediate practice. (Most of them regularly meet members of ethnic minorities). The level of preparation for these contacts they evaluate as mediocre or missing. Relations of police to various groups of foreigners and different ethnic

groups are differentiated. Distinctively negative attitude to Romanies has been noticed. More than a half of police members know a colleague with racial convictions but they have an explanation as well as an excuse for this attitude. Police evaluation of Romany and Non-Romany population coexistence is negative.

INTERETNICKÉ KONFLIKTY (jejich příčiny z pohledu teorie a empirických sond)

Autoři: Markéta Štěchová (úvod, kap. 1,2,4,6,7, závěr)
Kateřina Danielová (kap. 2)
Lucie Jarkovská (kap. 5)
Petr Kotulan (kap. 3)
Ondřej Štěch (kap. 1)
Lukáš Urban (kap. 7)
Lada Veverková (kap. 1,4,6)

Vydavatel : Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno : Pro odbornou veřejnost

Tiskárna : Vydavatelství KUFR
František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku : červen 2004

Vydání : první

Náklad : 190 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 80-7338-028-5